

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η συνεισφορά της πράσινης εγκληματολογίας στη μελέτη του σύγχρονου φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος»

Μιτουλάκη Μαρία

(Α.Μ. 3218Μ005)

Τριμελής Επιτροπή:

Λάζος Γρηγόρης, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Ζαραφωνίτου Χριστίνα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Τσίγκανου Ιωάννα, Διευθύντρια Ερευνών – Α΄ Βαθμίδας – ΕΚΚΕ

ΑΘΗΝΑ 2021

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΩΝ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Αρ.	Άρθρο
κ.α.	και άλλα
κ.λ.π.	και τα λοιπά
Βλ.	Βλέπε
Ο.π.	Όπως παραπάνω
Σελ.	Σελίδα
Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ε.Κ.Τ.	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΩΝ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

U.K.	United Kingdom
U.S.A.	United States of America
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ABSTRACT	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
1. ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	10
1.1 Η σύνδεση της Πράσινης Εγκληματολογίας με την Κριτική ή Ριζοσπαστική Εγκληματολογία.....	10
1.2. Η Έννοια της Κοινωνιακής Βλάβης (SocialHarm) και η σύνδεση με την Περιβαλλοντική Βλάβη	14
1.3. Η Έννοια της Περιβαλλοντικής Ηθικής (Environmental Ethics)	23
1.4. Διαφορές Πράσινης και Περιβαλλοντικής Εγκληματολογίας	25
2. ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΠΡΑΣΙΝΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ.....	28
2.1 Οριοθέτηση του Τομέα της Πράσινης Εγκληματολογίας.....	28
2.2 Τυπολογίες Πράσινης Εγκληματολογίας.....	36
2.3 Η Εγκληματολογία της Διατήρησης.....	39
3. ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΘΥΜΑ	41
3.1. Χαρακτηριστικά και Τυπολογίες Περιβαλλοντικού Θύματος.....	44
3.2. Μορφές Περιβαλλοντικού Θύματος	48
3.2.1 Τα Ανθρώπινα Όντα ως Περιβαλλοντικά Θύματα.....	49
3.2.2 Το Περιβάλλον και οι Μελλοντικές Γενιές ως Περιβαλλοντικά Θύματα .54	
3.2.3 Τα Μη Ανθρώπινα Όντα ως Περιβαλλοντικά Θύματα	56
4. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ	58
4.1 Τα εγκλήματα κατά των μη ανθρώπινων όντων	60
4.1.1 Το Παράνομο Εμπόριο της Άγριας Ζωής.....	61
4.1.2 Η Περίπτωση της Θηριωδίας.....	62
4.1.3 Γενετική Μηχανική και Εργαστηριακές Πρακτικές.....	65
4.2 Τα δικαιώματα των μη ανθρώπινων όντων	67
5. ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ-ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	69
5.1 Οριοθέτηση των κρατικών-επιχειρηματικών εγκλημάτων.....	69
5.2. Η Συσχέτιση της Παγκόσμιας Υπερθέρμανσης με το Κρατικό Επιχειρηματικό Έγκλημα	74
5.3. «Πράσινοι Εκατομμυριούχοι»	77
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	79
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	83
□ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	83
□ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	83

□	ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ.....	84
□	ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ.....	87
□	ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	88

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Πράσινη Εγκληματολογία αποτελεί, αδιαμφισβήτητα, παράδειγμα εξέλιξης των κοινωνικών επιστημών, με βάση τις ανάγκες οι οποίες ανακύπτουν σε μια δεδομένη στιγμή. Θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει την προοπτική της Πράσινης Εγκληματολογίας αρωγό σε θέματα τα οποία αφορούν στην κακοποίηση και την κατάχρηση του φυσικού κόσμου. Η παρούσα βιβλιογραφική εργασία αποτελεί μια προσπάθεια αποτύπωσης της συνεισφοράς της εν λόγω προοπτικής στην επιστημονική κοινότητα, αλλά και στο σύγχρονο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον εν γένει. Ξεκινώντας από μια θεωρητική προσέγγιση και μέσα από την παρουσίαση πέντε βασικών ενοτήτων γίνεται ξεκάθαρος ο τρόπος με τον οποίο έχει συμβάλλει και προβληματίζει την επιστημονική κοινότητα. Αν και αναδυόμενος κλάδος, έχει καταφέρει να φέρει στην επικαιρότητα θέματα τα οποία είναι βασικά για την ευημερία των ανθρώπων, των μη ανθρώπινων όντων αλλά και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Αναγνωρίζει ως εγκληματική οποιαδήποτε κατάχρηση ή πράξη κακοποίησης των ανωτέρω. Αποτελεί προϊόν του τομέα της Κριτικής Εγκληματολογίας και οι κύριοι τομείς ανάλυσης της είναι το πράσινο έγκλημα, η πράσινη θυματολογία, τα δικαιώματα των μη ανθρώπινων όντων αλλά και οι καταχρήσεις των επιχειρήσεων σε συνδυασμό με την βοήθεια των κρατών και των κυβερνήσεων. Η γέννηση της από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 συμπίπτει με την ανάγκη κατοχύρωσης συγκεκριμένων δικαιωμάτων τα οποία εξασφαλίζουν την ευημερία των μη ανθρώπινων όντων, με την δημιουργία περιβαλλοντικών κινημάτων, αλλά και με την ανάγκη εύρεσης αποτελεσματικών τρόπων μείωσης των δυσμενών κλιματικών αλλαγών. Σκοπός της παρούσας εργασίας, εν κατακλείδι, δεν είναι μόνο η θεωρητική αποτύπωση της θυματολογίας με την οποία ασχολείται η Πράσινη Εγκληματολογία, αλλά και η ευαισθητοποίηση σε περιβαλλοντικά θέματα με την ακριβή οριοθέτηση ζητημάτων τα οποία αφορούν τόσο στα ανθρώπινα όσο και τα μη ανθρώπινα όντα.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ:Κριτική ή Ριζοσπαστική Εγκληματολογία, Πράσινη Εγκληματολογία, Κοινωνική Βλάβη, Περιβαλλοντική Βλάβη, Περιβαλλοντική Ηθική, Πράσινη Θυματολογία, Δικαιώματα των μη ανθρώπινων όντων, Εγκληματολογία της Διατήρησης, Κρατικά-Επιχειρηματικά Εγκλήματα

ABSTRACT

Green Criminology constitutes, undeniably, an example of the evolution of social sciences, based on the needs that arise at a given point in time. This perspective could be seen as helpful in matters relating to the maltreatment and the abuse of the natural world. The present bibliographic work is an attempt to conceptualize the contribution of the perspective of Green Criminology to the scientific community but also to the contemporary social and natural environment in general. Starting from a theoretical approach and through the formulation of five basic sections, it becomes clear how it has contributed and challenging the scientific community. Although an emerging sector, it has managed to bring up to date issues that are based on the well-being of human beings, of non-human beings and also on the natural environment. Green Criminology recognizes as criminal, any mispractice or act of abuse of the above. It is a sector which belongs to the field of Critical Criminology and its main areas of analysis are green crime, green victimology, the rights of non-human beings and business malpractices in conjunction with the aid of states and governments. The formation of Green Criminology, at the beginning of the 1990s, coincides with the need to secure specific rights for the well-being of non-human beings, with the creation of ecological movements, but also with the need to obtain sustainable ways to reduce adverse climate changes. To conclude, it is not only the theoretical reflection of the topics that Green Criminology deals with, but also the awareness of issues that are related to the environment and also with the precise demarcation of issues that concern both human and non-human beings.

KEYWORDS: Critical or Radical Criminology, Green Criminology, Social Harm, Environmental Ethics, Environmental Harm, Green Victimology, Non-Human Beings Rights, Conservation Criminology, State-Corporate crime

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον αλλά και του περιβάλλοντος με τον άνθρωπο θεωρείται από την δημιουργία και των δύο αδιαμφισβήτητη. Τις τελευταίες δεκαετίες, όλο και περισσότερο, γίνεται διακριτή η παρέμβαση των ανθρώπινων όντων στις φυσικές λειτουργίες του περιβάλλοντος. Δεν είναι λίγες οι φορές κατά τις οποίες ο άνθρωπος χρησιμοποιεί με τρόπο αλόγιστο τα προϊόντα του περιβάλλοντος προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες του. Η αντίδραση του τελευταίου σε αυτές τις ανθρώπινες πρακτικές, έχουν μακροπρόθεσμες συνέπειες οι οποίες με τη σειρά τους καταλήγουν να επηρεάζουν το σύνολο μιας ομάδας ανθρώπων ή ολόκληρου του πλανήτη με τρόπο αρνητικό. Η σταδιακή εξάντληση φυσικών πόρων, οι ανθρώπινες αλλά και οι επιχειρηματικές συνήθειες οι οποίες οδηγούν στην κλιματική αλλαγή, η ρύπανση του περιβάλλοντος, η εξασθένηση της βιοποικιλότητας θεωρούνται κάποια από τα ζητήματα στα οποία η εγκληματολογία τα τελευταία χρόνια έχει τοποθετηθεί σημαντικά.

Η Πράσινη Εγκληματολογία ασχολείται με ζητήματα τα οποία αφορούν τις περιβαλλοντικές βλάβες, την εξέλιξη και ανάπτυξη της υπάρχουσας σχετικής με το περιβάλλον νομοθεσίας αλλά και την προστασία του περιβάλλοντος εν γένει. Ο πυρήνας των συζητήσεων, αφορά κατά κύριο λόγο τις συνέπειες συγκεκριμένων πρακτικών, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως βλαβερές, στα ανθρώπινα όντα, στα μη ανθρώπινα όντα και εν τέλει στο σύνολο του περιβάλλοντος και επομένως του πλανήτη. Οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις της Πράσινης Εγκληματολογίας είναι τρεις, η *περιβαλλοντική δικαιοσύνη* σύμφωνα με την οποία όλα τα όντα διατηρούν το δικαίωμα να ζουν σε ένα υγιές περιβάλλον, η *οικολογική δικαιοσύνη* η οποία αφορά την αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρώπινων όντων και του περιβάλλοντος (της φύσης) και τέλος η *δικαιοσύνη των δικαιωμάτων των μη ανθρώπινων όντων* η οποία έχει ως βάση της καλή διαβίωση των μη ανθρώπινων όντων. Με βάση τις τρεις παραπάνω προσεγγίσεις γίνεται κατανοητό πως ο κύριος σκοπός της Πράσινης Εγκληματολογίας περιστρέφεται γύρω από τον εντοπισμό πρακτικών οι οποίες φέρουν αρνητικό αντίκτυπο στην αλληλεπίδραση της φύσης και των όντων. Υπάρχει μια παλινδρομη κίνηση την βλαβών οι οποίες στοχεύουν το περιβάλλον και την βιοποικιλότητα. Πιο συγκεκριμένα, η βλάβη η οποία εκκινείται από τις ανθρώπινες πρακτικές καταλήγει σαν επιβλαβής συνέπεια στο περιβάλλον και μακροπρόθεσμα

καταλήγει πίσω στον άνθρωπο με την μορφή ασθένειας ή φυσικής καταστροφής η οποία προήλθε από εκτενή εκμετάλλευση της φύσης και των φυσικών πόρων. Παρατηρείται επομένως ένας κύκλος της βλάβης ο οποίος ξεκινάει από τον άνθρωπο και καταλήγει σε αυτόν.

Στόχος της παρούσας βιβλιογραφικής μελέτης είναι η απομόνωση συγκεκριμένων ζητημάτων τα οποία στο σύνολο τους συνθέτουν την προοπτική της Πράσινης Εγκληματολογίας αλλά και η ανάλυση της συμβολής της στην μελέτη του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος το οποίο εν τέλει μελετά. Ως βάση όλων θεωρείται η κοινή αρχή της προστασίας του περιβάλλοντος. Από την προαναφερθείσα βάση γίνεται η εκκίνηση για την μελέτη συγκεκριμένων ζητημάτων τα οποία είτε άμεσα είτε έμμεσα επηρεάζουν τη σύσταση του περιβάλλοντος και την καθημερινότητα όσων ζουν σε αυτό. Η ευαισθητοποίηση σε περιβαλλοντικά ζητήματα κρίνεται αρκετά σημαντική δεδομένων των μεταβολών και των αλλαγών που εκτυλίσσονται τα τελευταία χρόνια. Η ύπαρξη της Πράσινης Εγκληματολογίας και οι συζητήσεις στις οποίες εστιάζει τις τελευταίες τρεις δεκαετίες από την ανάπτυξη της, έχουν υπάρξει αρωγοί για σημαντική πρόοδο στον τομέα της Εγκληματολογίας παρέχοντας σημαντικά στοιχεία τα οποία προσφέρουν μια πλήρη εικόνα σε θέματα που αφορούν τα εγκλήματα της σύγχρονης εποχής. Η προοπτική αυτή εξετάζει επιμέρους ζητήματα τα οποία κρίνονται αρκετά κρίσιμα για το μέλλον του πλανήτη και της ανθρωπότητας.

Η μεθοδολογία η οποία ακολουθήθηκε για την εκπόνηση της συγκεκριμένης μελέτης περιορίζεται στην ανάλυση του περιεχομένου μιας εκτενούς βιβλιογραφίας σχετικής με το θέμα η οποία περιλαμβάνει κυρίως ξενόγλωσσα συγγράμματα αλλά και άρθρα. Υπάρχει επίσης μια εκτενής χρήση διαδικτυακών πηγών και λεξικών προκειμένου να αιτιολογηθούν συγκεκριμένες πληροφορίες. Αξίζει να αναφερθεί πως η βιβλιογραφία αλλά και οι πηγές στο συγκεκριμένο θέμα, της Πράσινης Εγκληματολογίας, είναι αρκετά περιορισμένες λόγω του ότι θεωρείται μια νεοσύστατη προοπτική του Τομέα της Εγκληματολογίας και ακόμα γίνονται σημαντικές προσπάθειες μελέτης και οριοθέτησης της.

Η δομή της παρούσας μελέτης αποτελείται από πέντε βασικές ενότητες οι οποίες παρουσιάζουν τα συστατικά στοιχεία της προοπτικής της Πράσινης Εγκληματολογίας. Η πρώτη ενότητα αφορά τους ιδεολογικούς και θεωρητικούς

άξονες μελέτης, οι οποίοι προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες σχετικές με το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε η Πράσινη Εγκληματολογία. Γίνεται μια σύνδεση με την κοινωνιακή βλάβη αλλά και μια αναφορά στην αλληλεξάρτησης της κοινωνιακής βλάβης με την περιβαλλοντική. Στη συνέχεια της καταγραφής των ιδεολογικών αξόνων τονίζονται οι διαφορές μεταξύ της Πράσινης Εγκληματολογίας με την αστεακής φύσεως Περιβαλλοντική Εγκληματολογία. Η δεύτερη ενότητα ασχολείται εξ ολοκλήρου με την οριοθέτηση της Πράσινης Εγκληματολογίας και των στοιχείων που την συνθέτουν. Γίνεται επίσης αναφορά στις Τυπολογίες της αλλά και στην Εγκληματολογία της Διατήρησης η οποία αποτελεί μια παραλλαγμένη άποψη Πράσινης Εγκληματολογίας. Στην τρίτη ενότητα γίνεται μια περιγραφή του θύματος των πράσινων εγκλημάτων και των χαρακτηριστικών του αλλά και μια περιγραφή των μορφών θυματοποίησης. Η αναφορά στην θυματοποίηση βοηθάει στην καλύτερη κατανόηση των πράσινων εγκλημάτων και των συνεπειών τους. Στην τέταρτη ενότητα γίνεται αναφορά στην σύνδεση την Πράσινης Εγκληματολογίας με τα μη- ανθρώπινα όντα. Ο λόγος για τον οποίο αποτελεί ξεχωριστή ενότητα στην παρούσα εργασία, είναι διότι τα μη ανθρώπινα όντα θεωρούνται αναπόσπαστο κομμάτι της φύσης και της βιοποικιλότητας αλλά και της ομαλής εξέλιξης τους. Η εξάλειψη και η εκμετάλλευση της χλωρίδας αποτελούν βασικό συντελεστή στην μεταβολή των περιβαλλοντικών συνθηκών και αποσκοπούν, κατά κύριο λόγο, στο οικονομικό όφελος. Η πέμπτη και τελευταία ενότητα εξετάζει τα κρατικά-επιχειρηματικά εγκλήματα των οποίων οι πρακτικές συμβάλλουν στην κλιματική αλλαγή, είτε μακροπρόθεσμα, είτε βραχυπρόθεσμα. Στο τέλος, παρατίθενται τα συγκεντρωτικά συμπεράσματα όλων των ενοτήτων τα οποία γίνεται φανερό πως έχουν δύο βασικούς άξονες. Ο πρώτος άξονας αφορά τον συνδυασμό των πληροφοριών των πέντε ενοτήτων της μελέτης προκειμένου να συντεθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα της προοπτικής της Πράσινης Εγκληματολογίας. Ο δεύτερος αφορά το βασικό θέμα το οποίο εν τέλει πραγματεύεται η παρούσα μελέτη και δεν είναι άλλο από την συνδρομή της Πράσινης Εγκληματολογίας τόσο στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον όσο και στον τρόπο με τον οποίο η συγκεκριμένη προοπτική μπορεί να «σώσει» μακροπρόθεσμα τον ίδιο τον πλανήτη και τους ζώντες οργανισμούς που κατοικούν σε αυτόν.

1. ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

1.1 Η σύνδεση της Πράσινης Εγκληματολογίας με την Κριτική ή Ριζοσπαστική Εγκληματολογία.

Ξεκινώντας από μία θεωρητική βάση αξίζει να αναφερθεί πώς το θέμα της Πράσινης Εγκληματολογίας αποτελεί παρακλάδι ενός ευρύτερου εγκληματολογικού ρεύματος το οποίο είναι η Κριτική Εγκληματολογία. Η Κριτική Εγκληματολογία έκανε την εμφάνισή της την δεκαετία του 1960 και ο βασικός στόχος της ήταν να εξηγήσει και να ερμηνεύσει την κοινωνική πραγματικότητα έχοντας στον πυρήνα της το εγκληματικό φαινόμενο¹. Το ερώτημα «Ποιοι είναι οι πραγματικοί εγκληματίες» έστρεψε την προσοχή από το έγκλημα του δρόμου στα εγκλήματα του λευκού κολάρου ή αλλιώς εγκλήματα των ισχυρών².

Η Κριτική Εγκληματολογία αποτελεί επίσης, παρακλάδι ενός ευρύτερου τομέα που ονομάζεται μαρξιστική εγκληματολογία³. Στόχος της κριτικής εγκληματολογίας υπήρξε η ανάδειξη της ανισότητας και κυρίως, της κοινωνικής, η οποία προέρχεται από τους κύριους άξονες των χαρακτηριστικών της τάξης, του φύλλου και της εθνότητας. Οι βασικές θέσεις της κριτικής εγκληματολογίας, είχαν άμεση σχέση με τον καπιταλισμό και την άνοδο της άρχουσας τάξης στην κοινωνία καθώς και την διαφύλαξη συμφερόντων της τελευταίας⁴.

Οι απόψεις της κριτικής ανάλυσης δίνουν έμφαση στον συσχετισμό μεταξύ της σχέσης της δομής και του οργανισμού, εντοπίζοντας τα κύρια χαρακτηριστικά της καθημερινής ρουτίνας του κόσμου μέσα στο πλαίσιο θεσμικών και δομικών σχέσεων.

¹Βλ. Λάζος Γρ. « Κριτική Εγκληματολογία», Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 117

²Ο Sutherland ορίζει ως εγκληματίες του λευκού κολάρου αυτούς οι οποίοι ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα και εμπλέκονται σε παράνομη δραστηριότητα. Αυτές οι παρεκκλίνουσες συμπεριφορές δεν έχουν αναχθεί σε εγκληματικές ή στιγματιστεί ως εγκληματικές από την κοινή γνώμη είτε λόγω της κοινωνικής θέσης που έχουν οι «δράστες» είτε λόγω της διακριτικότητας όσων διαπράττουν τέτοιου είδους εγκλήματα. Βλ. Περισσότερα στο Ιάκωβος Ι. Φαρσεδάκης «Στοιχεία Εγκληματολογίας», Νομική Βιβλιοθήκη, 2005 σελ. 29

³Η κριτική εγκληματολογία είναι εμπνευσμένη στο σύνολο της από τον μαρξισμό. Πολλοί εγκληματολόγοι ασπάζτηκαν απόψεις του μαρξισμού χωρίς ωστόσο να αναφέρουν πως επηρεάστηκαν από αυτόν. Η μαρξιστική θεωρία αποτελεί μια πολυθεωρία στην οποία ο τρόπος παραγωγής υλικών αγαθών συνιστά τον πυρήνα μιας κοινωνίας. Πολλοί έχουν αναφέρει πως η κριτική εγκληματολογία είναι «πολιτικοποιημένη». Βλ. Περισσότερα Λάζος Γρ. ο.π. σελ. 37-51

⁴Η κριτική εγκληματολογία άσκησε κριτική τόσο στην μελέτη του εγκλήματος όσο και στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης. Θεώρησε πως το ποινικό δίκαιο είναι διαμορφωμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να ευνοεί την άρχουσα τάξη αποτελώντας αποτέλεσμα σύγκρουσης και όχι συναίνεσης. Οι συμπεριφορές που χαρακτηρίζονται εγκληματικές είναι απότοκο αποφάσεων της άρχουσας τάξης και όχι της συλλογικής ηθικής. Βλ. Περισσότερα Καλλιόπη Δ. Σπινέλλη «Εγκληματολογία: Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις» Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σσ. 38-45

Ο μεν οργανισμός αναφέρεται στις διαφορετικές κοινωνικές σχέσεις και την αλληλεπίδραση αυτών στον καθημερινό-βιωματικό κόσμο, η δε δομή αναφέρεται στον κόσμο των θεσμών και των δομικών σχέσεων οι οποίες θέτουν τα όρια στην κοινωνική αλληλεπίδραση και την προσωπική ευκαιρία μέσα στην κοινωνία η οποία εν τέλει περιέχει την ρύθμιση των κοινωνικών σχέσεων⁵.

Η κριτική εγκληματολογία δεν επιχειρεί να εντοπίσει την αιτιώδη συνάφεια του εγκλήματος αλλά αναζητά τόσο το προαναφερθέν όσο και την παρέκκλιση⁶ καθώς και την κοινωνική σύγκρουση εντός των καθοριστικών τους πλαισίων. Πιο συγκεκριμένα αναζητά τις συγκυρίες που προσδιορίζουν αυτούς τους όρους και όχι τα αίτια που οδηγούν σε αυτούς. Επικεντρώνεται στην βλάβη και όχι στο έγκλημα, στην κοινωνική δικαιοσύνη και όχι στην ποινική, στον τρόπο μεταχείρισης του εγκληματία και όχι στην τιμωρία του, στα ανθρώπινα δικαιώματα και όχι στον έλεγχο.

Η ανάλυση της κριτικής εγκληματολογίας είναι δεσμευμένη από την οικονομική ανάλυση έχοντας ως κέντρο βάρους τις σχέσεις παραγωγής και κατανομής με έμφαση τις ταξικές σχέσεις, την δυναμική του καπιταλισμού καθώς και την παγκοσμιοποίηση. Ωστόσο υπάρχουν και άλλα κέντρα βάρους τα οποία δεν είναι άλλα από την έναρξη της κυριαρχίας των γυναικών σε συνδυασμό με την ύπαρξη πατριαρχικών κοινωνιών καθώς και της νεοαποικιοκρατίας και της μετανάστευσης που ενίσχυσαν τον ρατσισμό και την δουλεία. Όλα τα παραπάνω ενίσχυσαν την εκμετάλλευση και την καταπίεση.

Στο κέντρο του προσανατολισμού της κριτικής εγκληματολογίας υπάρχει η προοπτική μιας στρωματοποιημένης κοινωνίας εντός της οποίας η ύπαρξη του ποινικού δικαίου αποτελεί μέσο χειραγώγησης των κατώτερων κοινωνικών τάξεων και των μειονοτήτων από αυτούς που βρίσκονται σε θέση ισχύος προκειμένου να επιβάλλουν την ηθική που βασίζεται στα δικά τους πρότυπα ως επιθυμητή, να

⁵Βλ. Eugene McLaughlin and John Muncie "The Sage Dictionary of Criminology", SAGE Publications, 2003, σελ. 70-72

⁶ Σύμφωνα με τον K.T. Erikson στην κοινωνιολογική θεωρία της παρέκκλισης η παρέκκλιση ορίζεται ως «ένα κανονικό προϊόν σταθερών θεσμών». Πιο συγκεκριμένα οι κοινωνίες αισθάνονται την ανάγκη να ενθαρρύνουν έναν συγκεκριμένο βαθμό διαφοροποίησης προκειμένου να δοκιμάσουν τα όρια του κοινωνικού συστήματος». Βλ.Περισσότερα στο H.S. Becker, "The Other Side. Perspectives of Deviance" στο I. Φαρσεδάκης, ο.π. σελ. 25. Με βάση τον H. Becker «η παρέκκλιση είναι συνέπεια της εφαρμογής κανόνων και κυρώσεων σε έναν παραβάτη και όχι ιδιότητα μιας πράξης που διαπράττει ένα πρόσωπο» Βλ. Περισσότερα στο H. Becker "Outsiders" στο Ηλίας Δασκαλάκης « Η εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης», Εκδόσεις Σακκουλα, 1985 σελ. 19.

προστατεύσουν την ιδιοκτησία τους και την σωματική τους ακεραιότητα από εκείνους οι οποίοι θεωρούνται μη έχοντες και τέλος να επεκτείνουν τον ποινικό νόμο σε δραστηριότητες οι οποίες θεωρούνται απειλητικές για το statusquo της κοινωνίας⁷.

Την δεκαετία του '70 υπήρξε σχίσμα μεταξύ των εγκληματολόγων που πρέσβευαν την κριτική εγκληματολογία. Το σχίσμα αυτό χωριζόταν σε δύο προοπτικές, αυτή του αριστερού ιδεαλισμού⁸ και αυτή του αριστερού ρεαλισμού⁹. Αν και οι δύο προοπτικές έχουν τις ρίζες τους στην μαρξιστική προσέγγιση της κατανόησης τους εγκλήματος και της απόκλισης, υπάρχουν θεμελιώδεις διαφορές. Το σχίσμα ξεκίνησε από την άποψη του Young πως η κριτική εγκληματολογία είχε διαχωριστεί σε δύο πτυχές, το ιδεαλισμό και τον ρεαλισμό. Ο Young θεώρησε πως ήταν αναγκαίο για την κριτική εγκληματολογία να διακοπεί η εξιδανίκευση του εγκληματία και του ρομαντισμού που τον διέπει. Ανέφερε επίσης πως με βάση την μαρξιστική αντίληψη δεν μπορεί να υπάρξει ουσιαστική πρόοδος όσων αφορά το έγκλημα και το ποινικό σύστημα αν δεν υπάρξουν σημαντικές ανατροπές στο ταξικό και καπιταλιστικό σύστημα το οποίο σύμφωνα με τον μαρξισμό αναπαράγει το έγκλημα και συνεπώς τους ποινικούς νόμους. Με βάση τον αριστερό ρεαλισμό το έγκλημα αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι των ταξικών και πατριαρχικών εκβιομηχανισμένων κοινωνιών¹⁰. Το έργο του Young «Νέα Εγκληματολογία»¹¹ υπήρξε η χρυσή τομή για την οριοθέτηση του

⁷Βλ. Gresham M. Sykes "The rise of Critical Criminology", The Journal of Criminal Law and Criminology, Vol. 65, No.2, 1974 σελ.210

⁸Ο αριστερός ιδεαλισμός κάνει προσπάθεια ανάλυσης των διαδικασιών της ποινικοποίησης, της κοινωνικής οικοδόμησης και της κρατικής εξουσίας οι οποίες συμβάλουν στην δημιουργία εγκλήματος. Η ανάλυση των ερευνών που στηρίζουν τον αριστερό ιδεαλισμό πρέπει να είναι παρεμβατική σε θέματα που αφορούν τις ευρύτερες μορφές εξουσίας που αναπαράγουν τις κοινωνικές ανισότητες και στηρίζουν κοινωνικές τάξεις που ανήκουν στις σύγχρονες καπιταλιστικές δημοκρατίες. Πρόκειται για μια περισσότερο κοινωνιολογική προσέγγιση της κριτικής εγκληματολογίας που βασίζεται στην μαρξιστική θεωρία. Βλ. Περισσότερα στο Eugene McLaughlin and John Muncie ο.π. σελ. 161

⁹Ο αριστερός ρεαλισμός είναι δημιούργημα της τοπικής δημοκρατίας του Ηνωμένου Βασιλείου το 1980. Υπήρξε έντονη η ανάγκη για μια σοσιαλ-δημοκρατική απάντηση στο πρόβλημα του ελέγχου του εγκλήματος. Οι αριστεροί ρεαλιστές ήρθαν αντιμέτωποι με δύο ενάντιες με αυτούς προοπτικές. Από την μια ήταν η συντηρητική πολιτική "law and order" η οποία διέυρνε την εξουσία των αστυνομικών αρχών και την ποινική καταστολή και από την άλλη ήταν ο «αριστερός ιδεαλισμός» ο οποίος θεωρούσε την εγκληματικότητα που προερχόταν από τους φτωχούς ένα κράμα των μέσων μαζικής ενημέρωσης τα οποία προκαλούσαν «ηθικό πανικό» και της ποινικοποίησης μορφών εξέγερσης από τις κυρίαρχες ελίτ εκείνης της εποχής. Βλ. Περισσότερα P. Gilroy "EMPIRE STRIKES BACK Race and Racism in 70's Britain", Routledge Publications, 1982, σελ. 143-182 στο John Lea, "Left Realism: A Radical Criminology for the Current Crisis", www.crimejusticejournal.com IJCJ&SD 2016 5(3), σελ. 54 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή: <https://www.crimejusticejournal.com/article/view/816/574> Τελευταία προσπέλαση 18/11/2020).

¹⁰Βλ. Eugene McLaughlin and John Muncie ο.π. σελ. 163-164

¹¹Το έργο του Young σε συνεργασία με τον Taylor και Walton "The New Criminology: For a Social Theory of Deviance" αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την ταυτότητα της κριτικής εγκληματολογίας

αντικειμένου της κριτικής εγκληματολογίας. Η «Νέα Εγκληματολογία» πρόσφερε μια ριζοσπαστική ταυτότητα στην κριτική εγκληματολογία ξεκαθαρίζοντας τον σκοπό και τις διαφορές που υπήρχαν μεταξύ αυτής και της συμβατικής εγκληματολογίας.

Στόχος του αριστερού ρεαλισμού είναι η ανάδειξη της πραγματικότητας του εγκλήματος, πιο συγκεκριμένα η ανάδειξη των αιτιών που γεννούν το έγκλημα καθώς και οι συνέπειες που έχει αυτό. Η εμπειρική ωστόσο αξιοπιστία του αριστερού ρεαλισμού δεν έχει καθιερωθεί¹².

Μία σύγχρονη αναφορά σχετικά με τον εκσυγχρονισμό του αριστερού ρεαλισμού αναφέρει πως αυτός κρίνεται αναγκαίος προκειμένου να γίνει περισσότερο κατανοητή η κριτική εγκληματολογία και η συμβολή της στην ποινική δικαιοσύνη μέσα στο πλαίσιο του κυρίαρχου νεοφιλελευθερισμού που επικρατεί σήμερα¹³. Η βάση αυτού του εκσυγχρονισμού βρίσκεται στην δύναμη της κοινωνίας και των πολιτών της. Πολλές φορές η αντιμετώπιση κάποιων μορφών εγκλήματος δεν εξαρτάται άμεσα από τις ενέργειες των υπηρεσιών της ποινικής δικαιοσύνης αλλά από της ενέργειες και την κινητοποίηση των πολιτών. Αυτή είναι μια άποψη η οποία θα μπορούσε να εφαρμοστεί και στον αναπτυσσόμενο τομέα της πράσινης εγκληματολογίας και του διακρατικού εταιρικού εγκλήματος¹⁴.

Εν κατακλείδι, αξίζει να αναφερθεί πως ο σκοπός της κριτικής ή ριζοσπαστικής εγκληματολογίας δεν περιορίζεται μόνο σε αναλύσεις του εγκλήματος και της

καθώς υπήρξε σημείο αναφοράς στην ύπαρξη της κριτικής εγκληματολογίας Βλ. Γ. Λάζος ο.π. σελ. 131

¹²Βλ. D. Downes and P. Rock "Understanding Deviance: A Guide to the Sociology of Crime and Rule Breaking." Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2003, σελ.301 στο John Lea, "Left Realism: A Radical Criminology for the Current Crisis", www.crimejusticejournal.com IJCJ&SD 2016 5(3), σελ.54 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή: <https://www.crimejusticejournal.com/article/view/816/574>, Τελευταία πρόσπελαση 18/11/2020)

¹³Αν και το συμβατικό έγκλημα του δρόμου έχει μειωθεί σε σχέση με παλαιότερα, εξακολουθεί να υπάρχει στην πλειονότητα των βιομηχανικών χωρών, ενώ νέες μορφές αναπτύσσονται υποβοηθούμενες από σύγχρονες καινοτομίες. Τέτοιες μορφές εγκληματικότητας είναι η τρομοκρατία, το κυβερνοέγκλημα, η περιβαλλοντική ρύπανση η οποία επαφίεται στην πράσινη εγκληματολογία, η οικονομική απάτη κ.α. Τέτοιου είδους εγκλήματα συνοδεύονται από την αυξανόμενη κοινωνική ανισότητα καθώς και από την οικονομική κρίση Βλ. Περισσότερα στο John Lea, "Left Realism: A Radical Criminology for the Current Crisis", www.crimejusticejournal.com IJCJ&SD 2016 5(3), σελ. 54 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή: <https://www.crimejusticejournal.com/article/view/816/574> Τελευταία πρόσπελαση 18/11/2020)

¹⁴Ο McQueen ανέφερε πως η ύπαρξη εκπροσώπων συνδικαλιστικών οργανώσεων με εξουσία veto στα διοικητικά συμβούλια των ρυπογόνων εταιρειών θα μπορούσαν να συμβάλουν στην μείωση των βλαβών που δημιουργούνται από του ρύπους Βλ. Περισσότερα στο McQueen, Rob. "Why Company Law Is Important to Left Realists." *Realist Criminology: Crime Control and Policing in the 1990s*, εκδόθηκε στο John Lowman and Brian D. MacLean, University of Toronto Press, 1992 σελ. 177–200. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο www.jstor.org/stable/10.3138/j.ctvcj2hmb.13 , Τελευταία πρόσπελαση 19/11/2020).

βλάβης, τα οποία προκαλούνται από αυτούς που διαθέτουν επιρροή και δύναμη όπως είναι το κράτος, οι εταιρείες, το ποινικό σύστημα και τα εν γένει τα καπιταλιστικά συστήματα. Βασικός στόχος είναι η «αλλαγή» του κόσμου απορρίπτοντας αξίες όπως, ο καταναλωτισμός και ο καπιταλισμός οι οποίες θεωρούνται πρωταρχικής σημασίας στην σύγχρονη κοινωνία, η «άδικη» διανομή πλούτου και δύναμης, η εγκληματοποίηση των συμπεριφορών των αδυνάμων και τέλος την εκμετάλλευση όσων δεν μπορούν να υπερασπιστούν τους εαυτούς τους και όσων το πολιτικό και δικαϊκό σύστημα αποτυγχάνει να προστατεύσει¹⁵.

1.2.Η Έννοια της Κοινωνιακής Βλάβης (SocialHarm)και η σύνδεση με την Περιβαλλοντική Βλάβη

Οι έννοιες της κοινωνιακής βλάβης και του εγκλήματος ως προς την ανάλυση τους θεωρούνται ξεχωριστά φαινόμενα τα οποία έχουν περισσότερο αλληλοεξαρτώμενη παρά αναγκαία σύνδεση. Αρχικά αξίζει να αναφερθεί πως η έννοια της κοινωνιακής βλάβης είναι αποτέλεσμα προτάσεων της κριτικής εγκληματολογίας. Στην δεκαετία του 1990 ξεκίνησαν οι πρώτες συζητήσεις των ακαδημαϊκών σχετικά με τον τρόπο κατά τον οποίο μια έννοια της κοινωνιακής βλάβης θα μπορούσε να αναπτυχθεί προοδευτικά ως εναλλακτική λύση στο έγκλημα. Οι εγκληματολόγοι που ασπάστηκαν της απόψεις της κριτικής εγκληματολογίας και αποφάσισαν να τις επεκτείνουν, θεώρησαν πως η μελέτη του εγκλήματος είναι αναγκαίο να αποσυνδεθεί από τον νομικό ορισμό της προκειμένου να μελετηθεί¹⁶.Ωστόσο υπήρξαν έντονες κριτικές ως προς την αποκοπή της μελέτης του εγκλήματος από τον νομικό ορισμό του διότι θεωρήθηκε πως θα δημιουργούσε σύγχυση στην επέκταση της μελέτης της

¹⁵Βλ. R.A. Sollund, “Green Harms and Crimes: Critical Criminology in a Changing World”, Palgrave Macmillan UK, 2015 σελ. 1-2 (Διαθέσιμο σεΗλεκτρονικήμορφή: <https://www.palgrave.com/gp/book/9781137456250> Τελευταίαπροσπέλαση 21/11/2020)

¹⁶Πρώτοι οι Taylor, Waltonκαι Young ανέφεραν πως μόνο εάν η μελέτη του εγκλήματος αποκοπεί από τον κλάδο της πολιτικής εξουσίας θα μπορέσει να είναι αντικειμενική. Πιο συγκεκριμένα ανέφεραν πως η πολιτική εξουσία έχει την δυνατότητα να τροποποιεί και να διαμορφώνει το αντικείμενο μελέτης των εγκληματολόγων με αποτέλεσμα αυτό να χάνει την αξιοπιστία της επιστημονικότητας του. Η εγκληματολογία σαν επιστημονικός κλάδος έχει στενή σχέση με τις κοινωνικές επιστήμες και αυτό προσπαθούν να αποδείξουν, ξεκινώντας από την αρχή της εγκληματολογίας η οποία επίσης βρίσκεται στην περίοδο του Διαφωτισμού και καταλήγοντας στον βιολογικό, ψυχολογικό και κοινωνικό θετισκισμό Βλ. ΠερισσότεραστοI. Taylor, P. Walton, J. Young, “The new Criminology: For a social Theory of Deviance”, Routledge, 1973,

εγκληματολογίας είτε σε κάθε δράση που προσβάλλει τα ανθρώπινα δικαιώματα είτε σε οποιοδήποτε κοινωνικό κακό¹⁷.

Οόρος κοινωνιακή βλάβη ή κοινωνιακή ζημιά¹⁸ προτάθηκε προκειμένου να αντικατασταθεί η έννοια του εγκλήματος ως κέντρο εστίασης σε κοινωνικά ζητήματα τα οποία χρήζουν διευρυμένης ανάλυσης. Ένα βασικό πλεονέκτημα το οποίο διαθέτει η προσέγγιση της κοινωνικής βλάβης έναντι της έννοιας του εγκλήματος είναι το γεγονός πως διαθέτει την δυνατότητα μεγαλύτερου εύρους αναλύσεων. Πιο συγκεκριμένα, η κατανόηση αλλά και η αντιμετώπιση της βλάβης απαιτεί αναφορά σε ένα εύρος επιστημονικών κλάδων οι οποίοι ασχολούνται με την κοινωνική, δημόσια και οικονομική πολιτική. Έχει τη δυνατότητα ως προσέγγιση να είναι πολύτομεακή αλλά και να ξεφεύγει από τα στενά όρια που βασίζεται η θεματολογία στην οποία περιορίζεται η εγκληματολογία. Επιπροσθέτως μία προσέγγιση κοινωνιακής βλάβης θα μπορούσε να επωφεληθεί από τις εμπειρίες και τις γνώσεις μιας σειράς επαγγελματιών αλλά και κοινωνικών ομάδων όπως είναι οι ιατροί, οι δικηγόροι, οι οικονομολόγοι, η αστυνομία, τα συνδικάτα, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις κ.λ.π¹⁹.

Βασική δυσλειτουργία της μελέτης του φαινομένου του εγκλήματος, όπως αναφέραμε παραπάνω, αποτελεί η άρρηκτη σύνδεση του με την ποινική δικαιοσύνη. Λόγω της σύνδεσης αυτής η μελέτη του εγκλήματος παραμένει προσκολλημένη σε ατομοκεντρικές αναλύσεις αλλά και στις αιτίες που προκαλούν το έγκλημα καθώς και σε μεθόδους «θεραπείας» αυτού. Η προσέγγιση της κοινωνιακής βλάβης έχει δεχτεί έντονες κριτικές και αντιρρήσεις που αφορούν μια σειρά θεμάτων. Υπάρχει η άποψη πως πρόκειται για έναν άμορφο και γενικευμένο όρο ο οποίος καλύπτει ένα εκτενές φάσμα από σχετικά ετερογενή φαινόμενα²⁰. Υπάρχει επίσης η άποψη, η οποία ωστόσο

¹⁷ Βλ. Γ. Λάζος ο.π. σελ 220-221

¹⁸ Η ζημιολογία αφορά την μελέτη της βλάβης. Στον πολιτικό κόσμο η διάκριση μεταξύ ζημιολογίας και κοινωνιακής βλάβης μπορεί να διαχωρίσει τις βλάβες που μπορεί να προκύψουν στον φυσικό κόσμο από αυτές που προκύπτουν από τον τρόπο της κοινωνικής οργάνωσης. Βλ. Περισσότερα στο D.Dorling, D.Gordon, P. Hillyard, C. Pantazis, S. Pemberton, S.Tombs, "Criminal obsessions: Why harm matters more than crime", Center for Crime and Justice Studies, 2nd edition, 2005, σελ.84. Το πεδίο μελέτης της ζημιολογίας είναι η φτώχεια, η βία, η κρατική βία, ο πόλεμος, η τρομοκρατία, η κρατική τρομοκρατία, οι κοινωνικές διακρίσεις κλπ. Βασικός στόχος των κριτικών εγκληματολόγων είναι η ύπαρξης αναφοράς κοινωνικά επιζήμων δράσεων, οι οποίες όμως «επίσημα» δεν ορίζονται ως εγκλήματα. Σε αυτές τις περιπτώσεις ανήκει και η μόλυνση του περιβάλλοντος. Βλ. Λάζος ο.π. σελ. 222

¹⁹ Βλ. D.Dorling, D.Gordon, P. Hillyard, C. Pantazis, S. Pemberton, S.Tombs, ο.π. σελ. 63-64

²⁰ Η παρούσα κριτική αποτελεί ένα από τα κυριότερα πλεονεκτήματα της προσέγγισης της κοινωνιακής βλάβης ακριβώς λόγω του ότι έχει την δυνατότητα μιας εκτενούς οντολογίας. Βλ. Περισσότερα στο P.

έχει αναφερθεί ήδη παραπάνω, σύμφωνα με την οποία η κοινωνιακή βλάβη λόγω του ότι είναι μια αρκετά ευρεία προσέγγιση καθιστά την ίδια την έννοια «επικίνδυνη» εξαιτίας των ιδιαίτερα δυσδιάκριτων ορίων της. Η συγκεκριμένη κριτική στην κοινωνιακή βλάβη, ελλοχεύει τρεις βασικούς κινδύνους. Πρώτον οι βλάβες υπάρχει περίπτωση να γίνουν κοινωνικά καθορισμένες, δεδομένου του γεγονότος ότι αναγνωρίζονται ως προβλήματα από την πλειοψηφία του πληθυσμού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η ύπαρξη ορισμένων ομάδων, όπως είναι οι «αιτούντες άσυλο» ή οι «επιθετικοί ζητιάνου» ή πρακτικές όπως η θέσπιση περιβαλλοντικών φόρων, να οριστούν ως «κοινωνιακές βλάβες». Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθεί πως οι απόψεις της πλειοψηφίας των ατόμων μιας κοινωνίας πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν χωρίς απαραίτητα να αποτελούν μια προσέγγιση κοινωνιακής βλάβης. Δεύτερον η προσπάθεια εμπειρική πρόσβασης προς ανίχνευση βλαβών, υπάρχει περίπτωση να παράγει δεδομένα σχετικά με εμφανείς ή επιφανειακές εκδηλώσεις βλαβών οι οποίες ενδεχομένως να είναι λανθάνουσες²¹. Τρίτον όσο πιο ευρεία είναι η προσέγγιση της κοινωνιακής βλάβης και τα όρια της τόσο περισσότερες είναι και οι συζητήσεις σχετικά με το εάν μια βλάβη ανήκει στις κοινωνιακές. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα μια προσέγγιση κοινωνιακής βλάβης να είναι ιδιαίτερα επιρρεπής στο να διαμορφώνεται από σχετικά ισχυρά κοινωνικά και πολιτικά συμφέροντα.

Σύμφωνα με τους Hillyard και Tombs μια προσέγγιση κοινωνιακής βλάβης διευρύνει τους ορίζοντες με τους οποίους διακρίνουμε το έγκλημα, έτσι ώστε να συμπεριληφθούν διάφορες μορφές επιβλαβών δραστηριοτήτων οι οποίες ενισχύονται από τις εταιρείες και τις κυβερνήσεις με σκοπό την ευημερία συγκεκριμένων ατόμων. Αυτές οι μορφές βλάβης περιλαμβάνουν έλλειψη υγιεινών τροφίμων, ανεπαρκή στέγαση και θέρμανση, χαμηλά εισοδήματα, έκθεση σε διάφορες μορφές κινδύνου, παραβιάσεις θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιώματα καθώς και θυματοποίηση από διάφορες μορφές εγκλημάτων²². Υπάρχουν τρεις ευρύτεροι τομείς οι οποίοι περιλαμβάνουν μορφές βλάβης που αφορούν το σύνολο των ατόμων μιας

Hillyard, C.Pantazis, S.Tombs, D.Gordon "Social Harm' and its limits?", CenterforCrimeandJusticeStudies, 2nd edition, 2005, 65-66

²¹Η κριτική αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί προβληματική λόγω του η κοινωνιακή βλάβη μπορεί, για παράδειγμα, να αναπτύξει μελέτες, οι οποίες εξετάζουν τις κακές επιπτώσεις στην υγεία που προκύπτουν από περιβαλλοντικές βλάβες το οποίο θα αναλυθεί και στην συνέχεια της παρούσας εργασίας. Βλ. Περισσότερα στο P. Hillyard, C.Pantazis, S.Tombs, D.Gordon ο.π. σελ. 67-68.

²²Βλ. Hillyard, P and Tombs, S. "From 'crime' to social harm?" Crime, Law and Social Change, 48(1-2), 2007, σελ. 16

κοινωνίας²³. Η κοινωνιακή βλάβη παρουσιάζεται είτε ως φυσική, είτε ως οικονομική, είτε ως ψυχολογική, είτε ως σεξουαλική. Η φυσική κοινωνιακή βλάβη περιλαμβάνει πρόωρους θανάτους μέσω κλινικής ιατρογένεσης²⁴, βία όπως αυτοκινητιστικά ατυχήματα, έκθεση σε διάφορους περιβαλλοντικούς ρύπους²⁵, έλλειψη σε επάρκεια φαγητού και καταφυγίου, σε ασθένειες, στον θάνατο και τέλος στα βασανιστήρια από αξιωματούχους του κράτους. Η οικονομική κοινωνιακή βλάβη περιλαμβάνει την φτώχεια, τις διάφορες μορφές ιδιοκτησίας και την απώλεια χρηματικών ποσών. Συγκεκριμένα αναφέρεται στην φτώχεια, την ανεργία, την κατάχρηση χρηματικών ποσών από τις κυβερνήσεις, τα αδικήματα που διαπράττουν οι εταιρείες, τα καρτέλ²⁶, ο καθορισμός τιμών και τέλος οι πολιτικές πρόνοιας. Η ψυχολογική κοινωνιακή βλάβη μπορεί να θεωρηθεί ένας αρκετά «προβληματικός» τομέας κοινωνικής βλάβης λόγω του ότι δεν μπορεί να μετρηθεί και να συσχετιστεί με συγκεκριμένες

²³Σύμφωνα με συνέντευξη του Dr. Simon Pemberton του Πανεπιστημίου του Birmingham η προσέγγιση της κοινωνικής βλάβης έπεται της έννοιας του εγκλήματος και ξεκινάει από αυτό. «Η κοινωνική βλάβη προέρχεται από μια σειρά συζητήσεων στο πλαίσιο της εγκληματολογίας σχετικά με τη στενότητα του ορισμού του εγκλήματος, που ουσιαστικά εστιάζει σε μεμονωμένες πράξεις βλάβης, όπως η διαπροσωπική βία, η κλοπή, κ.λπ. Έτσι, η ιδέα της κοινωνικής βλάβης αρχικά ήταν να επεκτείνεται αυτού του είδους την έννοια της βλάβης ώστε να συμπεριλάβει τις βλάβες που προκαλούν οι οργανισμοί και τα εθνικά κράτη. Όμως, τον τελευταίο καιρό η ιδέα της κοινωνικής βλάβης ξεπερνά την εγκληματολογία, επομένως υπάρχει μια ομάδα συγγραφέων που πιστεύουν ότι στην πραγματικότητα υπάρχει κάτι στην έννοια της κοινωνικής βλάβης που θα μπορούσε να είναι πολύ χρήσιμο όσον αφορά την κατανόηση των βλαβών που εντοπίζονται μέσα στην κοινωνία, με σκοπό να παράγουν αντικειμενικές και ολοκληρωμένες αναλύσεις σχετικά με το θέμα της βλάβης. Πρέπει να πάρουμε όλες τις βλάβες που εντοπίζονται στην κοινωνία και να κατανοήσουμε τα είδη των βλαβών που προκαλούν το μεγαλύτερο επίπεδο βλάβης καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι βλάβες εντοπίζονται δυσανάλογα μεταξύ διαφορετικών ομάδων στην κοινωνία.» (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή: <https://www.birmingham.ac.uk/accessibility/transcripts/dr-simon-pemberton-social-harm.aspx> Τελευταία Προσπέλαση 21/11/2020)

²⁴Πρόκειται για τις αρνητικές παρενέργειες των ιατρικών πράξεων (λάθος χειρουργική επέμβαση, χορήγηση λάθος φαρμάκου, ενδοноσοκομειακή νόσος κλπ.) Βλ. Περισσότερα David Cayley «Ερωτήματα για την τρέχουσα πανδημία υπό τη θεώρηση του Ivan Illich.», 2020. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή: <https://antifono.gr/%CE%B5%CF%81%CF%89%CF%84%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%84%CF%81%CE%AD%CF%87%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CF%85/> Τελευταία προσπέλαση 21/11/2020)

²⁵Η έκθεση του ανθρώπου σε περιβαλλοντικούς ρύπους θεωρείται «άμεση» κοινωνική βλάβη. Η δημιουργία ρύπων αποτελεί αποτέλεσμα διαδικασιών που δημιουργούνται από άλλους μέσα στην κοινωνία οι οποίοι συνήθως αυγκεντρώνουν την εξουσία και με αυτό τον τρόπο υπονομεύουν την ανθρώπινη ζωή αλλά και το περιβάλλον. Η «έμμεση» κοινωνιακή βλάβη είναι για παράδειγμα η άρνηση παροχής φαρμακευτικής περίθαλψης για την διατήρηση των βιολογικών ιδιοτήτων τους. Βλ. Περισσότερα K. Lasslett “Crime or Social Harm? A dialectical perspective” Crime, Law and Social Change, Vol. 54, 2010, σελ. 11-12

²⁶Τα Καρτέλ είναι τυπικές ή άτυπες συμφωνίες μεταξύ ενός αριθμού ολιγοπωλιακών επιχειρήσεων για συνεργασία, προκειμένου να εκμεταλλευθούν και να μοιράσουν την αγορά, ορίζοντας συνήθως και κοινές τιμές προϊόντων. Βλ. Περισσότερα στο «Ευρετήριο Οικονομικών όρων» στο <https://www.euretirio.com/cartel/> (Τελευταία Προσπέλαση 22/11/2020)

αιτίες²⁷. Τέλος η σεξουαλική κοινωνιακή βλάβη περιλαμβάνει τον βαθμό της βλάβης που βιώνουν, παραδείγματος χάριν, τα θύματα βιασμού (η βλάβη περιλαμβάνει την εκδήλωση αλλά και το τραύμα που αφήνουν οι συνέπειες των αποτυχιών του ποινικού συστήματος να ανταποκριθούν επαρκώς στην απονομή της δικαιοσύνης σε αυτές τις περιπτώσεις). Ως σεξουαλική κοινωνιακή βλάβη θα μπορούσαν να θεωρηθούν και οι συνεχείς καταπιέσεις που σχετίζονται με την υποχρεωτική ετεροφυλοφιλία²⁸, καταπιέσεις οι οποίες εκδηλώνονται κυρίως σε κοινωνίες που υποστηρίζουν συγκεκριμένα στερεότυπα τα οποία έχουν ως πρότυπο την ετεροφυλία, ενώ οποιαδήποτε άλλη σεξουαλική ταυτότητα υπολογίζεται ως «ανήθικη»²⁹.

Οι βασικές στρατηγικές της κοινωνικής βλάβης περιλαμβάνουν τέσσερα στοιχεία αλλά δεν περιορίζονται σε αυτά. Πρώτον, μέσω της κοινωνιακής βλάβης γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης του όρου του εγκλήματος προκειμένου να καλυφθούν παραβιάσεις οι οποίες δεν κατοχυρώνονται από το ποινικό δίκαιο. Δεύτερον χρησιμοποιεί την διάκριση του Sutherland³⁰ σχετικά με το τι τιμωρείται πραγματικά και σχετικά με το τι θα μπορούσε να τιμωρείται αλλά δεν τιμωρείται, προκειμένου να επεκταθεί το πεδίο του «εγκλήματος» και επομένως της εγκληματολογίας. Τρίτον, η αναδημιουργία συγκεκριμένων περιστατικών και ομάδων περιστατικών προκειμένου να αναδειχθούν τα βασικά συστατικά του «πραγματικού» εγκλήματος» τα οποία ήταν παρόντα και κάνουν ορατά τα αόρατα εγκλήματα. Τέλος σκοπός της κοινωνιακής βλάβης είναι να αμφισβητήσει και να ανακατασκευάσει τις παραδοχές πολιτικών ακαδημαϊκών και νομικών δομών του πραγματικού εγκλήματος προκειμένου να υποδείξει τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι παραδοχές είναι λογικές ή μη βιώσιμες

²⁷Hillyard, P and Tombs, S. ο.π. σελ. 16-18

²⁸Βλ. D.Dorling, D.Gordon, P. Hillyard, C. Pantazis, S. Pemberton, S.Tombs, ο.π.2005, σελ 15

²⁹Η σεξουαλικότητα αποτελεί μέρος της ταυτότητας ενός ανθρώπου και έχει δεχθεί εύρος συζητήσεων κυρίως πολωμένων. Οι συζητήσεις αυτές έχουν συνήθως ως επίκεντρο διαφορετικές αντιλήψεις ηθικής, κανονικότητας και φυσικότητας με βάση την ταυτότητα της σεξουαλικότητας Βλ. L.Bibbings, "Heterosexuality as Harm: Fitting In." Beyond Criminology: Taking Harm Seriously, στο P.Hillyard, C. Pantazis, S.Tombs, D.Gordon «Beyond Criminology: Taking Harm Seriously», 2004, σελ. 217–235. (Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή: www.jstor.org/stable/j.ctt18fscmm.17. Τελευταία προσπέλαση 1/12/2020)

³⁰Πρόκειται για την αναφορά στα εγκλήματα του λευκού κολάρου τα οποία αφορούν εγκλήματα επιχειρήσεων και κρατών τα οποία ωστόσο ο νόμος παρακάμπτει αλλά κατά γενική ομολογία θεωρούνται εγκλήματα από την κοινή γνώμη. Τα εγκλήματα του λευκού κολάρου είναι ικανά να προκαλέσουν κοινωνική αποδιοργάνωση. Η κοινωνική αποδιοργάνωση είναι μια μορφή κοινωνιακής βλάβης. Βλ. Περισσότερα Edwin H. Sutherland, «White-Collar Criminality» American Sociological Review, Vol. 5, No. 1 1940 σελ. 1-12

εννοιολογικά ή θα μπορούσαν πράγματι να εφαρμοστούν σε εταιρική δραστηριότητα η οποία προκαλεί θάνατο, τραυματισμό ή ασθένεια ή και τα δύο³¹.

Η προσέγγιση της κοινωνιακής βλάβης παρέχει στους εγκληματολόγους μια πειθαρχία η οποία τους επιτρέπει την μέτρηση και την ανάλυση των κοινωνικών ροών που παράγονται με σκοπό την υπονόμηση³² της βιολογικής ιδιότητας των ανθρώπινων όντων και του περιβάλλοντος τους.

Δεδομένου του γεγονότος ότι το θέμα της παρούσας εργασίας αφορά την πράσινη εγκληματολογία αξίζει να αναφερθεί πως η κοινωνιακή βλάβη συνδέεται στενά με την περιβαλλοντική βλάβη. Η κοινωνιακή βλάβη όπως είδαμε παραπάνω, είναι μια προσέγγιση η οποία παρέχει την δυνατότητα στους εγκληματολόγους να αναλύσουν και να μετρήσουν το έγκλημα με περισσότερα κριτήρια από αυτά που παρέχει ο ίδιος ο ορισμός του εγκλήματος. Επίσης τα αποτελέσματα των πρακτικών που οδηγούν στις διάφορες μορφές κοινωνιακής βλάβης έχουν άμεση σχέση με την περιβαλλοντική βλάβη. Πιο συγκεκριμένα οι περιβαλλοντικές βλάβες αποτελούν μεγάλη απειλή για την ανθρώπινη επιβίωση, επομένως τα αποτελέσματα μιας περιβαλλοντικής βλάβης καταλήγουν στην κοινωνιακή βλάβη. Η σχέση των δύο βλαβών είναι παλίνδρομη. Η περιβαλλοντική βλάβη αναφέρεται *«σε μια ευρεία ποικιλία τραυματισμών και υποβαθμίσεων που συνδέονται με την κατάχρηση, την «κακή» χρήση και την ελλιπή διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένης της μόλυνσης του περιβάλλοντος, των τοξικών αποβλήτων και της θανάτωσης των φυτών, των εδαφών και των μη ανθρώπινων όντων. Η περιβαλλοντική βλάβη μπορεί να θεωρηθεί πως περιλαμβάνει πράξεις και παραλήψεις οι οποίες είναι τόσο παράνομες όσο και νόμιμες»*³³. Η περιβαλλοντική βλάβη σε πολλές περιπτώσεις δεν θεωρείται έγκλημα από το δικαίκο σύστημα και για αυτό το λόγο υπάρχουν αρκετές αναφορές στις οποίες γίνεται κατανοητό πως η προαναφερθείσα θεωρείται «αδικημένη» από τις διεθνείς αλλά και από τις εθνικές νομοθεσίες³⁴. Πιο συγκεκριμένα, η φύση και η σοβαρότητα της βλάβης τοποθετούνται

³¹Βλ. R. Walters and D. H. Drake, « Zemiology: Reconnecting Crime and Social Harm», Critical Criminological Perspectives, Palgrave Macmillan, U.K. 2018 σελ. 13

³²Υπονόμηση αυτή συχνά προκαλείται από τις πρακτικές εταιρειών και κρατών. Βλ. Περισσότερα στο K. Lasslett ο.π. σελ. 2

³³Βλ. R. White and D. Heckenberg “Green Criminology: An introduction to the study of Environmental Harm”, Routledge, 2014, σελ. 301

³⁴Η βλάβη στο περιβάλλον πολλές φορές θεωρείται αποδεκτή από τον νόμο διότι αποτελεί εγγενή συνέπεια βιομηχανικών δραστηριοτήτων οι οποίες παρέχουν σημαντικά οφέλη. Τέτοιες πρακτικές

μεταξύ των εννοιών, της παρανομίας(malumprohibitum) και της σοβαρής βλάβης (malum in se)³⁵.

Υπάρχουν συγκεκριμένες μορφές περιβαλλοντικής βλάβης όπως η παράνομη μεταφορά και απόρριψη τοξικών αποβλήτων, η παράνομη μεταφορά επικίνδυνων υλικών, η παράνομη διακίνηση ραδιενεργών και πυρηνικών ουσιών, το παράνομο εμπόριο της χλωρίδας και της πανίδας καθώς και η παράνομη υπεραλλίευση, οι οποίες περιγράφονται και θεσπίζονται ως παράνομες από διεθνείς συμβάσεις, συμφωνίες και πρωτόκολλα μεταξύ κρατών³⁶.Ωστόσο στα πλαίσια της πράσινης εγκληματολογίας επικρατεί μια πιο διευρυμένη οριοθέτηση της περιβαλλοντικής βλάβης η οποία περιλαμβάνει παραβιάσεις οι οποίες έχουν επιβλαβείς επιπτώσεις στους ανθρώπους, τα οικοσυστήματα, το περιβάλλον και τα μη ανθρώπινα όντα, οι οποίες δεν υφίστανται ως νομιμοποιημένες. Υπάρχουν επίσης βλάβες οι οποίες συνδέονται με το περιβάλλον και προκαλούνται από τα κράτη και τις επιχειρήσεις μέσω επίσημων οριοθετήσεων του περιβαλλοντικού εγκλήματος, οι οποίες τους υποβοηθούν να χρησιμοποιούν πρακτικές επικίνδυνες για το περιβάλλον που όμως προσφέρουν μεγάλα κέρδη³⁷.

Με βάση του πράσινους εγκληματολόγους οι τύποι της περιβαλλοντικής βλάβης αφορούν την μόλυνση του αέρα, την μόλυνση των υδάτων, την κακοποίηση των μη ανθρώπινων όντων αλλά και τα δικαιώματα σε συνδυασμό με την ευημερία τους, αφορούντα εγκλήματα και τις βλάβες που προέρχονται από την υπερθέρμανση του

είναι η αποψήλωση ή η υπερβολική αλιεία. Βλ. Περισσότερα στο R. White and D. Heckenbergo.π. σελ. 9-10

³⁵Ο όρος «malum in se» αφορά ένα αδίκημα το οποίο θεωρείται κακό ή λάθος από την φύση του ανεξάρτητα από το αν υπάρχει σχετική νομοθεσία που να το ποινικοποιεί. Ο όρος «malum prohibitum» αφορά ένα αδίκημα το οποίο απαγορεύεται από την νομοθεσία αλλά στην φύση του δεν είναι απαραίτητα κακό ή λάθος. Βλ. Περισσότερα στο Λεξικό Merriam-Webster “Legaldefinitionofmaluminse” και “Legaldefinitionofmalumprohibitum” σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.merriam-webster.com/legal/malum%20in%20se> και στο <https://www.merriam-webster.com/legal/malum%20prohibitum> (Τελευταία προσπέλαση στις 25/11/2020)

³⁶Υπάρχει πληθώρα νομοθεσιών και συμφωνιών παγκοσμίως στις οποίες τα περισσότερα κράτη έχουν κάνει προσπάθειες προκειμένου να φέρουν την ισοροπία στο περιβάλλον. Τέτοιες είναι η “Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora”, η “The Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal”, το πρωτόκολλο “Kyoto”

το οποίο αποτελεί επέκταση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με την Κλιματική Αλλαγή του 1992.

³⁷Βλ. Rob White “Transnational Environmental Crime: Towards an eco-global criminology”, Routledge, 2011 στο R. White and D. Heckenberg “Green Criminology: An introduction to the study of Environmental Harm”, Routledge, 2014, σελ. 9-11

πλανήτη και την κλιματική αλλαγή και τέλος τα εγκλήματα που αφορούν την τροφή και την γεωργία³⁸

Η περιβαλλοντική βλάβη στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην οικο-φιλοσοφία η οποία επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τους εγκληματολόγους σχετικά με τον τρόπο κατά τον οποίο ορίζουν το έγκλημα αλλά και τον τρόπο με τον οποίο κατανοούν την θυματοποίηση των ανθρώπων, του περιβάλλοντος και των μη ανθρώπινων όντων. Υπάρχει μια αξιοσημείωτη διαφορά σχετικά με το τι εκλαμβάνεται ως βλαβερό για το περιβάλλον υπό την οπτική του αστικού και ποινικού νόμου και υπό την οπτική της οικολογικής προοπτικής. Οι φιλοσοφίες που αναφέρουν και εξηγούν την φύση και την σχέση μεταξύ «κοινωνικού» και «φυσικού» είναι πολυάριθμες, ωστόσο η πιο σημαντική αναλυτική διάκριση μπορεί να γίνει μεταξύ της ανθρωποκεντρικής, της βιο-κεντρικής και της οίκο-κεντρικής προοπτικής. Η ανθρωποκεντρική προοπτική αφορά το ανθρώπινο είδος, η βιο-κεντρική τα μη ανθρώπινα είδη και τέλος η οίκο-κεντρική είναι προσανατολισμένη στο κοινωνιο-οικολογικό κομμάτι³⁹.

Αξιοσημείωτη θεωρείται η προσπάθεια του R. White να χαρτογραφήσει τα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντός προκειμένου να αποδείξει πως είναι κοινωνικά κατασκευασμένα. Η χαρτογράφηση αυτή στηρίζεται στον διαχωρισμό των περιβαλλοντικών ζητημάτων σε τέσσερις τύπους προοπτικών. Αυτές είναι οι εστιακές εκτιμήσεις, οι εκτιμήσεις σε σχέση με τον τόπο, οι γεωγραφικές εκτιμήσεις αλλά και οι χρονικές εκτιμήσεις. Οι εστιακοί συλλογισμοί αφορούν τις ανησυχίες οι οποίες αφορούν τους βασικούς συντελεστές οι οποίοι βρίσκονται στο κέντρο μιας έρευνας που σχετίζεται με την περιβαλλοντική βλάβη. Πιο συγκεκριμένα δίνεται έμφαση στην ταυτοποίηση ζητημάτων που σχετίζονται με τα θύματα της βλάβης, συμπεριλαμβανομένου και του τρόπου με τον οποίο θα προσδιοριστεί «ποιος ή τι» είναι στην πραγματικότητα το περιβαλλοντικό θύμα. Ο βασικός τρόπος σύλληψης

³⁸Βλ. A. Brisman and N. South, "Green Criminology and Environmental Crimes and Harms", Willey Publishing, 23 Oct. 2018, σελ. 3

³⁹Η ανθρωποκεντρική προοπτική αφορά την βιολογική, ηθική και πνευματική υπεροχή των ανθρώπων έναντι άλλων ζωντανών ή μη οντοτήτων. Η βιο-κεντρική προοπτική θεωρεί το ανθρώπινο είδος ως άλλο ένα είδος το οποίο έχει την ίδια ηθική σημασία με άλλους οργανισμούς όπως τα μη ανθρώπινα όντα. Τέλος η οίκο-κεντρική προοπτική αρνείται να τοποθετήσει την ανθρωπότητα είτε πάνω είτε κάτω από την υπόλοιπη «φύση» Από μια οικοφιλοσοφική οπτική τα υπεραιώνια δάση θεωρούνται σημαντικά για την μακροχρόνια διαβίωση των ανθρώπινων και μη ανθρώπινων όντων. Πρέπει να επιτευχθεί η ισοροπία μεταξύ της ανάγκης χρήσης πόρων για την ανθρώπινη διαβίωση και της ανάγκης δημιουργίας κανόνων οι οποίοι θα προωθούν την «αγαθή» χρήση των όσων προσφέρει η οικόσφαιρα. Βλ. Περισσότερα R. White "Crimes against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice" Cullompton, Willan Publishing, 2008, σελ. 11

των περιβαλλοντικών ζητημάτων είναι η κατανόηση της σχέσης μεταξύ των ανθρώπων και του περιβάλλοντος. Οι εστιακοί συλλογισμοί είναι άμεσα συνδεδεμένοι με τις τρεις φιλοσοφίες όπως αναφέρθηκαν παραπάνω. Σε αυτούς τους συλλογισμούς ανήκουν η περιβαλλοντική και η οικολογική δικαιοσύνη⁴⁰. Οι γεωγραφικές εκτιμήσεις έχουν σχέση με περιβαλλοντικά ζητήματα σε κάθε γεωγραφικό επίπεδο. Τα γεωγραφικά επίπεδα είναι το διεθνές, το εθνικό, το περιφερειακό και το τοπικό. Οι βλάβες στο σύνολο τους επηρεάζουν το σύνολο του πλανήτη, ωστόσο υπάρχουν περιβαλλοντικές βλάβες οι οποίες αφορούν διαφορετικά γεωγραφικά επίπεδα⁴¹. Οι εκτιμήσεις σε σχέση με τον τόπο προσδιορίζουν ζητήματα τα οποία αφορούν συγκεκριμένα είδη τοποθεσιών. Μια τοποθεσία διακρίνεται σε «φυσικό» και «δομημένο» περιβάλλον και υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο. Ως «δομημένο» ορίζεται το περιβάλλον το οποίο περιλαμβάνει ανθρώπινες κατοικίες, αστικές και αγροτικές περιοχές και εν γένει οτιδήποτε δεν είναι φυσικό αλλά έχει δημιουργηθεί από τα ανθρώπινα όντα. Το «φυσικό περιβάλλον» αποτελείται από ωκεανούς, άγρια φύση, ερήμους και οτιδήποτε είναι δημιούργημα της φύσης. Τέλος οι χρονικές εκτιμήσεις αφορούν τις αλλαγές που συμβαίνουν στο περιβάλλον με την πάροδο του χρόνου. Ωστόσο οι φθορές που προκαλούνται στο περιβάλλον έχουν συνέπειες οι οποίες, πολλές φορές, δεν μπορούν να προβλεφθούν και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη της «αρχής της προφύλαξης»⁴² από διεθνείς οργανισμούς και κρατικούς φορείς. Οι εκτιμήσεις που αφορούν το χρόνο μπορούν να διακριθούν εκ

⁴⁰Η περιβαλλοντική δικαιοσύνη αφορά την πρόσβαση και τη χρήση, από τους ανθρώπους, συγκεκριμένων φυσικών πόρων σε καθορισμένες γεωγραφικές περιοχές. Αφορά επίσης τις επιπτώσεις που έχουν ορισμένες κοινωνικές πρακτικές, οι οποίες έχουν σχέση με το περιβάλλον, σε συγκεκριμένους πληθυσμούς. Στην ουσία της η περιβαλλοντική δικαιοσύνη είναι άμεσα συνδεδεμένη με τα ανθρώπινα όντα και επομένως με την ανθρώπινη υγεία και ευημερία αλλά και τον τρόπο επηρροής από συγκεκριμένους τύπους παραγωγής και κατανάλωσης. Η οικολογική δικαιοσύνη αφορά κυρίως την υγεία της βιόσφαιρας και ο βασικός σκοπός της είναι η εύρυθμη ποιότητα του πλανητικού περιβάλλοντος όπως επίσης και η διαφύλαξη των δικαιωμάτων των υπολοίπων ειδών (μη ανθρώπινα όντα και εγγενή στοιχεία του πλανήτη). Βλ. Περισσότερα στο R. White “Environmental Crime in Global Context: Exploring the Theoretical and Empirical Complexities” Current Issues in Criminal Justice, 2005, σελ. 275

⁴¹Σαν παράδειγμα ο R. White εντάσσει την υπερθέρμανση του πλανήτη σε διεθνούς κλίμακας περιβαλλοντική βλάβη, την υπεραλιεία στους ωκεανούς σε περιφερειακής κλίμακας περιβαλλοντική βλάβη, την ξηρασία στην Αυστραλία σε εθνικής κλίμακας περιβαλλοντική βλάβη και την ύπαρξη πετρελαιοκηλίδων σε τοπικής κλίμακας περιβαλλοντική βλάβη. Βλ. Περισσότερα R. White ο.π. 2005 σελ. 276

⁴²Η «αρχή της προφύλαξης» ορίζεται ως η λήψη αποφάσεων υιοθέτησης προληπτικών μέτρων τη στιγμή κατά την οποία τα επιστημονικά στοιχεία σχετικά με ένα κίνδυνο για το περιβάλλον ή την ανθρώπινη υγεία είναι αβέβαια και τα διακυβεύματα είναι υψηλά. Βλ. Περισσότερα στο Europarl.europa.eu. “The Precautionary Principle: Definitions, Applications and Governance” - ThinkTank. 2020 (Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_IDA\(2015\)573876](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_IDA(2015)573876) Τελευταία προσπέλαση: 7/12/2020)

του αποτελέσματος τους στο περιβάλλον, σε επιπτώσεις στο περιβάλλον και σε επιπτώσεις στην κοινωνία. Ένα από τα αποτελέσματα μίας περιβαλλοντικής βλάβης, η οποία έχει βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος, είναι η απελευθέρωση χλωροφθορανθράκων στην ατμόσφαιρα η οποία έχει ως συνέπεια τη συσσώρευση αερίων του θερμοκηπίου και εν τέλει την υπερθέρμανση του πλανήτη. Το αποτέλεσμα αυτό της περιβαλλοντικής βλάβης έχει τόσο περιβαλλοντικές επιπτώσεις όσο και κοινωνικές. Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις ξεκινούν με την υπερθέρμανση του πλανήτη αλλά οδηγούν σε αρνητικές συνέπειες, όπως είναι η αλλαγή του επιπέδου της θάλασσας, η αλλαγή των περιφερειακών θερμοκρασιών και η ύπαρξη υπερβολικά συχνών βροχοπτώσεων. Οι κοινωνικές επιπτώσεις είναι αρκετά άμεσες αλλά και μακροπρόθεσμες. Οι άμεσες έχουν σχέση με αυξημένα αναπνευστικά προβλήματα και οι μακροπρόθεσμες με την πιθανότητα εμφάνισης νέων νόσων⁴³.

Η κλίμακα ή ο τύπος της περιβαλλοντικής βλάβης είναι θέματα τόσο δημόσιας σημασίας όσο και εγκληματολογικής ανησυχίας. Το βασικό κίνητρο για την αποτροπή μιας περιβαλλοντικής βλάβης είναι η προσπάθεια πρόβλεψης και αποτροπής μιας καταστροφής ή υποβάθμισης που είναι ικανή να έχει καταστροφικές συνέπειες είτε για συγκεκριμένες μορφές ζωής είτε για την ζωή στον πλανήτη εν γένει⁴⁴. Υπάρχει σύμπτωση μεταξύ κοινωνικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων, με αποτέλεσμα τα προαναφερθέντα ζητήματα να θεωρούνται αδιαχώριστα σε θέματα που σχετίζονται με την φτώχεια, την υγεία, τα δικαιώματα των ιθαγενών, την εμπορεία της μη ανθρώπινης φύσης, τις παραπλανήσεις των επιχειρήσεων, την κρατική διαφθορά κ.α.

1.3. Η Έννοια της Περιβαλλοντικής Ηθικής (Environmental Ethics)

Η έννοια της Περιβαλλοντικής Ηθικής αποτελεί μια σύγχρονη προσθήκη στην ευρύτερη έννοια της ηθικής η οποία ανήκει στον ευρύτερο κλάδο της φιλοσοφίας. Μελετά την ηθική σχέση των ανθρώπων σε συνάρτηση με το περιβάλλον αλλά και σε συνάρτηση με την συμπεριφορά τους απέναντι στα μη ανθρώπινα όντα. Είναι μια

⁴³Βλ. R.White, ο.π. 2005 σελ. 272-280

⁴⁴Βλ. R. White, ο.π. 2008, σελ. 8

νεοεισαχθείσα προσθήκη στον κλάδο που ασχολείται με την έννοια της ηθικής, κυρίως λόγω της οικολογικής κρίσης η οποία είναι παρούσα τις τελευταίες δεκαετίες στο σύνολο του πλανήτη. Η έννοια αυτή καλύπτει, την πρόκληση του ανθρωποκεντρισμού τον οποίο ενσωματώνει η δυτική ηθική σκέψη, την σύνδεση της πολιτικής με την βαθιά οικολογία, την φεμινιστική περιβαλλοντική ηθική στην οποία στηρίζεται και ο οικοφεμινισμός, τον ανιμισμό και την κοινωνική οικολογία, την προσπάθεια εφαρμογής παραδοσιακών ηθικών θεωριών, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται ο συνεκτικισμός⁴⁵, η δεοντολογία και η ηθική της αρετής, για την υποστήριξη σύγχρονων περιβαλλοντικών προβληματισμών, την διατήρηση της βιοποικιλότητας ως ηθικό στόχο, την διατύπωση ανησυχιών ορισμένων στοχαστών σχετικά με την άγρια φύση, το δομημένο περιβάλλον και τέλος την πολιτική της πτώχειας, την ηθική της αειφορίας και της κλιματικής αλλαγής⁴⁶.

Η οικολογική αποσταθεροποίηση οδήγησε στην δημιουργία της περιβαλλοντικής ηθικής. Στόχος ήταν η αναδιευθέτηση αξιών οι οποίες ρύθμιζαν τις ήδη υπάρχουσες συμπεριφορές ή και δημιουργία νέων αξιών προσανατολισμένων σε μια ορθή οικολογική συνείδηση. Η ανάπτυξη της έννοιας αυτής σηματοδότησε την ηθική οφειλή απέναντι στα μη ανθρώπινα όντα. Θεωρεί τα μη ανθρώπινα όντα ίσης αξίας με τα ανθρώπινα αναφέροντας πως διαθέτουν επιθυμίες και ανάγκες ακόμα και αν δεν έχουν την δυνατότητα να επιχειρηματολογήσουν όπως τα ανθρώπινα όντα. Απολαμβάνουν επομένως ίση εγγενή αξία⁴⁷.

Οι ηθικές δεσμεύσεις των ανθρώπινων όντων απέναντι στα μη ανθρώπινα όντα και την φύση βαδίζουν ανάμεσα στον ανθρωποκεντρισμό και τον οικοκεντρισμό. Ο οικοκεντρισμός είναι εντελώς αντίθετος εννοιολογικά από τον ανθρωποκεντρισμό. Η οικοκεντρική σκέψη ξεκίνησε από τον Α. Leopold και την αναφορά του στην «*ηθική της Γης*» το 1949 όπου πέρα από τα ανθρώπινα όντα γίνεται αναφορά στα μη ανθρώπινα όντα, στα στοιχεία της φύσης και στους φυσικούς πόρους. Υπάρχει το

⁴⁵Ως συνεκτικισμός ορίζεται η θεωρία της αιτιολόγησης η οποία αντιμετωπίζει το σύνολο των πεποιθήσεων ενός ανθρώπου ως έναν ολοκληρωμένο ιστό. Βλ. Περισσότερα στο Ebooks.edu.gr. 2021. ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗ ΓΝΩΣΗ. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2664/Arches-Filosofias_B-Lykeiou_html-apli/index3.html Τελευταία Προσπέλαση 10/3/2021)

⁴⁶Βλ. Seop.illc.uva.nl. 2021. Environmental Ethics (Stanford Encyclopedia of Philosophy). (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://seop.illc.uva.nl/entries/ethics-environmental/> Τελευταία Προσπέλαση 10/3/2021)

⁴⁷Βλ. Σ. Καραγεωργάκης και Α. Γεωργόπουλος, «Όταν η Περιβαλλοντική Ηθική συναντά την Πολιτική Οικολογία», σελ. 6 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο http://users.auth.gr/~ageorgop/files/politiki_ikologia.pdf Τελευταία Προσπέλαση 10/3/2021)

όραμα πως θα υπάρξει η εποχή κατά την οποία το ανθρώπινο είδος θα αναλάβει τις ανάλογες ηθικές υποχρεώσεις απέναντι στα μη ανθρώπινα όντα και το φυσικό περιβάλλον⁴⁸.

Η Πράσινη Εγκληματολογία είναι στενά συνδεδεμένη με την φιλοσοφική έννοια της Περιβαλλοντικής Ηθικής. Πρόκειται για μια «αλυσίδα» σύμφωνα με την οποία η ύπαρξη της μιας έννοιας υποβοηθά την ανάπτυξη της άλλης, δίνοντας το φιλοσοφικό υπόβαθρο διερεύνησης συγκεκριμένων φθορών τις οποίες προκαλούν οι ανθρώπινες πρακτικές στον φυσικό κόσμο.

1.4. Διαφορές Πράσινης και Περιβαλλοντικής Εγκληματολογίας

Το περιβάλλον ως έννοια είναι πολυδιάστατη, ορίζεται κατά κύριο λόγο ως «*το σύνολο των στοιχείων του πλαισίου μέσα στο οποίο ζουν τα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας, τα οποία επηρεάζονται από αυτό και ταυτόχρονα το επηρεάζουν με την εργασία και την δράση τους*⁴⁹». Η πράσινη εγκληματολογία όπως έχουμε ήδη αναφέρει ασχολείται με εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος και κατά των μη ανθρώπινων όντων καθώς και εμμέσως με τις συνέπειες που έχουν τα εγκλήματα αυτά στα ανθρώπινα όντα. Από την έναρξη των συζητήσεων σχετικά με την πράσινη εγκληματολογία έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες προκειμένου αυτός ο τομέας να οριοθετηθεί, ωστόσο εξακολουθεί να υφίσταται η συζήτηση σχετικά με το αν η πράσινη εγκληματολογία αποτελεί προοπτική ή θεωρία. Ένας σημαντικός διαχωρισμός ο οποίος είναι απαραίτητο να υπάρξει είναι μεταξύ των όρων «πράσινο έγκλημα» και «περιβαλλοντικό έγκλημα» διότι δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες ο όρος της πράσινης εγκληματολογίας συγχέεται με τον όρο της περιβαλλοντικής εγκληματολογίας⁵⁰.»

Σύμφωνα με τους P.L. και J.P. Brantigham, «*το εγκληματικό φαινόμενο είναι ένα κατάλληλο διασταυρούμενο με τον νόμο, τον δράστη, τον στόχο και το κίνητρο προϊόν*

⁴⁸Βλ. A. Leopold "The Land Ethic", 1949, όπως αναφέρεται στο Σ. Καραγεωργάκης και Α. Γεωργόπουλος, «Όταν η Περιβαλλοντική Ηθική συναντά την Πολιτική Οικολογία», σελ. 4 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο http://users.auth.gr/~ageorgop/files/politiki_ikologia.pdf Τελευταία Προσπέλαση 10/3/2021)

⁴⁹Βλ. Paul-Henry Chombart de Lauwe, "L'avenir des villes: Mythe ou Réalité", Calmann-Lévy, Paris, 1982 στο Χ. Ζαραφονίου «Εμπειρική Εγκληματολογία», Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η Έκδοση, 2004, σελ. 135-136

⁵⁰Υπήρξε η πρόταση από τον R. White να οριστεί ως «περιβαλλοντική εγκληματολογία» ο τομέας που ασχολείται με τα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος. Ωστόσο η περιβαλλοντική εγκληματολογία είναι όρος που εμπίπτει σε πρότυπα εγκληματικότητας αστεακής φύσεως. Βλ. Περισσότερα Ε. Γάκη «Μια επίσκεψη στην βαθιά πράσινη εγκληματολογία σε σχέση με την οικονομική εγκληματικότητα κατά του περιβάλλοντος στην Ελλάδα», Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Συμβολές στο 1ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ, Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016, σελ. 340

το οποίο είναι τοποθετημένο σε ένα περιβαλλοντικό φόντο και σε ένα συγκεκριμένο σημείο στον χωροχρόνο»⁵¹. Κάθε στοιχείο από τα παραπάνω έχει μια προβλέψιμη τροχιά στο εγκληματικό φαινόμενο, η οποία είναι διαμορφωμένη από εμπειρίες που ανήκουν στο παρελθόν και σε μελλοντικές προθέσεις, από τις συνήθειες δραστηριότητες και τους ρυθμούς της ζωής αλλά και από τους περιορισμούς του περιβάλλοντος⁵².

Η περιβαλλοντική εγκληματολογία, εξετάζει τον τόπο τέλεσης κάθε συγκεκριμένου εγκλήματος και το περιβάλλον στον οποίο αυτό συνέβη, ώστε να κατανοηθούν και να επεξηγηθούν τα εγκληματικά σχέδια. Τα ερωτήματα που περιστρέφονται γύρω από την περιβαλλοντική εγκληματολογία είναι το που και το πότε το έγκλημα συνέβη, ποια είναι τα φυσικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της τοποθεσίας που συνέβη αλλά και ποιες κινήσεις έφεραν το δράστη και το θύμα κοντά στην εγκληματική τοποθεσία. Οι περιβαλλοντικοί εγκληματολόγοι αναζητούν τον τρόπο με τον οποίο ο φυσικός χρόνος και τόπος αλληλεπιδρούν με το δράστη, το θύμα και τη νομοθεσία που μετατρέπει το έγκλημα σε μία παράνομη πράξη. Αντίθετα με τις συμβατικές εγκληματολογικές θεωρίες οι οποίες επικεντρώνονται στα εγκληματικά κίνητρα, η περιβαλλοντική εγκληματολογία αρχίζει με την υπόθεση ότι οι άνθρωποι είναι ήδη εγκληματικά παρακινημένοι. Μέσω της χαρτογράφησης των εγκλημάτων σε παγκόσμιο, εθνικό και τοπικό επίπεδο, η περιβαλλοντικοί εγκληματολόγοι παρατηρούν τα εγκληματικά σχέδια. Στη συνέχεια, συνδέουν τα σχέδια αυτά με τον αριθμό των θυμάτων, τον αριθμό των δραστών, την ασφάλεια και τους τόπους συνήθων δραστηριοτήτων (routine activity theory)⁵³.

Η routine activity theory αποτελεί μια θεωρία αρκετά θεμελιώδη για το περιβαλλοντικό έγκλημα. Πρόκειται για θεωρία την οποία εισήγαγαν οι Cohen και Felson προκειμένου να αναλύσουν τον τρόπο με τον οποίο οι δραστηριότητες της καθημερινότητας κάποιου δίνουν τις ευκαιρίες στον εγκληματία⁵⁴, σε συνδυασμό με την θεωρία των Brattinghams παραπάνω. Για την εφαρμογή της προαναφερθείσας θεωρίας πρέπει να υπάρχει συνάρτηση τριών βασικών προδιαγραφών χωροχρονικά.

⁵¹Βλ. P.L. Brattingham and P.J. Brattingham, "Environment, Routine, and Situation: Toward a Pattern Theory of Crime" στο C. Ronald V and M. Felson "Routine Activity and Rational Choice", Routledge, 1st edition, 2004, σελ. 259

⁵²Βλ. P.L. Brattingham and P.J. Brattingham ο.π. σελ. 259

⁵³Βλ. F. Adler, G. O.W. Mueller, W. S. Laufer, "Criminology", McGraw – Hill Companies, 8th Edition, 2013, σελ. 207

⁵⁴Βλ. L.E. Cohen and M. Felson, "Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach", American Sociological Review Vol.44, 1979 σελ. 588-608

Η πρώτη είναι η ύπαρξη δραστών που υποκινούνται από κάτι το οποίο τους δελεάζει να διαπράξουν ένα έγκλημα, η δεύτερη είναι η ύπαρξη στόχων (ανθρώπων και υλικών), και η Τρίτη είναι η έλλειψη φύλαξης του στόχου⁵⁵. Η routine activity theory επιλέγει την χρήση του όρου «στόχος»⁵⁶ αντί για «θύμα» λόγω του ότι η πλειονότητα της εγκληματικότητας προσανατολίζεται στην απόκτηση περιουσίας.

Το περιβαλλοντικό έγκλημα είναι συνδεδεμένο με την Γαλλοβελγική Χαρτογραφική Σχολή των A. Quetelet και A.M. Guerry⁵⁷ καθώς και την οικολογική προσέγγιση για την μελέτη του αστικού εγκλήματος η οποία αναπτύχθηκε πληρέστερα από τη Σχολή του Σικάγο⁵⁸, σχετική με την κοινωνική έρευνα, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920.

Η περιβαλλοντική εγκληματολογία αποτελείται, πλέον, από τέσσερις ερευνητικούς τομείς οι οποίοι προέκυψαν από τις σύγχρονες χωρικές προσεγγίσεις στην μελέτη του εγκλήματος. Αρχικά πρόκειται για μελέτες που αφορούν τον προσδιορισμό της χωρικής κατανομής του εγκλήματος, των εγκληματογόνων περιοχών, των προστατευόμενων περιοχών, των ευάλωτων περιοχών στο έγκλημα, των χώρων που είναι προστατευμένοι και χώρων αντίστασης. Δεύτερον αφορούν μελέτες σχετικές με τον τρόπο και τον λόγο της κατανομής του κινδύνου θυματοποίηση στον χώρο και διαφορετικών κινδύνων εντός και μεταξύ διαφορετικών τοποθεσιών και σε διαφορετικά τμήματα του πληθυσμού. Τρίτον πρόκειται για μελέτες οι οποίες δίνουν

⁵⁵Βλ. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη, «ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΣΕ ΕΠΟΧΗ ΚΡΙΣΗΣ», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2016, σελ. 100

⁵⁶Η καταλληλότητα του όρου υπολογίζεται με βάση τέσσερα χαρακτηριστικά: Την αξία, την αδράνεια, την ορατότητα και την προσβασιμότητα. Η αξία αφορά τις βλέψεις και την προοπτική του δράστη, η αδράνεια αφορά τις φυσικές πτυχές του ατόμου ή της περιουσίας που εμποδίζουν ή διακόπτουν την καταλληλότητα του «στοχού», η ορατότητα υποδεικνύει το άτομο ή την ιδιοκτησία στα οποία θα συντελεστεί η επίθεση και τέλος η προσβασιμότητα αφορά την αυξομείωση του κινδύνου μιας επίθεσης για τον παραβάτη. Βλ. Περισσότερα E. McLaughlin & J. Muncie ο.π. «ROUTINE ACTIVITY THEORY» σελ. 252

⁵⁷Οι A. Quetelet και A.M. Guerry στις αρχές του 19ου αιώνα ασχολήθηκαν με την γεωγραφική κατανομή του εγκλήματος επιδιώκοντας να θεμελιώσει συσχετισμούς μεταξύ κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων και μορφών αδικημάτων. Οι βασικές τεχνικές της γεωγραφικής κατανομής της εγκληματικότητας ήταν με χάρτες σημείων, περιοχών και περιγραμμάτων. Οι χάρτες σημείων αφορούσαν την αναπαράσταση των τόπων τέλεσης των αδικημάτων με στίγματα πάνω σε μια συγκεκριμένη περιοχή στον χάρτη. Οι χάρτες περιοχών βασίζονταν στις υποδιαίρεσεις μιας πόλης ή χώρας των οποίων η ανάλυση βοηθούσε στη δημιουργία συσχετισμών μεταξύ εγκληματικότητας και περιοχής. Τέλος οι χάρτες περιγραμμάτων αν και σπάνιοι και αμφισβητούμενοι για την αξιοπιστία τους βοηθούσαν στην ομαδοποίηση των δεδομένων. Βλ. Περισσότερα στο X. Ζαραφώνιτου «Εμπειρική Εγκληματολογία», Νομική Βιβλιοθήκη, 2η Έκδοση, 2004, σελ. 54-59

⁵⁸Η οικολογική προσέγγιση του εγκλήματος προήλθε από την μελέτη της νεανικής παραβατικότητας στο Σικάγο από τους C. Shaw και H. McKay και το μοντέλο των πέντε ομόκεντρων ζωνών στην ανάπτυξη μιας πόλης. Βλ. X. Ζαραφώνιτου.π. σελ. 138-139.

αποτελέσματα σχετικά με την χωροποίηση του φόβου του εγκλήματος⁵⁹. Αυτές οι μελέτες αφορούν την αντίληψη του κοινού σχετικά με την τοποθεσία που εντοπίζεται το έγκλημα και λειτουργεί μέσω των νοητικών χαρτογραφήσεων τους σχετικά με τα ασφαλή και τα επικίνδυνα μέρη. Τέλος πρόκειται για μελέτες σχετικές με την ροή και τη κινητικότητα συγκεκριμένων εγκλημάτων όπως η διακίνηση ναρκωτικών και πορνείας μεταξύ διαφορετικών τοποθεσιών και χωρών⁶⁰.

2. ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΠΡΑΣΙΝΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

2.1 Οριοθέτηση του Τομέα της Πράσινης Εγκληματολογίας

Η πράσινη εγκληματολογία αναφέρεται στην μελέτη των εγκληματολόγων για θέματα που σχετίζονται με την περιβαλλοντική βλάβη, η οποία βλάβη ενδεχομένως να θεωρείται έγκλημα χωρίς ωστόσο να υπαγορεύεται αυστηρά από κάποιο νόμο, αλλά και για θέματα σχετικά με τους νόμους και τις ρυθμίσεις που έχουν σχέση με το περιβάλλον⁶¹. Η αρχική αναφορά στην Πράσινη Εγκληματολογία έγινε από τον Μ. Lyncho οποίος δημοσίευσε το 1990 μια μελέτη στην οποία τοποθετούσε την Πράσινη Εγκληματολογία στους κόλπους της Κριτικής ή Ριζοσπαστικής Εγκληματολογίας. Ο Μ. Lynch θεώρησε πως η πράσινη εγκληματολογία πρέπει να βασιστεί σε ευρωπαϊκές πράσινες πολιτικές, δεδομένου του ότι αυτές θεωρούν την περιβαλλοντική καταστροφή ως αποτέλεσμα της σύγχρονης βιομηχανικής και καπιταλιστικής παραγωγής και κατανάλωσης⁶².

⁵⁹Ο φόβος του εγκλήματος ορίζεται ως «μια λογική ή παράλογη κατάσταση συναγερμού ή άγχους που προκαλείται απ' την πεποίθηση ότι κάποιος κινδυνεύει να θυματοποιηθεί». Βλ. Περισσότερα στο E. McLaughlin and J. Muncie, "The Sage Dictionary of Criminology", Sage Publication, 3rd Edition, 2013, σελ. 175-177

⁶⁰Βλ. Eugene McLaughlin and John Muncie ο.π. σελ. 133

⁶¹Στους νόμους σχετικά με το περιβάλλον περιλαμβάνονται οι επιβολές ποινών, η δίωξη καθώς και οι πρακτικές καταδίκης ενώ στις ρυθμίσεις σχετικά με το περιβάλλον, περιλαμβάνονται συστήματα αστικού και ποινικού νόμου τα οποία έχουν σχεδιαστεί προκειμένου να προστατεύουν και να διατηρούν περιβάλλοντα και χώρους τα οποία κινδυνεύουν από τις αρνητικές συνέπειες των βιομηχανικών πρακτικών. Βλ. Περισσότερα R. White, "Crimes against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice", USA, Willan Publishing, 2008 σελ. 8

⁶²Βλ. E. Gaarder, "Evading responsibility for green harm: State-corporate exploitation of, race, class and gender inequality" στο N. South and A. Brisman "Routledge International Handbook of Green Criminology", Routledge Publications, 2014, σελ. 290

Με βάση τον R. White υπάρχουν τρία θεωρητικά πλαίσια μέσα στα οποία οι εγκληματολόγοι αντιλαμβάνονται την φύση των περιβαλλοντικών βλαβών και εν γένει την φύση της Πράσινης Εγκληματολογίας. Τα θεωρητικά πλαίσια είναι η οικολογική δικαιοσύνη (ecological justice), η περιβαλλοντική δικαιοσύνη (environmental justice) και η δικαιοσύνη των δικαιωμάτων των μη ανθρώπινων όντων⁶³. Η οικολογική δικαιοσύνη αφορά την διατήρηση της φύσης, των μη ανθρώπινων όντων και εν γένει της βιόσφαιράς. Σκοπός της είναι η διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος και των όντων που ζουν σε αυτό⁶⁴. Χωρίς να είναι ανθρωποκεντρική η συγκεκριμένη δικαιοσύνη κάνει αναφορά στην σχέση των ανθρώπων με το υπόλοιπο φυσικό περιβάλλον και εκφράζει ανησυχίες σχετικά με την υγεία της βιόσφαιράς (συμπεριλαμβανομένης της χλωρίδας και της πανίδας)⁶⁵. Η περιβαλλοντική δικαιοσύνη είναι περισσότερο ανθρωποκεντρική και αναφέρεται στην συμβολή της φύσης, για τους ανθρώπους, σε θέματα πρόσβασης και χρήσης συγκεκριμένων περιβαλλοντικών πηγών. Το κέντρο βάρους αφορά τα αποτελέσματα της «κακής» χρήσης των φυσικών πόρων στην ανθρώπινη υγεία και ευημερία⁶⁶. Το τρίτο θεωρητικό πλαίσιο αφορά τον σπισισμό και θα αναλυθεί εκτενώς στην τέταρτη ενότητα της παρούσας εργασίας.

Έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες για έναν ακριβή και σαφή γενικό ορισμό που να αφορά την πράσινη εγκληματολογία, ωστόσο έως σήμερα δεν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος που να οριοθετεί τον συγκεκριμένο όρο⁶⁷. Πιο συγκεκριμένα έχουν υπάρξει έντονες συζητήσεις σχετικά με το εάν η «πράσινη εγκληματολογία» αποτελεί θεωρία ή προοπτική. Σύμφωνα με τον Nigel South ο λόγος για τον οποίο θεωρεί πως ο προσδιορισμός της πράσινης εγκληματολογίας ως προοπτική είναι προτιμότερος από τον προσδιορισμό ως θεωρία, είναι διότι με αυτό τον τρόπο μπορεί να φιλοξενήσει διαφορετικές θεωρητικές θέσεις⁶⁸. Θεωρεί πως η πράσινη εγκληματολογία μπορεί να

⁶³Βλ. R. White “A Green Criminological Perspective” στο E. McLaughlin and T. Newborn “The Sage Handbook of Criminological Theory”, Sage Publications, London 2008 σελ. 411

⁶⁴Βλ. R. White, “Green Criminology and the pursuit of social and ecological justice” στο P. Beirne, N. South, «Issues in Green Criminology”, Willan Publishing, 2007 σελ. 32-33

⁶⁵Βλ. R. White ο.π. 2007 σελ. 38

⁶⁶Βλ. E. McLaughlin and T. Newborn ο.π. 2008 σελ. 412

⁶⁷ Η πρώτη αναφορά στον όρο πράσινη εγκληματολογία έγινε από τον M. Lynchto 1990

⁶⁸Ο South κάνει μια μνεία στον Ken Plummer ο οποίος ανέφερε στην κριτική του για την θεωρία της ετικέτας πως οι θεωρίες τις ετικέτας πρέπει να αντιμετωπίζονται ως προοπτική στις έρευνες αποκλίσεων και όχι ως θεωρία ή πρόταση. Με αυτό τον τρόπο μια προοπτική έχει μεγαλύτερη πιθανότητα να περιέχει θεωρητικές αντιφάσεις και να επιλέγεται για κριτική από διαφορετικές θεωρητικές πλευρές. Βλ. Περισσότερα K. Plummer, “Misunderstanding Labeling Perspectives”, Law in

συμπεριλάβει και να βασιστεί σε θεωρίες οι οποίες είναι ήδη υπάρχουσες (όπως ο μαρξισμός, ο φεμινισμός, η ανθρωπολογία κ.α.) προκειμένου να καλύψει τις νέες ανάγκες του τομέα της εγκληματολογίας σε έναν συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο ο οποίος συσχετίζεται με την εμφάνιση νέων κινδύνων στην κοινωνία αλλά και νέων περιβαλλοντικών θεμάτων καθώς και να εισάγει συζητήσεις στον τομέα της εγκληματολογίας, οι οποίες δεν έχουν θεωρηθεί σημαντικές, σχετικά με τα δικαιώματα των μη ανθρώπινων όντων και του σπισισμού⁶⁹. Όλα τα παραπάνω καταλήγουν στην άποψη πως η πράσινη εγκληματολογία αποτελεί «προοπτική» λόγω του ότι είναι ένας τομέας νεοεισαχθείς ο οποίος μέσα από την συσχέτιση του με άλλους τομείς της εγκληματολογίας, οι οποίοι έχουν ήδη συζητηθεί και οριοθετηθεί, έχει την δυνατότητα να δώσει λύση σε καίρια ζητήματα τα οποία αφορούν την ανάπτυξη της σύγχρονης κοινωνίας καθώς και τα προβλήματα που συνεχώς ανακύπτουν. Τα στοιχεία αυτής της προοπτικής περιλαμβάνουν συγκεκριμένα περιβαλλοντικά θέματα, την κοινωνική δικαιοσύνη, την οικολογική συνείδηση, την καταστρεπτική φύση του παγκόσμιου καπιταλισμού, το ρόλο του κράτους και της κυβέρνησης, την ανισότητα και τις διακρίσεις που αφορούν τις κοινωνικές τάξεις, το φύλο, την φυλή και τα μη ανθρώπινα όντα⁷⁰.

Ο Mark Hasley μεταξύ άλλων υποστηρίζει πως οι πράσινοι εγκληματολόγοι έχουν υιοθετήσει σιωπηρά μια ή συνδυασμό πέντε περιβαλλοντικών προοπτικών. Αυτές είναι η φιλελεύθερη οικολογία, ο οικο-μαρξισμός, η βαθιά οικολογία, ο οικο-φεμινισμός και η κοινωνική οικολογία⁷¹. Οι υποστηρικτές της βαθιάς οικολογίας (deep ecology), υποστηρίζουν την ηθική ανησυχία για τις μη ανθρώπινες διαστάσεις της φύσης και θεωρούν την καθαρά ανθρωποκεντρική ηθική ως ηθικά ελαττωματική. Πολλοί υποστηρικτές καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η σύγχρονη κοινωνία είναι οικολογικά μη βιώσιμη και ανήθικη⁷². Ο οικο-μαρξισμός (eco-marxism) είναι μια πολιτική ιδεολογία που συγχωνεύει το μαρξιστικό δόγμα του αντι-καπιταλισμού με την οικολογία, την άρνηση στην παγκοσμιοποίηση και διάφορες φιλικές προς το περιβάλλον πολιτικές. Η γέννηση του οικο-μαρξισμού πιθανότατα οφείλεται σε ένα

Society Series, Martin Robertson & Co, 1979, σελ.90 στο N. South, "A green field for criminology: A proposal for a perspective" Sage Publications, London 1998, σελ. 212-213

⁶⁹Βλ. N. South ο.π. 1998, σελ. 212-213

⁷⁰Βλ. R. White Ο.π. 2008 σελ. 14

⁷¹Βλ. M. Hasley, "Against Green Criminology", The British Journal of Criminology, November 2004, Vol.44, No.6, σελ. 834-835

⁷²Βλ. Gus diZerega, "Deep Ecology and Liberalism: The Greener Implications of Evolutionary Liberal Theory" The Review of Politics, 1996, Vol.58, No4, σελ. 699

κενό στον επιστημονικό λόγο, καθώς η οικολογία από μόνη της δεν διαθέτει κοινωνική ανάλυση. Πιο συγκεκριμένα, η οικολογία από μόνη της δεν έχει την ικανότητα να κατανοεί πλήρως και να αναθεωρεί με βάση το συνεχώς μεταβαλλόμενο οικονομικό και πολιτικό κλίμα στον κόσμο⁷³. Οόρος οικο-φεμινισμός (eco-feminism) γνωστός και ως οικολογικός φεμινισμός εξετάζει τις σχέσεις μεταξύ της φύσης και των γυναικών. Ο οικοφεμινισμός χρησιμοποιεί τις βασικές φεμινιστικές αρχές της ισότητας μεταξύ των φύλων καθώς και της αναθεώρησης των πατριαρχικών και γραμμικών δομών. Με βάση αυτές τις έννοιες ο οικοφεμινισμός ασχολείται τόσο με την δέσμευση απέναντι στο περιβάλλον όσο και με την συνειδητοποίηση των σχέσεων μεταξύ γυναικών και φύσης. Συγκεκριμένα, αυτή η φιλοσοφία δίνει έμφαση στους τρόπους με τους οποίους τόσο η φύση όσο και οι γυναίκες αντιμετωπίζονται από την πατριαρχική (ή ανδροκεντρική)⁷⁴ κοινωνία. Οι οικοφεμινιστές εξετάζουν την επίδραση των κατηγοριών του φύλου προκειμένου να δείξουν τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνικοί κανόνες ασκούν άδικη κυριαρχία στις γυναίκες και τη φύση⁷⁵. Η φιλοσοφία υποστηρίζει επίσης ότι αυτοί οι κανόνες οδηγούν σε μια ελλιπή άποψη του κόσμου, και οι ασκούμενοί του υποστηρίζουν μια εναλλακτική κοσμοθεωρία που εκτιμά τη γη ως ιερή, αναγνωρίζει την εξάρτηση της ανθρωπότητας από τον φυσικό κόσμο και αγκαλιάζει όλη τη ζωή ως πολύτιμη⁷⁶. Η κοινωνική οικολογία (social ecology) αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και του φυσικού περιβάλλοντος. Η βασική αρχή της κοινωνικής οικολογίας είναι τα οικολογικά προβλήματα τα οποία προκύπτουν από κοινωνικά προβλήματα. Πιο συγκεκριμένα υποστηρίζει πως η περιβαλλοντική κρίση είναι αποτέλεσμα της

⁷³Οι οικο-μαρξιστές θεωρούν την επέκταση του καπιταλισμού μέσω της παγκοσμιοποίησης ως μία από τις βασικές αιτίες της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, του πολέμου, της ανισότητας και της φτώχειας. Επιπροσθέτως οι οικο-μαρξιστές, παρόλο που εμπνέονται από τον Καρλ Μαρξ και την κριτική του για το κεφάλαιο, μερικές φορές επικρίνουν πολλές σοσιαλιστικές πολιτικές, αλλά διατηρούν την πλατφόρμα τους για την πράσινη πολιτική ως θεμέλιο του κινήματός τους. Βλ. Περισσότερα στο MuzomuhleNtuli “Eco-Marxism And Deforestation”, PambazukaNews. Μάιος 2018, (Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.pambazuka.org/land-environment/eco-marxism-and-deforestation> Τελευταία προσπέλαση στις 12/1/2021).

⁷⁴Ως ανδροκεντρισμός ορίζεται η τοποθέτηση του άνδρα ή της άποψης για το αρσενικό, στο κέντρο της κουλτούρας- πολιτισμού και της ιστορίας. Βλ. Περισσότερα στο R. Sollund, “The victimization of women children and non-human species through trafficking and trade”, στο Routledge International Handbook of Green Criminology, London and New York, Routledge, 2013, σελ. 317

⁷⁵Είναι αποδεδειγμένο πως η πλειονότητα όσων υποφέρουν από τα τοξικά φυτοφάρμακα, χημικά απόβλητα, όξινη βροχή, ραδιενεργά απόβλητα και άλλες μολύνσεις είναι οι γυναίκες και τα παιδιά. Κλασσικό παράδειγμα ανδροκεντρικής δύναμης αποτελεί το εμπόριο και η παράνομη διακίνηση, μη ανθρώπινων όντων, γυναικών και παιδιών όπως αναφέρεται από τον R. Sollund. Για τον οικολογικό φεμινισμό οι γυναίκες, τα παιδιά, και τα μη ανθρώπινα όντα έχουν κοινό σκοπό.

⁷⁶Βλ. Encyclopedia Britannica, “Ecofeminism” Sociology and Environmentalism. 2021, Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.britannica.com/topic/ecofeminism> . Τελευταία προσπέλαση 12/1/2021

ιεράρχησης της οργάνωσης της εξουσίας καθώς και από αυταρχικές νοοτροπίες οι οποίες βασίζονται στις δομές της κοινωνίας. Ο θεμελιωτής της κοινωνικής οικολογίας υπήρξε ο ακτιβιστής M. Bookchin ο οποίος μεταξύ άλλων ανέφερε πως το πεπρωμένο της ανθρώπινης ζωής συμβαδίζει με αυτό του μη ανθρώπινου κόσμου⁷⁷.

Η πράσινη εγκληματολογία αποτελεί προοπτική η οποία είναι απότοκο των παραδόσεων της κριτικής εγκληματολογίας, επιδιώκει την συζήτηση και την πολυεπιστημονικότητα.

Οι προσπάθειες να δοθεί ένας σαφής ορισμός για την Πράσινη Εγκληματολογία είναι πολυάριθμες και εξαιρετικά ενδιαφέρουσες. Από την δημιουργία του όρου από τον Lynch το 1990⁷⁸ ο οποίος ανέφερε την ανάγκη για την ύπαρξη μιας πράσινης εγκληματολογίας, έως σήμερα έχουν γίνει αξιοσημείωτες προσπάθειες και έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις προκειμένου να δοθεί ένας σαφής ορισμός. Προκειμένου να αποδοθεί το αντικείμενο και το εύρος ανάλυσης της πράσινης εγκληματολογίας έχει γίνει πληθώρα προσεγγίσεων. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα ο R. White αναφέρεται στην πράσινη εγκληματολογία με τον όρο «περιβαλλοντικό έγκλημα» ο οποίος ωστόσο είναι εύκολο να γίνει αντικείμενο σύγχυσης λόγω του ότι είναι συνυφασμένος με αστεακού τύπου εγκλήματα⁷⁹. Θεώρησε πως η πράσινη ή περιβαλλοντική εγκληματολογία αναφέρεται στην μελέτη της περιβαλλοντικής βλάβης των περιβαλλοντικών νόμων και των περιβαλλοντικών ρυθμίσεων από του εγκληματολόγους. Ενσωματώνει συγκεκριμένα περιστατικά εντός συγκεκριμένων γεωπολιτικών περιοχών έως και ζητήματα που αφορούν όλο τον πλανήτη. Για τον R. White περιβαλλοντική εγκληματολογία όπως την ορίζει, πρέπει να ανακτηθεί από αυτό το οποίο θεωρείται πιο σωστά ως “placebased criminology” (εγκληματολογία βάσει τόπου) έτσι ώστε να καλύψει την μελέτη των περιβαλλοντικών βλαβών, την περιβαλλοντική νομοθεσία και την συναφή ερευνητική δραστηριότητα⁸⁰

⁷⁷Thegreenfuse.org. 2021. “Social Ecology”. Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.thegreenfuse.org/social ecology.html>. (Τελευταία πρόσπελαση 12/1/2021)

⁷⁸Βλ. M. J. Lynch and P.B. Stretesky, “Exploring Green Criminology: Towards a Green Criminological Revolution”, Green Criminology Series, Ashgate, 2014, σελ. 3

⁷⁹Αυτός ο όρος αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο είδος μελέτης που αφορά το άστυ και την χαρτογράφηση του εγκλήματος τα οποία συνδέουν το αστικό περιβάλλον με συγκεκριμένες μορφές εγκλήματος Βλ. Περισσότερα στο R. White “Crimes against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice” Cullompton, Willan Publishing, 2008, σελ.6.

⁸⁰Βλ. N. South, A. Brisman, P. Beirne, «Routledge International Handbook of Green Criminology», London, Routledge Publications, 2013, σελ. 28

OR. White πρότεινε επίσης τον όρο «οικο-παγκόσμια εγκληματολογία» ο οποίος αναφέρεται σε ένα πλαίσιο ανάλυσης με συγκεκριμένα κοινωνικά και οικολογικά προβλήματα τα οποία βασίζονται σε τρεις αλληλένδετες κατηγορίες, το οικολογικό, το διακρατικό και το βλαβερό, όπου η βασική ενασχόληση αυτών των αναλύσεων αφορά τον τρόπο με τον οποίο τα γεγονότα που αφορούν το περιβάλλον και τον πλανήτη θα εξελιχθούν με διαφορετικό τρόπο στο μέλλον⁸¹. Για την «παγκόσμια οικο-εγκληματολογία», οι συστημικές δομές και πιέσεις αποτελούν τον μεγαλύτερο κίνδυνο για τα περιβαλλοντικά δικαιώματα, την οικολογική δικαιοσύνη και την ευημερία των μη ανθρώπινων όντων. Οι βασικές ανησυχίες αυτής της προοπτικής έχουν σχέση με τη διακρατική φύση της περιβαλλοντικής βλάβης, καθώς και με τους τρόπους με τους οποίους εκδηλώνονται σε παγκόσμιο επίπεδο οι παραβιάσεις εναντίον των ανθρώπων, των οικοσυστημάτων και των μη ανθρώπινων όντων⁸².

Στα πλαίσια του ορισμού «οικο-παγκόσμια εγκληματολογία» ο R. White ανέφερε τρεις προσεγγίσεις σχετικές με την περιβαλλοντική βλάβη. Αυτές ήταν η νομική σύλληψη της βλάβης, η οικολογική σύλληψη της βλάβης και η δικαϊκή αντίληψη της βλάβης. Η νομική σύλληψη της βλάβης περιλαμβάνει παράνομη αρπαγή της χλωρίδας και της πανίδας, αδικήματα ρύπανσης του περιβάλλοντος και διακίνηση απαγορευμένων ουσιών. Η οικολογική σύλληψη της βλάβης περιλαμβάνει προβλήματα που οδηγούν στην κλιματική αλλαγή, προβλήματα που προκαλούνται από τα απόβλητα και τη ρύπανση καθώς και προβλήματα στη βιοποικιλότητα. Τέλος η δικαϊκή σύλληψη της βλάβης περιλαμβάνει τα περιβαλλοντικά δικαιώματα και την περιβαλλοντική δικαιοσύνη καθώς και τα δικαιώματα των μη ανθρώπινων όντων και την δικαιοσύνη για τα είδη⁸³.

Σύμφωνα με τον R. White το διακρατικό περιβαλλοντικό έγκλημα ανήκει στην ευρύτερη προσπάθεια οριοθέτησης της πράσινης εγκληματολογίας, με τον όρο «οικο-

⁸¹Στην ευρύτερη έννοια της «παγκόσμιας οικο-εγκληματολογίας» υπάρχει το διακρατικό περιβαλλοντικό έγκλημα το οποίο χρειάζεται να ενσωματώσει διαφορετικές αλλά αλληλένδετες έννοιες της βλάβης, όπως είναι οι νομικές αντιλήψεις σχετικά με κάποιες πρακτικές οι οποίες προκαλούν περιβαλλοντική βλάβη αλλά δεν οριοθετούνται νομικά όπως είναι το πρόνομο ψάρεμα, η σκέψη σχετικά με την ευημερία των οικοσυστημάτων και τέλος αντίληψη για την ανάγκη ύπαρξης δικαιοσύνης της βλάβης που προκαλούν οι άνθρωποι στα οικοσυστήματα προς όφελος τους. Βλ. Περισσότερα στο R. White, "Eco-global criminology and the political economy of environmental harm" στο N. South and A. Brisman, "Routledge International Handbook of Green Criminology", London and New York, Routledge, 2013, σελ. 243-244.

⁸²Βλ. White and D. Heckenberg, Definition of Eco-Global Criminology στο "Green Criminology: An Introduction to the Study of Environmental Harm", New York, Routledge, 2014, σελ. 18

⁸³Βλ. White and D. Heckenberg, ο.π. 2014 σελ. 29-30

παγκόσμια εγκληματολογία». Όπως ορίζεται, με βάση συμβατικούς νομικούς όρους, πρόκειται για μη εξουσιοδοτημένες πράξεις ή παραλήψεις οι οποίες είναι αντίθετες με τον νόμο και επομένως υπόκεινται σε ποινικές κυρώσεις, για εγκλήματα τα οποία περιλαμβάνουν κάποιου τύπου παράνομη διασυνοριακή μεταφορά με διεθνείς και παγκόσμιες διαστάσεις και τέλος εγκλήματα τα οποία έχουν σχέση με την ρύπανση, με την άγρια ζωή και την παράνομη αλιεία⁸⁴. Ως διακρατικά περιβαλλοντικά εγκλήματα ορίζονται, η διακρατική κυκλοφορία ειδών, πόρων και ρύπων κατά παράβαση της εθνικής νομοθεσίας ή κατά παράβαση καθεστώτων που τα απαγορεύουν ή ρυθμίσεων που θεσπίζονται με πολυμερείς περιβαλλοντικές συμφωνίες. Περιλαμβάνει την παράνομη υλοτομία, το λαθρεμπόριο απειλούμενων και προστατευόμενων ειδών, τη «μαύρη» αγορά σε απαγορευμένες χημικές ουσίες και τη διασυνοριακή απόρριψη τοξικών και επικίνδυνων αποβλήτων συμπεριλαμβανομένων των ηλεκτρονικών αποβλήτων⁸⁵. Το διακρατικό περιβαλλοντικό έγκλημα αποτελεί τον μεγαλύτερο οικονομικό μοχλό κοινωνικών συγκρούσεων παγκοσμίως⁸⁶.

Σε ότι αφορά τα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος η έννοια «σύγκρουση» νοείται ως η βία ή ο φόβος εκδήλωσης βίας που απορρέει από ασυμβατότητες σε ενδιαφερόμενους, ενδιαφέροντα, προτεραιότητες, αξίες ή αντιλήψεις. Οι βασικές κοινωνικές συγκρούσεις, οι οποίες αφορούν το περιβάλλον και έχουν αρνητικές συνέπειες σε αυτό, είναι η σύγκρουση για την κτήση των φυσικών πηγών και πόρων, η σύγκρουση για τις παρακαμάζουσες φυσικές πηγές, οι συγκρούσεις οι οποίες καταστρέφουν το περιβάλλον και τέλος οι συγκρούσεις που αφορούν τις διαδικασίες εξόρυξης των φυσικών πηγών και πόρων⁸⁷.

Το διακρατικό περιβαλλοντικό έγκλημα μπορεί να διαχωριστεί σε δύο κατηγορίες. Η μία είναι η εμπορία των φυσικών πόρων και η δεύτερη είναι η διακίνηση επικίνδυνων ουσιών. Στην ευρύτερη κατηγορία της εμπορίας των φυσικών πόρων, περιλαμβάνεται

⁸⁴Βλ. R. White and D. Heckenberg, Ο.π. 2014 σελ. 35

⁸⁵Βλ. L.Elliott « Fighting Transnational Environmental Crime», Journal of International Affairs Vol. 66, No. 1, Transnational Organized Crime (FALL/WINTER 2012), σελ. 89

⁸⁶Με βάση καταγραφές του Προγράμματος σχετικά με το Περιβάλλον, του Ο.Η.Ε. , η αξία των εγκλημάτων κατά του περιβάλλοντος εκτιμάται περίπου στα 91 έως 259 δολάρια ΗΠΑ, ετησίως. Αντιπροσωπεύει το 64% της χρηματοδότησης του παράνομου και οργανωμένου εγκλήματος. Βλ. Περισσότερα στο M. L. Gore ConservationCriminology.com.— ConservationCriminology. 2020 Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο <https://conservationcriminology.com> (Τελευταία προσπέλαση 9/12/2020)

⁸⁷Βλ. A. Brisman, N. South, R. White, “Environmental Crime and Social Conflict: Contemporary and Emerging Issues” Routledge, 2013, σελ. 1-3

και το παράνομο εμπόριο των ειδών προς εξαφάνιση, η παράνομη υλοτομία, η παράνομη εκμετάλλευση και εμπορία των ορυκτών πόρων, η οποία περιλαμβάνει το παράνομο εμπόριο ουσιών που καταστρέφουν το όζον και τέλος η απόρριψη και εμπορία αποβλήτων⁸⁸. Αξίζει να αναφερθεί πως όσοι εμπλέκονται στο διακρατικό περιβαλλοντικό έγκλημα, εμπλέκονται και σε άλλες μορφές διακρατικού οργανωμένου εγκλήματος. Αυτό μπορεί να συμβαίνει για τρεις λόγους. Πρώτον, λόγω του ότι οι δράστες εμπλέκονται γενικά σε διακρατική οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα⁸⁹. Δεύτερον, διότι δεν είναι λίγες οι φορές κατά τις οποίες το διακρατικό περιβαλλοντικό έγκλημα συνδέεται, για την επίτευξη του, με άλλα διακρατικά οργανωμένα εγκλήματα⁹⁰. Τέλος πρόκειται για τα «τυχαία ή διασταυρούμενα εγκλήματα» τα οποία διαπράττονται κατά την διάπραξη διακρατικών οργανωμένων εγκλημάτων

Ένας ακόμα όρος που εισήχθη κατά την προσπάθεια οριοθέτησης της «Πράσινης Εγκληματολογίας», είναι ο όρος «οικο-κριτική εγκληματολογία». Το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξαν όσοι υποστήριζαν αυτόν τον όρο είναι, πως η περιβαλλοντική πολιτική είναι αναποτελεσματική εκτός και εάν είναι οικολογικά ενημερωμένη. Οι πρεσβευτές αυτού του όρου θεωρούν πως με την χρήση των εργαλείων της κριτικής εγκληματολογίας οι εγκληματολόγοι οι οποίοι ασχολήθηκαν με την πράσινη εγκληματολογία εστίασαν στην εμπλοκή των ανθρώπων αγνοώντας τις βιολογικές και οικολογικές διαστάσεις του προβλήματος⁹¹. Η «οικο-κριτική εγκληματολογία» διαθέτει δύο προσεγγίσεις, την πολιτική και την οικολογική. Ο όρος αυτός ουσιαστικά ασκεί κριτική στους διατυπωθέντες όρους για την «πράσινη εγκληματολογία», τονίζοντας πως στόχος των αναλύσεων της πράσινης εγκληματολογίας είναι τα ανθρώπινα όντα, παρακάμπτοντας ζητήματα οικολογίας τα

⁸⁸Βλ. R. White “Transnational Environmental Crime”, Routledge, 2016σελ. 34-35

⁸⁹Αυτό μπορεί να γίνει αντιλητό από τις αρχές οι οποίες εξιχνιάζουν υποθέσεις τέτοιου περιεχομένου. Οι περιπτώσεις, οι οποίες εξιχνιάζονται τις περισσότερες φορές έχουν άμεση σχέση με παράνομη οπλοδιακίνηση και νομιμοποίηση εσόδων από παράνομη δραστηριότητα. Βλ περισσότερα. R. White, 2016, σελ. 334

⁹⁰Υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες η παράνομη εκκαθάριση γης μπορεί να είναι η έναρξη της παραγωγής ναρκωτικών ουσιών ή εμπορίας παράνομων χημικών ουσιών για χρήση σε πρακτικές τρομοκρατών Βλ. Περισσότερα R. White, 2016, σελ. 334

⁹¹Ο Wilson αναφέρει σε αυτό το σημείο πως η πλειονότητα των πράσινων εγκληματολόγων θεωρεί πως τα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος θεωρήθηκαν υποκατηγορία των εγκλημάτων του λευκούκολάρου με αποτέλεσμα να χαθεί η άμεση επαφή με την έννοια της οικολογίας. Βλ. Περισσότερα στο N.K. Wilson “Eco-Critical Criminology: An Introduction” CJPR, Vol. 10 No. 2/99, σελ. 155-160

οποία έχουν εξέχουσα σημασία σε διατυπώσεις σχετικά με τα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος.

Τέλος, μια ακόμα διαδεδομένη πρόταση οριοθέτησης είναι το «οικολογικό έγκλημα» από τον Reece Walters. Για τον Waltersto οικολογικό έγκλημα έχει την δυνατότητα να ενσωματώσει τους υφιστάμενους νομικούς ορισμούς του περιβαλλοντικού εγκλήματος καθώς και τις κοινωνιολογικές αναλύσεις των περιβαλλοντικών βλαβών οι οποίες δεν καθορίζονται απαραίτητα από τον νόμο⁹².

Οι παραπάνω προσπάθειες οριοθέτησης αντιπροσωπεύουν παρόμοια πλαίσια αναλύσεων και μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα για τις βιολογικές και κοινωνικο-οικονομικές συνέπειες που απορρέουν από τις περιβαλλοντικές βλάβες

2.2 Τυπολογίες Πράσινης Εγκληματολογίας

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή της προηγούμενης ενότητας η Πράσινη Εγκληματολογία μελετά τις περιβαλλοντικές βλάβες και επιχειρεί να αναλύσει τις βιολογικές και κοινωνικο-οικονομικές συνέπειες που απορρέουν από αυτές. Ωστόσο λόγω των πολύπλευρων απόψεων και των συνεχών κριτικών στον τομέα της πράσινης εγκληματολογίας, η εν λόγω προοπτική έχει επιβραδυνθεί ως προς την ανάπτυξη της. Προκειμένου να υπάρξει μια πιο άμεση εξέλιξη στον τομέα, έγινε πρόταση για μια εγκληματολογική τυπολογία που βασίζεται στην οικο-τοξικολογία, την τοξικολογία και την πράσινη χημεία, δηλαδή τομείς που έχουν δημιουργηθεί από την λογοτεχνία των φυσικών επιστημών. Υπάρχει σύνδεση μεταξύ πράσινης εγκληματολογίας και περιβαλλοντικής επιστήμης. Προκειμένου να αποδοθεί αυτή η σχέση αλληλεξάρτησης γίνεται εξέταση των παραπάνω σε τρεις πρωταρχικές περιοχές, στις οικο-προσεγγίσεις (eco-approaches) που ασχολούνται με έρευνες οι οποίες σχετίζονται με περιβαλλοντικά θέματα σε σχέση με τα μη ανθρώπινα όντα και το σημείο διασταύρωσης τους με την φυσική οικολογία, στις περιβαλλοντικές προσεγγίσεις (enviro-approaches) στις οποίες περιλαμβάνονται θέματα τα οποία αφορούν την μόλυνση και τον αντίκτυπο των μολύνσεων στους ανθρώπους και στην

⁹²Βλ. J. Muncie, D. Talbot, και R. Walters, “Crime: Local and global”. Willan Pub/ Open University, Taylor & Francis, σελ. 174-202 στο .A. Brisman, N. South, R. White, ο.π. 2013, σελ. 28

αλληλεπίδραση τους με το περιβάλλον και στις προσεγγίσεις πράσινης πολιτικής (green policy approaches) που αφορούν την αποφυγή περιβαλλοντικών βλαβών⁹³.

Η αναζήτηση της δημιουργίας της τυπολογίας της πράσινης εγκληματολογίας έχει ως εκκίνηση την συζήτηση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα τα οποία εντοπίζονται στην βιβλιογραφία της γενικής τοξικολογίας⁹⁴. Ο όρος «περιβαλλοντικές τοξίνες» εφαρμόζει σε οποιαδήποτε τοξική ουσία η οποία βρίσκεται σε οποιοδήποτε υφιστάμενο περιβάλλον. Αυτό σημαίνει ότι ο όρος τοξικολογία δεν περιορίζεται στη μελέτη των τοξινών που εντοπίζονται στη φύση, αλλά μελετά και τα αποτελέσματα που έχουν οι τοξίνες σε οποιοδήποτε περιβάλλον, είτε είναι φυσικό, είτε είναι δημιούργημα της ανθρώπινης φύσης. Η τοξικολογία μπορεί να διαχωριστεί σε υπόπεδια. Τα υπόπεδια αυτά είναι η οικο-τοξικολογία και η περιβαλλοντική τοξικολογία. Η οικο-τοξικολογία περιλαμβάνει τα αποτελέσματα που έχουν οι τοξίνες στους οργανισμούς των μη ανθρώπινων όντων καθώς και στο περιβάλλον και η περιβαλλοντική τοξικολογία αναλύει τα αποτελέσματα που έχουν οι τοξίνες στα ανθρώπινα όντα⁹⁵. Η πράσινη χημεία αποτελεί κομμάτι της οικο-τοξικολογίας και της περιβαλλοντικής τοξικολογίας και θεωρείται κομμάτι της φιλοσοφίας της χημικής έρευνας και μηχανικής, η οποία κατευθύνει την προσοχή στην επανεξέταση του τρόπου με τον οποίο τα γεγονότα είναι ή μπορούν να διαμορφωθούν, προκειμένου να μειωθούν οι ροές αποβλήτων και οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι⁹⁶.

Με βάση τα παραπάνω, όσοι ασχολήθηκαν με την πράσινη εγκληματολογία επιχείρησαν να εφαρμόσουν τις παραπάνω τρεις πράσινες επιστήμες προκειμένου να δημιουργήσουν μια τυπολογία η οποία θα παρείχε βοήθεια όχι μόνο στην οργάνωση της γνώσης αλλά και στην δημιουργία μιας ολοκληρωμένης θεωρίας. Οι τρεις πράσινες επιστήμες έγιναν αρωγοί στην δημιουργία τριών τυπολογιών, των πράσινων θυμάτων, των πράσινων πολιτικών και τέλος των κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών και φιλοσοφικών θεμάτων⁹⁷.

Μια ακόμα τυπολογία σχετική με την εμβάθυνση στην κατανόηση των εγκλημάτων κατά του περιβάλλοντος είναι η τριπλή τυπολογία του R. White. Πρόκειται για τον

⁹³Βλ. M. J. Lynch and P.B. Streteskyo.π. 2014 σελ. 51-52

⁹⁴Η τοξικολογία ορίζεται ως η μελέτη των δυσμενών επιπτώσεων των χημικών ουσιών στους ζωντανούς οργανισμούς. Βλ. Περισσότερα C. D. Klaasen and D. L. Eaton, «Principles of Toxicology», 1991, στο M. J. Lynch and P.B. Stretesky o.π. 2014 σελ 53

⁹⁵Βλ. M. J. Lynch and P.B. Stretesky o.π. 2014 σελ. 53-55

⁹⁶Βλ. M. J. Lynch and P.B. Stretesky o.π. 2014 σελ. 63-67

⁹⁷Βλ. M. J. Lynch and P.B. Stretesky o.π. 2014 σελ. 68-74

διαχωρισμό των εγκλημάτων ανάλογα την φύση τους σε καφέ, πράσινα και λευκά⁹⁸. Τα καφέ ζητήματα αφορούν την αστική ζωή και τις συνέπειες που έχει αυτή στο περιβάλλον. Μορφές αυτής της ρύπανσης είναι η μόλυνση του αέρα, η διάθεση τοξικών και επικίνδυνων αποβλήτων, οι πετρελαιοκηλίδες, τα φυτοφάρμακα, η ρύπανση των παραλιών κ.α. Τα πράσινα ζητήματα αφορούν θέματα διατήρησης και περιοχές «άγριας φύσης». Μορφές πράσινων ζητημάτων είναι η όξινη βροχή, η απώλεια βιοποικιλότητας⁹⁹, η παράνομη υλοτομία, η ρύπανση των υδάτων κ.α. Τα λευκά ζητήματα αφορούν τον αντίκτυπο των νέων τεχνολογιών και των εργαστηριακών πρακτικών. Μορφές λευκών ζητημάτων είναι οι πειραματισμοί σε μη ανθρώπινα όντα, η κλωνοποίηση ανθρώπινου ιστού, οι γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί κ.α.

Τέλος, μια ακόμα τυπολογία προκύπτει από την διάκριση των εγκλημάτων σε πρωταρχικά και δευτερογενή εγκλήματα¹⁰⁰. Τα πρωταρχικά εγκλήματα αφορούν τα άμεσα αποτελέσματα από την καταστροφή και την υποβάθμιση των φυσικών πόρων της Γης και τα δευτερογενή αφορούν εγκλήματα και περιβαλλοντικές βλάβες οι οποίες εξαρτώνται από μια καταστροφή και είναι εφικτό να γίνουν προσπάθειες αποφυγής τους. Τα δευτερογενή εγκλήματα είναι εφικτό να προκύψουν από την εκμετάλλευση των συνθηκών που ακολουθούν μετά από μια περιβαλλοντική βλάβη ή από παραβίαση των κανόνων που προσπαθούν να ρυθμίσουν περιβαλλοντικές βλάβες και να ανταποκριθούν σε μια καταστροφή.

Τα βασικά πράσινα εγκλήματα, ωστόσο, είναι τέσσερα, τα εγκλήματα που αφορούν την ρύπανση του αέρα, τα εγκλήματα που αφορούν την αποδάσωση, τα εγκλήματα που αφορούν την ρύπανση των υδάτων και τέλος τα εγκλήματα κατά των ανθρώπινων όντων¹⁰¹.

⁹⁸Βλ. R. White, "Crimes against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice", Routledge Publications, 2008, σελ. 98 στο N. South, A. Brisman, P. Beirne, ο.π. 2013 σελ.29

⁹⁹Χαρακτηριστικό πράσινο ζήτημα αποτελεί το παράνομο εμπόριο κροκοδείλων στην Νότια Αφρική Βλ. Περισσότερα στο R. White, "Global Environmental Harm: Criminological Perspectives", Cullapton: Willan Publishing, 2010, σελ. 112-131

¹⁰⁰Βλ. Περισσότερα στο N. South, A. Brisman, P. Beirne, ο.π. 2013 σελ.29

¹⁰¹Πέραν αυτών των τεσσάρων η πράσινη εγκληματολογία περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα εγκλημάτων που αφορούν της βλάβες που προκαλούνται από την υπερθέρμανση του πλανήτη, τα εγκλήματα που έχουν ως έναρξη την ρύπανση του περιβάλλοντός, τα εγκλήματα τροφίμων, την παράνομη αποψίλωση, την κακοποίηση των μη ανθρώπινων όντων και την παραβίαση των δικαιωμάτων τους, το παράνομο εμπόριο ειδών προς εξαφάνιση. Βλ. Περισσότερα στο N. South, A. Brisman, P. Beirne, ο.π. 2013 σελ.30

2.3 Η Εγκληματολογία της Διατήρησης

Οι υποστηρικτές του όρου «εγκληματολογία της διατήρησης» θεωρούν πως η περιγραφή του τομέα της εγκληματολογίας με τον όρο «πράσινη» αφήνει κενά τα οποία υπάρχει περίπτωση να αποτελέσουν αντικείμενο σύγχυσης. Η «εγκληματολογία της διατήρησης» έκανε την εμφάνιση της ως ένα πλαίσιο ικανό να καταπολεμήσει θέματα πάλης όσων αφορά τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Αποτελεί προοπτική η οποία αναγνωρίζει διλήμματα τα οποία σχετίζονται με προηγούμενες προσεγγίσεις της πράσινης εγκληματολογίας και ενσωματώνει στην εγκληματολογία τις αρχές των φυσικών πόρων και τις επιστήμες κινδύνων και αποφάσεων¹⁰². Η χρήση του όρου «εγκληματολογία της διατήρησης» προτιμάται από μια μερίδα εγκληματολόγων για διάφορους λόγους. Πρώτον, λόγω του ότι η προοπτική της περιβαλλοντικής ή οικολογικής εγκληματολογίας, συνήθως, αναφέρεται στη χωρική μελέτη των εγκλημάτων. Δεύτερον λόγω του ότι η προοπτική της πράσινης εγκληματολογίας έχει σχέση με πολιτικές προοπτικές και αντιμετωπίζει δυσλειτουργίες αμφισημίας. Οι πρεσβευτές της εγκληματολογίας της διατήρησης συμφωνούν με την άποψη των Herbig και Joubert ότι η «εγκληματολογία της διατήρησης» προσδιορίζει το βασικό θέμα της περιοχής μελέτης της περιβαλλοντικής βλάβης¹⁰³. Υπάρχει η άποψη πως η βιβλιογραφία της εγκληματολογίας της διατήρησης ορίζει την σοφή και ορθή χρήση οποιουδήποτε φυσικού πόρου και ορίζει την ανθρώπινη ύπαρξη ως το κλειδί για την «διατήρηση». Η «διατήρηση» περικλείει την άγρια, ζωή, την ρύπανση, τους ανθρώπους και άλλες διαστάσεις.

Η «εγκληματολογία της διατήρησης» αφορά την μελέτη του περιβάλλοντος, τους κινδύνους στη σχέση μεταξύ ανθρώπων και φυσικών πόρων τα οποία περιλαμβάνουν ζητήματα εγκληματικότητας, συμμόρφωσης και κοινωνικού ελέγχου¹⁰⁴. Επιπροσθέτως, η «Εγκληματολογία της Διατήρησης» διατηρεί ανησυχίες σχετικά με τη διατήρηση και τη διαχείριση των φυσικών πόρων οι οποίες βασίζονται σε εγκληματολογικές ανησυχίες καθώς και στην επιβολή των σχετικών με το περιβάλλον

¹⁰²Βλ. C. Gibbs, M. L. Gore, E. F. McGarrell, L. Rivers III, « Introducing Conservation Criminology: Towards Interdisciplinary Scholarship on Environmental Crimes and Risks», BRIT. J. CRIMINOL. (2010) 50, σελ. 125

¹⁰³Βλ. Herbig, Friedo J.W., S. Joubert. "Criminological semantics: conservation criminology - vision or vagary?" Acta Criminologica: Southern African Journal of Criminology 19, 2006, σελ. 88-103.

¹⁰⁴Βλ. C. Gibbs, M. L. Gore, E. F. McGarrell, L. Rivers III, ο.π. 2010 σελ. 125

νόμων αλλά και στο πράσινο έγκλημα, όπως ορίζονται νομικά¹⁰⁵. Το περιβάλλον και οι φυσικοί πόροι του γίνονται αντικείμενο ενδιαφέροντος τόσο από τις εταιρείες όσο και από την ανθρώπινη ύπαρξη εν γένει. Άλλο ένα γεγονός που επεξεργάζεται η προοπτική αυτή αφορά τους λόγους για τους οποίους η πλειονότητα των ανθρώπων θεωρεί πως η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων δεν είναι εγκληματική.

Οι τρεις κλάδοι¹⁰⁶ που αποτελούν τα θεμέλια της «εγκληματολογίας της διατήρησης» είναι η ποινική δικαιοσύνη και η συμβολή της στην προοπτική αυτή, η ανάλυση των κινδύνων και των αποφάσεων και τέλος η διατήρηση και διαχείριση των φυσικών πόρων¹⁰⁷. Σύμφωνα με τον M. Hasley οι καταστροφές του περιβάλλοντος και οι βλάβες δεν οφείλονται μόνο στην τοποθεσία και στην σημασία περιοχών και φυσικών πόρων αλλά και στην ανάπτυξη νέων τεχνολογιών από τους ανθρώπους. Μεταξύ άλλων αναφέρει πως η οριοθέτηση της Γης σε «ζωτικής σημασίας οικολογικές» και σε «αναλώσιμες» περιοχές είναι άκρως προβληματική λόγω του ότι η διαφύλαξη της «φύσης» θα πρέπει να συμβαίνει στο σύνολο και όχι μόνο στις περιοχές στις οποίες αυτό επιβάλλεται¹⁰⁸.

Η προοπτική αυτή της εγκληματολογίας έχει την δυνατότητα της αντίληψης του γενικού ατυχήματος της κλιματικής αλλαγής το οποίο προέρχεται από ανανεώσιμες πηγές όπως οι σταθμοί παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας κ.α

¹⁰⁵Βλ. R. White and D. Heckenberg, ο.π. 2014, σελ.18

¹⁰⁶Βλ. C. Gibbs, M. L. Gore, E. F. McGarrell, L. Rivers III, ο.π. 2010 σελ. 134

¹⁰⁷Οι αρχές που διέπουν την διαχείριση των φυσικών πόρων προσφέρουν γνώσεις καθώς και συστηματικά εργαλεία και μεθόδους για τη μέτρηση, τη διαχείριση και τη διατήρηση των οικοσυστημάτων των φυσικών πόρων και των ανθρώπων που αλληλεπιδρούν μαζί τους. Η διατήρηση και διαχείριση φυσικών πόρων αφορά την διαδικασία λήψης αποφάσεων και δράσεων σχετικά με τους φυσικούς πόρους σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των ανθρώπων. Τα στοιχεία των διαδικασιών διαχείρισης, δηλαδή οι πολιτικοί στόχοι, οι δράσεις και οι αξιολογήσεις, ενημερώνονται από συγκεκριμένα δεδομένα όπως η δυναμική του πληθυσμού των ειδών, η δυναμική της κοινότητας, η ανακύκλωση των θρεπτικών ουσιών, οι ενεργειακές ροές και η παραγωγή τους, οι απαιτήσεις σχετικά με τις ενδιατήσεις, το εύρος των ειδών και η αλληλεπίδραση τους με το περιβάλλον στο οποίο κατοικούν και τέλος οι ανθρώπινες στάσεις και συμπεριφορές που αφορούν την διαχείριση της άγριας πανίδας Βλ. Περισσότερα στο D.J. Decker, T. L. Brown, J. J. Vaske, M. J. Manfred, «Human Dimensions of Wildlife Management», January 2004, σελ. 187-198 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο: https://www.researchgate.net/publication/250613288_Human_Dimensions_of_Wildlife_Management/link/5834b19408ae102f07395f8a/download . Τελευταία προσπέλαση: 14/12/2020).

¹⁰⁸Η βαρύτητα που έχουν οι νέες τεχνολογίες στην διαιώνιση των περιβαλλοντικών βλαβών είναι αξιοσημείωτη. Οι περιβαλλοντικές βλάβες μεγενθύνονται με την δημιουργία τεχνολογικών καινοτομιών στην βιομηχανία. Η εγκληματολογία της διατήρησης μπορεί να χαρτογραφήσει το εύρος των ειδικών και γενικών ατυχημάτων που σχετίζονται με τις τεχνολογίες που είναι λίγο πολύ γνωστές σε όλους, όπως οι υπεράκτιες εγκαταστάσεις γεώτρησης. Οι τεχνολογίες αυτές οι οποίες κατά τα φαινόμενα επιχειρούν την θετική έκβαση, εν τέλει καταλήγουν στην επιβάρυνση του περιβάλλοντος. Βλ. M. Harsley, “Conservation Criminology and the General Accident of Climate Change” στο N. South, A. Brisman, P. Beirne, ο.π. 2013 σελ. 107-119

Σύμφωνα με τους Avi Brisman και Nigel South υπάρχουν δύο προσεγγίσεις στην μελέτη της πράσινης εγκληματολογίας. Η πρώτη είναι η κοινωνική-νομική προσέγγιση (socio-legal approach)¹⁰⁹ και η δεύτερη είναι η νομική-διαδικαστική προσέγγιση (legal-procedural approach) σύμφωνα με την οποία τα περιβαλλοντικά εγκλήματα και οι βλάβες αποτελούν παραβιάσεις του υπάρχοντος δικαίου που αφορά το περιβάλλον το οποίο έχει σχεδιαστεί για να προστατεύσει την υγεία, την ασφάλεια και εν γένει την σημασία της «ζωής» των ανθρώπων, των φυσικών πόρων και των οικοσυστημάτων. Αυτή η προσέγγιση ανήκει, με βάση την οπτική κάποιων εγκληματολόγων, στην ευρύτερη προοπτική της εγκληματολογίας της διατήρησης (conservation criminology)¹¹⁰.

Σε γενικές γραμμές η εγκληματολογία της διατήρησης αναγνωρίζει διλήμματα εμπορικής προσαρμογής τα οποία έχουν άμεση σχέση με την πράσινη εγκληματολογία. Ενσωματώνει στις αναζητήσεις της εγκληματολογίας την διατήρηση των φυσικών πόρων, τις επιστήμες κινδύνου και λήψης αποφάσεων. Το βασικότερο πλεονέκτημα της εγκληματολογίας στην διατήρησης είναι η εστίαση σε ήδη γνωστά και καθορισμένα προβλήματα τα οποία δίνουν το περιθώριο εμβάθυνσης στη θεωρητική κατανόηση και την ενημέρωση για προληπτικές αποφάσεις πολιτικής υπό την αξιολόγηση των ομοιοτήτων και των διαφορών που υπάρχουν μεταξύ των προβλημάτων, με απώτερο σκοπό την οικοδόμηση γενικότερων γνώσεων¹¹¹.

3. ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΘΥΜΑ

¹⁰⁹Η κοινωνική-νομική προσέγγιση υποστηρίζεται από μία μερίδα πράσινων εγκληματολόγων, οι οποίοι βασίζονται στις παραδοχές της κριτικής ή ριζοσπαστικής εγκληματολογίας και έχουν σκοπό να διευρύνουν το πεδίο της πράσινης εγκληματολογίας στην έκθεση σε περιβαλλοντικές βλάβες οι οποίες δεν οριοθετούνται απαραίτητα από κάποιο νομικό πλαίσιο. Η προσέγγιση αυτή περιλαμβάνει τις κριτικές που ασκούνται εναντίον των εταιρειών και των καπιταλιστικών τους επεκτάσεων ή συνήθειες και πράξεις οι οποίες συμβάλλουν στη βλάβη του οικοσυστήματος. Βλ. Περισσότερα στο A. Brishman and N. South "Green Criminology and Environmental Crimes and Harms", Willey Publications, 2018 σελ.2 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/soc4.12650> Τελευταία προσπέλαση: 18/1/2021)

¹¹⁰Η εγκληματολογία της διατήρησης είναι η διεπιστημονική προσέγγιση για την κατανόηση των εγκλημάτων και των βλαβών που σχετίζονται με το περιβάλλον. Προσφέρει ένα μοντέλο κατανόησης της παράνομης ανθρώπινης συμπεριφοράς, των συναισθημάτων, των γνώσεων και των θεσμών τα οποία επηρεάζουν τις σχέσεις των ανθρώπων με το περιβάλλον. Βλ. Περισσότερα Meredith L. Gore "The Science of conservation Crime", University of Maryland, College Park, 2001, σελ. 659-661 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή: https://www.researchgate.net/publication/51503987_The_Science_of_Conservation_Crime, Τελευταία προσπέλαση 11/11/2020)

¹¹¹Βλ. Περισσότερα στο . C. Gibbs, M. L. Gore, E. F. McGarrell, L. Rivers III, ο.π. 2009 σελ. 130-131.

Η κλιματική αλλαγή αποτελεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα της σύγχρονης ανθρωπότητας. Το πράσινο έγκλημα θεωρείται ένας από τους πιο κερδοφόρους και ταχύτερα αναπτυσσόμενους τομείς της διεθνούς εγκληματικής δραστηριότητας. Ο εντοπισμός των συνεπειών της θυματοποίησης από πράσινα εγκλήματα θεωρείται αρκετά δύσκολος, γεγονός το οποίο γνωστοποιείται και από την δυσκολία, των κυβερνήσεων και των κοινοτήτων, στον σχεδιασμό μιας ακριβούς νομοθεσίας η οποία θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες των διαστάσεων που έχει λάβει το εν λόγω ζήτημα. Προκειμένου να γίνουν κατανοητά όλα τα στοιχεία του κεφαλαίου ο ορισμός του τομέα της θυματολογίας κρίνεται βασικός. Η θυματολογία ορίζεται ως ο επιστημονικός κλάδος της εγκληματολογίας που ασχολείται με τη μελέτη του θύματος στα πλαίσια τόσο του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης όσο και της εγκληματογένεσης¹¹². Η έναρξη της ενασχόλησης με το θύμα χρονολογείται τον 19^ο αιώνα από την Ιταλική Θετικιστική Σχολή όπου έγινε προσπάθεια της αναζήτησης του ρόλου του θύματος τόσο στην εγκληματογενετική διαδικασία όσο και στην κοινωνικοποίηση του δράστη από την άποψη της αποζημίωσης του θύματος¹¹³. Όσον αφορά την πράσινη θυματολογία, αυτή αποτελεί ευρύτερο τομέα της πράσινης εγκληματολογίας, ωστόσο ο προσδιορισμός της και η οριοθέτηση του περιβαλλοντικού θύματος δεν είναι εφικτός στον ίδιο βαθμό με τα θύματα των «παραδοσιακών» εγκλημάτων λόγω του ότι η πλειονότητα των καταστροφικών για το περιβάλλον πρακτικών είναι σε αρκετές περιπτώσεις νόμιμες, με τους νόμους να διαθέτουν ρόλο ρυθμιστικό και όχι απαγορευτικό¹¹⁴.

Με βάση τον R. White «η πράσινη θυματολογία αναφέρεται στη μελέτη των κοινωνικών διαδικασιών και των θεσμικών απαντήσεων που αφορούν τα θύματα των εγκλημάτων κατά του περιβάλλοντος»¹¹⁵. Μεγάλη μερίδα ερευνητών υποστηρίζει πως τα πράσινα εγκλήματα είναι η μεγαλύτερη πηγή αναταραχών, βλαβών και για τους πολίτες. Υπολογίζεται πως η φθορά που προκαλούν τα πράσινα εγκλήματα είναι μεγαλύτερη από όλα τα παραδοσιακά εγκλήματα σε συνδυασμό. Ο λόγος για τον οποίο υποστηρίζουν τα παραπάνω είναι διότι τα πράσινα εγκλήματα δεν επηρεάζουν

¹¹²Βλ. Β. Αρτινοπούλου και Α. Μαγγανάς, «Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης» Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996 σελ. 15

¹¹³Βλ. Β. Αρτινοπούλου και Α. Μαγγανάς, ο.π. 1996 σελ. 18

¹¹⁴R. White, "Environmental Victimology and Ecological Justice" στο D. Wilson and S. Ross, "Crime, Victims and Policy", Palgrave Studies in Victims and Victimology. Palgrave Macmillan, London, 2015 σελ.33

¹¹⁵Βλ. R. White, ο.π. 2015 σελ.33.

ένα άτομο αλλά μεγάλη μερίδα ανθρώπων ή μη ανθρώπων όντων σε παγκόσμια κλίμακα. Ωστόσο τα πράσινα εγκλήματα συχνά θεωρούνται ως μη έχοντα θύματα¹¹⁶. Οι μελέτες όσων ασχολούνται με την πράσινη θυματολογία παρακωλύουν σε δύο βασικά ζητήματα. Το πρώτο ζήτημα αφορά το γεγονός πως πολλές από τις πρακτικές οι οποίες είναι καταστροφικές για το περιβάλλον θεωρούνται από τις κυβερνήσεις και τις κοινότητες καθόλα νόμιμες. Δεν είναι λίγες οι φορές κατά τις οποίες ο νόμος ρυθμίζει και δεν προλαμβάνει τέτοιου είδους καταστροφικές δραστηριότητες για το περιβάλλον¹¹⁷. Το δεύτερο ζήτημα αφορά τον προβληματισμό σχετικά με το ποιός ή τι θυματοποιείται από τα πράσινα εγκλήματα¹¹⁸.

Μια μεγάλη μερίδα εγκληματολόγων, που ασχολούνται με την πράσινη εγκληματολογία, υποστηρίζουν πως η ποινική δικαιοσύνη είναι εξαιρετικά δυσλειτουργική σε θέματα που αφορούν την απονομή δικαιοσύνης στα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος. Όπως αναφέρει ο Du Rees τα πράσινα εγκλήματα δεν έχουν σαφείς ομάδες θυμάτων διότι είναι δύσκολο να κωδικοποιηθεί η σύνδεση της απόρριψης κάποιας απαγορευμένης και επικίνδυνης ουσίας με μια συγκεκριμένη μορφή βλάβης που μπορεί να προξηνηθεί είτε στο περιβάλλον είτε στον άνθρωπο¹¹⁹. Επιπροσθέτως το φάσμα των δραστών που δραστηριοποιούνται στα πράσινα εγκλήματα θεωρείται εξαιρετικά ευρύ, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να απομονωθεί. Τρίτον, λόγω της διακρατικότητας των συνεπειών των πράσινων εγκλημάτων κρίνεται αναγκαία η ύπαρξη μιας κοινής γραμμής των κρατών σε θέματα

¹¹⁶M. L. Jarrell and J. Ozymy, "Few and far between: Understanding the role of the victim in federal environmental crime prosecutions in the United States", *Crime, Law and Social Change*, 61(5), 2014, σελ. 563-584 όπως αναφέρεται στο D. S. Johnson, "The Status of Green Criminology in Victimology Research", *McNair Scholars Research Journal*, Volume 10 (1), Art. 8, 2017 σελ. 6 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://commons.emich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1117&context=mcnair&httpsredir=1&referr> Τελευταία πρόσπελαση: 23/1/21)

¹¹⁷Τέτοιες πρακτικές αφορούν την υλοτομία, την αποψήλωση, την υπεραλιεία και άλλες πρακτικές. Τέτοιες πρακτικές έχουν ως αποτέλεσμα την ρύπανση του εδάφους, του αέρα και των υδάτων. Υπάρχουν πρακτικές οι οποίες από μόνες τους είναι εγκληματικές, όπως το εμπόριο άνθρακα ή οι εκπομπές άνθρακα, ωστόσο σε αρκετές περιπτώσεις δεν ποινικοποιούνται. Βλ. Περισσότερα στο R. White, ο.π. 2015 σελ. 33

¹¹⁸Σύμφωνα με τον τομέα της πράσινης εγκληματολογίας η εξέταση της πράσινης θυματολογίας πρέπει να επεκτείνεται πέρα από την απλή εξέταση των ανθρώπων όντων ως θύματα (γεγονός το οποίο συνηθίζει η παραδοσιακή εγκληματολογία). Βλ. Περισσότερα στο R. White, ο.π. 2015 σελ. 33-34.

¹¹⁹Βλ. H. Du Rees "Can criminal law protect the environment" *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 2, 2001, σελ. 109-126. Όπως αναφέρεται στο M. Hall "Environmental harm and environmental victims: Scoping out a 'green victimology'" *International Review of Victimology* 2014, Vol 20(1) σελ. 133

ποινικής δικαιοσύνης. Αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί λόγω των διαφορετικών πολιτικών και νομοθεσιών των κρατών¹²⁰.

Η δυσκολία στην ανάλυση της περιβαλλοντικής θυματολογίας έγκειται στο γεγονός ότι η έρευνα για το πράσινο έγκλημα δεν διαθέτει το θεωρητικό και μεθοδολογικό βάθος το οποίο εφαρμόζεται σε άλλα «παραδοσιακά» εγκλήματα. Λόγω της δυσκολίας αυτής υπάρχει η αντίληψη πως τα πράσινα εγκλήματα δεν έχουν θύματα, γεγονός το οποίο σημαίνει πως δεν υπάρχουν άμεσες συνέπειες στα θύματα αλλά και η βλάβη μπορεί να διαδοθεί ή να μην εντοπιστεί για μεγάλο χρονικό διάστημα¹²¹.

3.1. Χαρακτηριστικά και Τυπολογίες Περιβαλλοντικού Θύματος

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω τα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος έχουν πολλαπλά θύματα τα οποία δύσκολα μπορούν να ταυτοποιηθούν λόγω της φύσης των πράσινων εγκλημάτων. Αξίζει να αναφερθεί πως οι θεωρητικοί συλλογισμοί, ή ακόμη και οι παραλληλισμοί με πιο παραδοσιακές και καλά μελετημένες ομάδες θυμάτων, δεν επαρκούν ως βάση για τη συνεχή ανάπτυξη της πράσινης θυματολογίας. Στον τομέα της θυματολογίας των παραδοσιακών εγκλημάτων οι απόψεις των θυμάτων έχουν συμβάλει στην δημιουργία βιβλιογραφίας και εμπειρικής διερεύνησης αυτό δεν συμβαίνει στον τομέα της πράσινης θυματολογίας. Οι απόψεις των θυμάτων της περιβαλλοντικής βλάβης συχνά απουσιάζουν διότι κατά κύριο λόγο δεν έχουν γνώση της θυματοποίησης τους, δεν είναι λίγες οι φορές κατά τις οποίες τα θύματα εκτίθενται στη ρύπανση του περιβάλλοντος ή σε κύματα ραδιενέργειας τα οποία έχουν προκληθεί από ραδιενεργά απόβλητα και άλλα και δεν γνωρίζουν τις συνέπειες.

Με βάση την βιβλιογραφική έρευνα της Eileen Skinnider τα θύματα των πράσινων εγκλημάτων διαθέτουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά. Πρώτον, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τα θύματα συχνά δεν γνωρίζουν πως έχουν θυματοποιηθεί. Το δεύτερο χαρακτηριστικό έχει σχέση με τον χρόνο της θυματοποίησης δεδομένου του γεγονότος πως η θυματοποίηση καθυστερεί με αποτέλεσμα το θύμα να λαμβάνει

¹²⁰Βλ. M. Hall ο.π. 2014, σελ. 133

¹²¹Βλ. E. Skinnider, “Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues” The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, Vancouver 2011. Όπως αναφέρεται στο R. White ο.π. 2015 σελ. 2

γνώση της θυματοποίησης αρκετά αργότερα. Τα θύματα δεν γνωρίζουν την πηγή της θυματοποίησης τους αλλά ούτε και ποιος είναι υπεύθυνος. Η θυματοποίηση είναι μεγάλης σοβαρότητας λόγω του ότι τα θύματα είναι πολλά και όχι ένα. Τέλος, η θυματοποίηση υπάρχει περίπτωση να περιλαμβάνει επαναλαμβανόμενα αδικήματα¹²².

Οι εκτιμήσεις οι οποίες αναφέρουν πως το περιβαλλοντικό θύμα διαθέτει αφηρημένο χαρακτήρα και δεν μπορεί να αναγνωρίσει τα θύματα του προέρχονται κυρίως από ανθρωποκεντρικές απόψεις. Οι επιστήμονες οι οποίοι ασχολούνται με τον ευρύτερο τομέα της πράσινης εγκληματολογίας και θυματολογία τείνουν να διαθέτουν έναν ευρύ «κατάλογο» θυμάτων ο οποίος περιλαμβάνει από ένα άτομο έως ολόκληρες κοινότητες, μη ανθρώπινα όντα, το ίδιο το περιβάλλον σε τοπικό ή παγκόσμιο επίπεδο αλλά και μελλοντικές γενιές¹²³. Επομένως οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε έχει πληγεί από πράσινα εγκλήματα μπορεί να θεωρηθεί θύμα¹²⁴.

Στα χαρακτηριστικά των θυμάτων συμπεριλαμβάνονται και η γεωγραφική περιοχή αλλά και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Ξεκινώντας από την γεωγραφική περιοχή του περιβαλλοντικού εγκλήματος, αξίζει να αναφερθεί πως αυτό μπορεί να θεωρηθεί κρατικό αλλά και παγκόσμιο ζήτημα. Το χαρακτηριστικό της γεωγραφικής περιοχής του εγκλήματος αφορά την θυματοποίηση που προκύπτει από το διακρατικό έγκλημα και την θυματοποίηση η οποία προκύπτει από το πράσινο έγκλημα σε παγκόσμιο επίπεδο. Η θυματοποίηση την οποία προκαλεί το διακρατικό πράσινο έγκλημα δεν έχει ερευνηθεί ιδιαίτερα αλλά οι βασικοί λόγοι που προκαλούν αυτού του είδους την θυματοποίηση είναι κατά κύριο λόγο ο παγκοσμιοποιημένος χαρακτήρας των διαδικασιών παραγωγής και η διεθνής πολιτική οικονομία. Ο στόχος όσων διαπράττουν διακρατικό πράσινο έγκλημα είναι η εκμετάλλευση των

¹²²Βλ. E. Skinnider, “Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues” The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, Vancouver 2011. Όπως αναφέρεται στο M. Hall ο.π. 2014, σελ. 135

¹²³E. Skinnider, “Victims of Environmental Crime –Mapping the Issues” The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, Vancouver 2011 σελ. 23

¹²⁴Ως προς αυτό υπάρχει μια ανησυχία λόγω των ανισοτήτων που βασίζονται σε γεωγραφικά στοιχεία. Υπάρχουν περιβαλλοντικά θύματα τα οποία θεωρούνται ευπαθή λόγω του ότι κατοικούν σε μικρές νησιωτικές χώρες, παράκτιες, άνυδρες και ημι-άνυδρες περιοχές ή περιοχές στις πλημμύρες. Περιοχές με ξηρασία και απερίημωση ή αναπτυσσόμενες χώρες με εύθραυστα οικοσυστήματα. Επομένως με βάση τους ειδικούς πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός των ανισοτήτων περιβαλλοντικής βλάβης οι οποίες προκαλούνται από την φυσική γεωγραφία προκειμένου να μην υπάρξει σύγχυση με τις κοινωνικές, πολιτιστικές και οικονομικές συνέπειες που οδηγούν στην περιβαλλοντική θυματοποίηση. Βλ. Περισσότερα στο M. Hall ο.π. 2014, σελ. 133-135

αναπτυσσόμενων χωρών¹²⁵ οι οποίες διαθέτουν λιγότερο αυστηρούς περιβαλλοντικούς κανονισμούς και διατηρούν εσωτερικά προβλήματα όπως διαφθορά, κατάχρηση εξουσίας και ένοπλες συγκρούσεις ¹²⁶. Η θυματοποίηση που προκαλείται από παγκοσμίου επιπέδου πράσινα εγκλήματα κρίνεται εξαιρετικά περίπλοκη δεδομένου του ότι τα όρια μεταξύ του ποιος είναι ο δράστης και ποιος το θύμα είναι ρευστά¹²⁷.

Όσον αφορά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, αξίζει να αναφερθεί πως όλα τα όντα παγκοσμίως είναι επιρρεπή σε κινδύνους που ελλοχεύουν τα πράσινα εγκλήματα ανεξαρτήτου φύλλου, ηλικίας και κοινωνικοοικονομικής κατάστασης. Ωστόσο έχουν γίνει αναφορές στις οποίες τα πρότυπα θυματοποίησης αντανakλούν ευρύτερα πρότυπα ανισότητας όπως οι φτωχοί, οι γυναίκες και τα παιδιά¹²⁸.

Οι τυπολογίες των περιβαλλοντικών θυμάτων αφορούν των κατηγοριοποίηση αυτών προκειμένου να υπάρξει μια ορθή πορεία σε θέματα ανάπτυξης πολιτικών απαντήσεων και εντοπισμού ζητημάτων για περισσότερο εκτενή έρευνα. Η κατηγοριοποίηση αυτή εξετάζει τα θύματα των περιβαλλοντικών εγκλημάτων ανάλογα τη φύση των παράνομων πράξεων, τη φύση της βλάβης στα θύματα, την έκταση της βλάβης που υπέστη το θύμα, το μέγεθος της εγκληματικότητας και τέλος την ταυτότητα του δράστη και την σχέση του με το θύμα¹²⁹.

Η κατηγορία η οποία εξετάζει το περιβαλλοντικό θύμα ανάλογα την φύση των παράνομων πράξεων αφορά την ταξινόμηση των θυμάτων ανάλογα με το είδος ή την φύση της παράνομης δραστηριότητας όπως είναι η ρύπανση, τα εμπόριο παράνομων

¹²⁵Η εκμετάλλευση αυτή διατηρείται κυριώς από οργανωμένες εγκληματικές ομάδες αλλά και από νόμιμες εταιρείες που στόχος τους είναι οι πολίτες των φτωχών χωρών. Η περιβαλλοντική υποβάθμιση των αναπτυσσόμενων κρατών καθιστά τους πολίτες τους περιβαλλοντικά θύματα. Οι παράγοντες της περιβαλλοντικής υποβάθμισης σε αυτά τα κράτη διακρίνονται σε ενδογενείς και εξωγενείς. Οι ενδογενείς αφορούν εσωτερικά προβλήματα όπως η φτώχεια και ο υπερπληθυσμός και οι εξωγενείς αφορούν τις παρεμβάσεις ανεπτυγμένων κρατών που μεταφέρουν τις δραστηριότητες τους σε αυτά τα εδάφη

¹²⁶Βλ. E. Skinnider ο.π. 2011 σελ. 27-28

¹²⁷Παράδειγμα αποτελεί η κλιματική αλλαγή στην οποία ο δράστης μπορεί να είναι συγχρόνως και θύμα. Δεδομένης της παγκοσμιοποίησης του πράσινου εγκλήματος η ευθύνη για ένα αποτέλεσμα θα μπορούσε να μετατοπιστεί στον οποιονδήποτε. Βλ. Περισσότερα στο C. Williams "Environmental Victims: New Risks, New Injustice", London: Earthscan, 1998, όπως αναφέρεται στο E. Skinnider ο.π. 2011 σελ. 28

¹²⁸Στην έρευνα του D.Pellow είναι εμφανές πως οι έγχρωμοι και όσοι διαμένουν σε γειτονίες χαμηλού εισοδήματος επιβαρύνονται δυσανάλογα από μια σειρά περιβαλλοντικών κινδύνων, οι οποίοι έχουν σχέση με τις ρυπογόνων βιομηχανιών, με τους χώρους υγειονομικής ταφής, με τα αποτεφρωτήρια και τους παράνομους σκουπιδότοπους. Βλ. Περισσότερα στο D. N. Pellow, "The Politics of Illegal Dumping: An Environmental Justice Framework". Qualitative Sociology, 27(4), 2004, σελ. 511.

¹²⁹Βλ. E. Skinnider ο.π. 2011 σελ. 31

και επικίνδυνων ουσιών, το έγκλημα κατά των μη ανθρώπινων όντων καθώς και την παράνομη εκμετάλλευση φυσικών πόρων. Η κατηγοριοποίηση αυτού του είδους κρίνεται αρκετά δύσκολη δεδομένου του ότι πολλές φορές υπάρχουν περισσότεροι από έναν τύπους περιβαλλοντικών εγκλημάτων. Κλασσικό παράδειγμα αποτελεί η απόρριψη επικίνδυνων ουσιών με αποτέλεσμα την ρύπανση των υδάτων και εν γένει του περιβάλλοντος¹³⁰.

Όσον αφορά την κατηγορία που εξετάζει την φύση της βλάβης στο θύμα αξίζει να αναφερθεί πως οποιαδήποτε περίπτωση πράσινου εγκλήματος μπορεί να προκαλέσει διαφορετικούς τύπους βλαβών ή ζημιών οι οποίες με την σειρά τους μπορούν να επηρεάσουν τα ανθρώπινα ή τα μη ανθρώπινα όντα, ολόκληρες κοινότητες, τοπικά και παγκόσμια περιβάλλοντα (βιόσφαιρα) καθώς και τις μελλοντικές γενιές. Τα θύματα υπάρχει περίπτωση να υποφέρουν από άμεση ή έμμεση βλάβη, από κάποια τοπική πηγή μόλυνσης ή κάποια πηγή μόλυνσης περισσότερο διάχυτη, από ατομική βλάβη ή βλάβη η οποία διαθέτει πολλούς συντελεστές και τέλος από βραχυπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη βλάβη. Η συγκεκριμένη τυπολογία θεωρείται αρωγός για προγράμματα αποκατάστασης των θυμάτων καθώς διακρίνει τους διαφορετικούς τύπους βλαβών που υπέστησαν τα θύματα και με αυτόν τον τρόπο γίνονται διακριτοί οι ορθοί τρόποι αποκατάστασης των¹³¹.

Η τυπολογία η οποία αφορά την μέτρηση της βλάβης την οποία υπέστη το θύμα, δεν είναι τόσο βοηθητική στα πράσινα εγκλήματα όσο στα «παραδοσιακά» εγκλήματα. Οι μετρήσεις ωστόσο αφορούν την ελάχιστη ή σοβαρή ζημιά ή βλάβη, την βραχυπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη, την βλάβη η οποία είναι εκδηλωτική ή λανθάνουσα και τέλος την άμεση ή διαρκή βλάβη. Ο λόγος για τον οποίο η συγκεκριμένη τυπολογία δεν είναι αρκετά χρήσιμη είναι διότι η μέτρηση της βλάβης περιορίζεται στις γνώσεις που υπάρχουν για την οικολογική επιστήμη έως σήμερα¹³².

¹³⁰Υπάρχουν γενικές διατάξεις σε αρκετά κράτη οι οποίες αναγνωρίζουν κάποια περιβαλλοντικά εγκλήματα όπως είναι η μόλυνση του αέρα, του νερού και της γης, η παράνομη διακίνηση και το εμπόριο επικίνδυνων ουσιών, τα εγκλήματα κατά των μη ανθρώπινων όντων και τέλος η παράνομη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Βλ. Περισσότερα στο E. Skinnider ο.π. 2011 σελ. 32-33

¹³¹Βλ. E. Skinnider ο.π. 2011 σελ. 34

¹³²Μία βλάβη η οποία έχει σοβαρές συνέπειες μπορεί να εξακριβωθεί μόνο μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα Όσον αφορά τα θύματα η χρονοβόρα αυτή εξακριβώσει συμβάλλει στη δυσκολία αλλά και στη καθυστέρηση της αποκατάστασης. Επίσης η πρόκληση μιας ζημιάς η βλάβης μπορεί να μετρηθεί διαφορετικά από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Βλ. Περισσότερα στο E. Skinnider ο.π. 2011 σελ. 39-40

Με την πάροδο του χρόνου τα αποτελέσματα υπάρχει περίπτωση να μεταβληθούν, γεγονός το οποίο καθιστά την τυπολογία εύθραυστη.

Το μέγεθος της εγκληματικότητας αφορά τον χώρο στον οποίο λαμβάνει χώρα ένα έγκλημα καθώς και την έκταση που λαμβάνει αυτό. Το περιβαλλοντικό έγκλημα μπορεί να είναι είτε μεγάλης είτε μικρής κλίμακας και να τοποθετείται ως τοπικό, ως διακρατικό και ως παγκόσμιο. Στην περίπτωση των πράσινων εγκλημάτων μικρής κλίμακας η βλαπτική επίδραση του εγκληματικού συμβάντος ή οι παραβιάσεις των κανονιστικών ρυθμίσεων τοποθετούνται σε μία τοπική και διακριτή περιοχή. Στην περίπτωση των εγκλημάτων μεγάλης κλίμακας τοποθετείται το διακρατικό οργανωμένο έγκλημα του οποίου η βλαπτική επίδραση πλήττει εκατομμύρια όντα σε όλο τον πλανήτη και προκαλεί ανεπανόρθωτα αποτελέσματα στο περιβάλλον¹³³.

Η τελευταία τυπολογία αφορά την ταυτότητα του δράστη και την σχέση του με το θύμα. Στα «παραδοσιακά εγκλήματα» η αναγνώριση του δράστη αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα στην αποκατάσταση των θυμάτων δεδομένου του ότι διευκολύνει τις ποινικές έρευνες και επιτρέπει στα θύματα να ασκούν προσφυγή. Στην περίπτωση των πράσινων εγκλημάτων ο εντοπισμός των δραστών κρίνεται αρκετά δύσκολος και επομένως η ποινική τους δίωξη αρκετές φορές είναι ανέφικτη. Οι πιθανοί δράστες μπορεί να δρουν ατομικά είτε συλλογικά, να είναι εταιρείες, κυβέρνησης αλλά και οργανωμένες εγκληματικές ομάδες¹³⁴. Ο εντοπισμός του δράστη στην περίπτωση των πράσινων εγκλημάτων θεωρείται αρκετά δύσκολος δεδομένου του ότι η αλυσίδα της αιτιότητας που έχει ως έναρξη τον δράστη και ως κατάληξη την βλάβη ενδεχομένως να είναι μακρά. Δεύτερον, αρκετές περιβαλλοντικές βλάβες έχουν διαφορετικές εκδηλώσεις από αυτές που κάποιος θα περίμενε, υπάρχει περίπτωση το αποτέλεσμα των ενεργειών να οφείλεται σε πολλούς δράστες και όχι σε έναν¹³⁵.

3.2.Μορφές Περιβαλλοντικού Θύματος

¹³³Βλ. E. Skinnider ο.π. 2011 σελ. 40-41

¹³⁴Η πιο διαδεδομένη μορφή δραστών στα πράσινα εγκλήματα είναι τα κράτη σε συνεργασία με τις εταιρείες.

¹³⁵Κλασικό παράδειγμα αποτελεί η κλιματική αλλαγή στην οποία λίγο ή περισσότερο έχει συνδράμει σχεδόν όλος ο κόσμος στον πλανήτη με αποτέλεσμα οι αιτίες και οι δράστες να είναι αναρίθμητοι. Η βλάβη που έχει προκληθεί συμβαίνει για μεγάλο χρονικό διάστημα και οι επιπτώσεις επηρεάζουν ολόκληρη την γη αλλά και τις μελλοντικές γενιές. Βλ. E. Skinnider ο.π. 2011 σελ. 41-42

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το περιβαλλοντικό θύμα δεν προσδιορίζεται με τα ίδια στοιχεία με τα οποία προσδιορίζονται τα θύματα των «παραδοσιακών» εγκλημάτων. Οι περισσότεροι εκτεταμένοι ορισμοί των δικαιωμάτων και της δικαιοσύνης δίνουν μία επέκταση στον προσδιορισμό του περιβαλλοντικού θύματος προκειμένου να μην αναφέρεται μόνο στα ανθρώπινα όντα. Από την άποψη της δικαιοσύνης που αφορά την οικολογία υπάρχουν τρεις ευρείες αντιλήψεις βλάβης, καθεμία από τις οποίες συνδέεται με συγκεκριμένες έννοιες δικαιωμάτων –δικαιοσύνης και είναι διαμορφωμένες από το θέμα ή το θύμα το οποίο ενδέχεται να βλάψουν¹³⁶. Οι τρεις απόψεις αφορούν την περιβαλλοντική δικαιοσύνη, την οικολογική δικαιοσύνη και τέλος την δικαιοσύνη των μη ανθρώπινων όντων. Στην πρώτη περίπτωση δικαιοσύνης το θύμα είναι ο άνθρωπος και τα περιβαλλοντικά δικαιώματα θεωρούνται ως επέκταση των ανθρωπίνων ή κοινωνικών δικαιωμάτων τα οποία έχουν στόχο την βελτίωση της ποιότητας της ανθρώπινης ζωής στο παρόν και στο μέλλον. Στην δεύτερη περίπτωση ως θύμα ορίζεται το περιβάλλον. Ως θύμα ορίζονται συγκεκριμένα περιβάλλοντα στα οποία τα ανθρώπινα όντα θεωρούνται συντελεστές. Τέλος στην τρίτη περίπτωση το θύμα είναι τα μη ανθρώπινα όντα και εν γένει η βιοποικιλότητα, δεδομένου του ότι διατηρούν το εγγενές δικαίωμα να μην υφίστανται κακοποίηση ή υποβάθμιση του οικοτόπου στον οποίο ζούν¹³⁷. Γίνεται επομένως κατανοητό πως το περιβαλλοντικό θύμα μπορεί να είναι το ανθρώπινο ον, το μη ανθρώπινο ον, μια ολόκληρη κοινότητα, οι μελλοντικές γενιές αλλά και το ίδιο το περιβάλλον.

3.2.1 Τα Ανθρώπινα Όντα ως Περιβαλλοντικά Θύματα

Τα ανθρώπινα όντα υπάρχει περίπτωση να θεωρούνται περιβαλλοντικά θύματα είτε σε ατομικό βαθμό είτε σε συλλογικό. Πιο συγκεκριμένα το περιβαλλοντικό έγκλημα επηρεάζει από ένα άτομο έως και ολόκληρες κοινότητες. Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες το περιβαλλοντικό έγκλημα είναι ατομική υπόθεση αξίζει να αναφερθεί πως οι κύριες συνέπειες είναι η οικονομική απώλεια, οι συνέπειες στην υγεία¹³⁸, η

¹³⁶Βλ. Περισσότερα στο R. White ο.π. 2015 σελ. 36

¹³⁷ Βλ.Περισσότερα στο R. White ο. π. 2015 σελ. 36-37

¹³⁸Ένα παράδειγμα το οποίο είναι πιο επίκαιρο από ποτέ και έχει άμεση σχέση με το περιβαλλοντικό έγκλημα σε συνδυασμό με τα δικαιώματα ανθρώπου αλλά και των μη ανθρώπινων όντων είναι η κατανάλωση κρέατος. Με βάση τον Π.Ο.Υ η κατανάλωση κρέατος πλέον έχει γίνει ευρέως διαδεδομένη με αποτέλεσμα την αύξηση νόσων. Ωστόσο τα βασικά προβλήματα υγείας στην σύγχρονη

συναισθηματική αγωνία και το άγχος καθώς και η απώλεια της ποιότητας του περιβάλλοντός διαμονής τους¹³⁹. Άλλες συνέπειες των περιβαλλοντικών εγκλημάτων στα ανθρώπινα όντα είναι τα όλο και περισσότερο αυξανόμενα ποσοστά ασθενειών (όπως ο καρκίνος, οι καρδιακές παθήσεις, ασθένειες του αναπνευστικού συστήματος, νευρολογικές βλάβες, γενετικές ανωμαλίες και γενετικές μεταλλάξεις, οι αποβολές, ο μειωμένος αριθμός των σπερματοζωαρίων και η στειρότητα) τα οποία οφείλονται στην έκθεση των ανθρώπινων οργανισμών στις τοξίνες¹⁴⁰. Η βλάβη επίσης μπορεί να αφορά την ευρύτερη έννοια της μείωσης της ποιότητας ζωής δεδομένου ότι το περιβάλλον μπορεί να έχει αξία ψυχαγωγική, αισθητική, πολιτιστική, επιστημονική και εκπαιδευτική¹⁴¹.

Τα θύματα του περιβαλλοντικού εγκλήματος όπως αναφέρθηκε παραπάνω υπάρχει περίπτωση να θυματοποιούνται μεμονωμένα ωστόσο συνήθως η θυματοποίησης είναι συλλογική. Οι βλάβες οι οποίες αναφέρθηκαν στην παραπάνω παράγραφο συχνά βιώνονται συλλογικά από μια κοινότητα στο σύνολο της. Η απώλεια του πολιτισμού ή η διάβρωση του θωρούνται αποτέλεσμα περιβαλλοντικού υποβιβασμού και επηρεάζουν μια κοινότητα στο σύνολο της. Τέτοιες κοινότητες μπορεί να είναι οι αυτόχθονες, οι γεωργικές ή παράκτιες κοινότητες οι οποίες έχουν αρκετά στενή σχέση με το περιβάλλον.

εποχή προκαλούνται από το επεξεργασμένο κρέας το οποίο κατατάσσεται στα καρκινογόνα (προκαλώντας κυρίως καρκίνο του παχέως εντέρου) και από το κόκκινο κρέας το οποίο κατατάσσεται στα «πιθανώς καρκινογόνα». Βλ. Περισσότερα στο World Health Organization, International Agency for Research on Cancer, "IARC Monographs evaluate consumption of red meat and processed meat", Press Release No 240, 2015 (https://www.greenpeace.org/static/planet4-greece-stateless/2018/02/pr240_E.pdf Τελευταία προσπέλαση 31/1/21). Η Greenpeace αναφέρει πως προκειμένου να καλυφθεί η σημερινή ζήτηση σε κρέας και αλλαντικά, εκτρέφονται παγκοσμίως περισσότερα από 1 δις γουρούνια, 19 δις κοτόπουλα και 1,4 δις βοοειδή γεγονός το οποίο κάνει εμφανή την παραβίαση του δικαιώμα της μη κακοποίησης των μη ανθρώπινων όντων. Επιπροσθέτως η αλλόγιστη αυτή κατανάλωση κρέατος έχει συνέπειες στην χλωρίδα δεδομένου του ότι η εκτροφή τους ευθύνεται για το 80% των αποψιλωμένων περιοχών του Αμαζονίου Βλ. Περισσότερα στο Ε. Δανάλη, «Λιγότερο κρέας, καλύτερα για όλους», Greenpeace Greece, 2015 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.greenpeace.org/greece/issues/diatrofi/2399/ligotero-kreas-kalytera-gia-olous/> Τελευταία προσπέλαση: 31/1/2021)

¹³⁹Η οικονομική απώλεια, μπορεί να είναι άμεση ή και έμμεση, μπορεί να έχει τη μορφή της αξίας των ακινήτων, της απώλειας εισοδήματος, της δυσκολίας στην επιβίωση, καθώς και της απώλειας οικονομικής ασφάλειας, των υψηλότερων ασφαλιστικών συντελεστών και της οικονομικής απώλειας που σχετίζεται με το χρόνο που αφιερώνεται στην αποκατάσταση της άμεσης οικονομικής απώλειας. Βλ. Περισσότερα στο . E. Skinnider ο.π. 2011 σελ. 35-36

¹⁴⁰Βλ. R. Pinderhughes, "THE IMPACT OF RACE ON ENVIRONMENTAL QUALITY: An Empirical and Theoretical Discussion", Sociological Perspectives, 1996, Vol. 39, No. 2, σελ. 231-232

¹⁴¹Βλ. Περισσότερα στο . E. Skinnider ο.π. 2011 σελ. 36

Οι άνθρωποι γενικά είναι πιο πιθανό να υπάρξουν θύματα βίαιων περιβαλλοντικών εγκλημάτων παρά βίαιων «παραδοσιακών» εγκλημάτων¹⁴². Η ανθρώπινη ύπαρξη στηρίζεται στην χρήση του συνδυασμού ανανεώσιμων πηγών όπως είναι το καθαρό νερό, τα εύφορα εδάφη, τα δάση κ.α. , των μη ανανεώσιμων πηγών όπως είναι τα μέταλλα αλλά και της δυνατότητας του πλανήτη να παράγει ένα εύρος φυσικών αγαθών. Η κλιματική αλλαγή επηρεάζει όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με άλλες μη βιώσιμες οικολογικά πρακτικές. Η εκμετάλλευση αυτών των ανανεώσιμων πηγών και των φυσικών πόρων θεωρείται ο βασικός λόγος ένοπλων συγκρούσεων μεταξύ των λαών και των κρατών¹⁴³.

Οι κλιματική αλλαγή θεωρείται ο κύριος λόγος κοινωνικών συγκρούσεων. Οι κοινωνικές συγκρούσεις έχουν σχέση με τέσσερις παράγοντες. Αυτοί είναι οι περιβαλλοντικές πηγές, η παγκόσμια υπερθέρμανση του πλανήτη, η διαφορική εκμετάλλευση των πηγών και τέλος η μετατόπιση της βλάβης¹⁴⁴. Οι κοινωνικές συγκρούσεις που αφορούν τις περιβαλλοντικές πηγές έχουν σχέση κυρίως με το νερό και το φαγητό. Σε πολλά μέρη του πλανήτη υπάρχει το πρόβλημα των μειωμένων πόρων οι οποίοι σχετίζονται με το καθαρό πόσιμο νερό ή οι ταραχές (food riots) οι οποίες σχετίζονται με τις αυξημένες τιμές στα σιτηρά. Όσων αφορά τις συγκρούσεις οι οποίες συνδέονται με την υπερθέρμανση του πλανήτη, αυτές αφορούν τους «περιβαλλοντικούς πρόσφυγες¹⁴⁵» αλλά και την απώλεια εδαφών και την ύπαρξη συνοριακών διαφορών. Η διαφορική εκμετάλλευση των πηγών έχει άμεση σχέση με την βιοπειρατεία¹⁴⁶ αλλά και την εκμετάλλευση των βιώσιμων πηγών ενέργειας από τις μεγάλες βιομηχανίες και τα κράτη. Τέλος η μετατόπιση της βλάβης έχει άμεση

¹⁴²Βλ. M. J. Lynch and P.B. Stretesky, ο.π. 2014, σελ. 92

¹⁴³Βλ. White and D. Heckenberg, ο.π. 2014, σελ. 104-105

¹⁴⁴R. White “Climate Change and Social Conflict: Towards an eco-global research agenda” όπως αναφέρεται στο White and D. Heckenberg, ο.π. 2014, σελ. 107

¹⁴⁵Ως «πρόσφυγας» ορίζεται το πρόσωπο που έχει διασχίσει τα διεθνή σύνορα «λόγω του βάσιμου φόβου του να διωχθεί για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα ή πολιτική γνώμη». Σε ορισμένα πλαίσια, ο ορισμός επεκτείνεται σε άτομα που διαφεύγουν από «γεγονότα που διαταράσσουν σοβαρά τη δημόσια τάξη». Ο όρος περιβαλλοντικός πρόσφυγας δεν αναγνωρίζεται από το διεθνές δίκαιο, ωστόσο είναι ένας αρκετά γνωστός όρος από τα Μ.Μ.Ε. Βλ. Περισσότερα στο UNCHR The U.N. Refugee Agency

“Climate Change and disaster displacement”,

(Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.unhcr.org/climate-change-and-disasters.html> τελευταία προσπέλαση 2/2/2021)

¹⁴⁶Η βιοπειρατεία ορίζεται ως «η πράξη της λήψης ζωντανών όντων, ιδίως φυτών, από μια περιοχή ή της γνώσης των ντόπιων σχετικά με αυτά τα έμβια όντα, με σκοπό την χρήση τους ή το κέρδος για λογαριασμό μιας συγκεκριμένης εταιρείας ή οργανισμού» Βλ. Περισσότερα στο Dictionary.cambridge.org. 2021. Biopiracy. [online] Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/biopiracy> Τελευταία προσπέλαση 2/2/2021

σχέση με την διασυνοριακή ρύπανση αλλά και την διασυνοριακή παράνομη μετακίνηση τοξικών ουσιών¹⁴⁷.

Η κοινωνική αποδιοργάνωση¹⁴⁸ αποτελεί επίσης αποτέλεσμα το οποίο επηρεάζει άμεσα είτε έμμεσα τους πληθυσμούς σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο. Μέχρι στιγμής, ωστόσο, δεν έχει τοποθετηθεί στην μελέτη για τα πράσινα εγκλήματα, ωστόσο στοιχεία αυτής της θεωρίας έχουν υπάρξει αρωγοί για την δημιουργία της «αστικής οικολογικής αποδιοργάνωσης». Από μια «πράσινη» οπτική οι πόλεις δεν θεωρούνται ξεχωριστές οικολογικές μονάδες οι οποίες έχουν δημιουργηθεί από τα ανθρώπινα όντα αλλά θα πρέπει να εξετάζονται σε συνδυασμό με την οικολογία της φύσης και της οργάνωσης της φύσης ως ζωντανού οργανισμού. Ωστόσο τα ανθρώπινα όντα εκμεταλλευόμενα τους πόρους της φύσης δημιουργούν αστικές περιοχές οι οποίες μακροπρόθεσμα εμφανίζουν αρνητικές συνέπειες τόσο στην φύση όσο και στους ίδιους. Ως αποτέλεσμα της αδυναμίας της συνύπαρξης αστικής και φυσικής οικολογίας στο πλαίσιο αναφοράς της, η ανθρωποκεντρική, κοινωνική οικολογική προσέγγιση που βασίζεται στην αστική και ακολουθείται στην εγκληματολογία από τη θεωρία κοινωνικής αποδιοργάνωσης είναι ανίκανη να παράγει μια αναλυτική προοπτική που συλλαμβάνει το πλήρες φάσμα οικολογικής αποδιοργάνωσης που προωθείται από τις σύγχρονες πόλεις. Υπάρχει λοιπόν μεγάλο κομμάτι αποδιοργάνωσης το οποίο παραλείπεται από την άποψη της κοινωνικής αποδιοργάνωσης¹⁴⁹

Μια άλλη προσέγγιση η οποία θα μπορούσε να τοποθετηθεί στις συνέπειες των πράσινων εγκλημάτων στα ανθρώπινα όντα αφορά τον «πράσινο συμπεριφορισμό». Ο πράσινος συμπεριφορισμός ορίζεται ως η συσχέτιση μεταξύ της έκθεσης στις περιβαλλοντικές τοξίνες και της αλλαγής στην συμπεριφορά των ανθρώπων.

¹⁴⁷Βλ. R. White “Climate Change and Social Conflict: Towards an eco-global research agenda” όπως αναφέρεται στο White and D. Heckenberg, ο.π. 2014, σελ. 107

¹⁴⁸Η κοινωνική αποδιοργάνωση ορίζεται ως η αδυναμία των μελών της κοινότητας να επιτύχουν κοινές αξίες ή να λύσουν από κοινού βιώματα και προβλήματα. Σύμφωνα με τους Shaw και McKay εντόπισαν την κοινωνική αποδιοργάνωση ως μια ενδημική κατάσταση στις αστικές περιοχές που ήταν τα μόνα μέρη στα οποία οι φτωχοί που έφτασαν πρόσφατα μπορούσαν να ζήσουν. Η αποδιοργάνωση αφορούσε ένα υψηλό ποσοστό κύκλου εργασιών στον πληθυσμό (αστική αστάθεια) και ανθρώπους από διαφορετικά πολιτιστικά περιβάλλοντα (εθνοτική ποικιλομορφία). Βλ. Περισσότερα στο Ncjrs.gov. «SocialDisorganizationandRuralCommunities -- CommunityCorrelatesofRuralYouthViolence”, 2021, Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο: <https://www.ncjrs.gov/HTML/ojdp/193591/page1.html> Τελευταία προσπέλαση 6/2/2021 Η εγκληματικότητα οφείλεται κυρίως στην κοινωνική αποδιοργάνωση που παρατηρείται σε παθολογικά περιβάλλοντα παρά σε άτομα με κάποια δυσλειτουργία Βλ. Περισσότερα στο Κ. Σπινέλλη ο.π. 2014 σελ. 243

¹⁴⁹Βλ. M. Lynch and P. B. Stratesky ο.π. 2014 σελ. 160-162

Ουσιαστικά αφορά τις αλλαγές στην συμπεριφορά των ανθρώπων εξαιτίας των τοξινών οι οποίες απελευθερώνονται στο περιβάλλον¹⁵⁰. Ο πράσινος συμπεριφορισμός δέχεται τις γενικές αρχές της ψυχολογίας οι οποίες αφορούν τον συμπεριφορισμό¹⁵¹. Ο συμπεριφορισμός με βάση την ψυχολογία περιλαμβάνει πρακτικές αυτόματης μάθησης, όπως είναι τα κίνητρα, συνεργατική μάθηση¹⁵², ριζοσπαστικό συμπεριφορισμό¹⁵³ και τέλος ρυθμισμένες συναισθηματικές αντιδράσεις. Πιο συγκεκριμένα ο πράσινος συμπεριφορισμός εστιάζει στις επιδράσεις που διαθέτει η έκθεση σε χημικές ουσίες και τοξίνες, στη συμπεριφορά. Οι συγκεκριμένες συμπεριφορικές αποκρίσεις οι οποίες προκύπτουν στις συγκεκριμένες περιβαλλοντικές συνθήκες είναι αδύναμες στην παρέμβαση για αλλαγή της διαδικασίας λήψης αποφάσεων¹⁵⁴. Αυτό το οποίο υποστηρίζει η συγκεκριμένη προοπτική της ψυχολογίας, αναφέρει πως ένα τμήμα εγκλήματος το οποίο μέχρι στιγμής παραμένει άγνωστο είναι αποτέλεσμα των βιομηχανικών μολύνσεων και τοξινών στον ανθρώπινο οργανισμό, οι οποίες προκαλούνται από το φαινόμενο “treadmill of production”¹⁵⁵.

¹⁵⁰Ως αποτέλεσμα της αδυναμίας αναγνώρισης ή τοποθέτησης της διασταύρωσης αστικής και φυσικής οικολογίας στο πλαίσιο αναφοράς της, η ανθρωποκεντρική, κοινωνική οικολογική προσέγγιση που βασίζεται στην αστική και ακολουθείται στην εγκληματολογία από τη θεωρία κοινωνικής αποδιοργάνωσης είναι ανίκανη να παράγει μια αναλυτική προοπτική που συλλαμβάνει το πλήρες φάσμα οικολογικής αποδιοργάνωσης που προωθείται από τις σύγχρονες πόλεις. Υπάρχει λοιπόν μεγάλη αποδιοργάνωση που παραλείπεται από την άποψη της κοινωνικής αποδιοργάνωσης

¹⁵¹Υπάρχουν δύο αρχές. Η πρώτη αναφέρει πως η συμπεριφορά είναι η απάντηση στις περιβαλλοντικές συνθήκες και η δεύτερη αναφέρει πως οι αιτίες της συμπεριφοράς αφορούν εξωτερικές διεργασίες παρά εσωτερικές. Βλ. Περισσότερα στο . M. Lynch and P.B Stratesky ο.π. 2014 σελ. 103

¹⁵²Η συνεργατική μάθηση (associative learning) αφορά κάθε μαθησιακή διαδικασία στην οποία μια νέα απόκριση συνδέεται με ένα συγκεκριμένο ερέθισμα. Βλ. Περισσότερα στο Britannica, The Editors of Encyclopedia. "Associative learning". Encyclopedia Britannica, 2016 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.britannica.com/topic/associative-learning> Τελευταία προσπέλαση 5/2/2021)

¹⁵³Σύμφωνα με τον ριζοσπαστικό συμπεριφορισμό (radical behaviorism), αυτό που σκέφτονται ή αισθάνονται οι άνθρωποι, ή ο τρόπος με τον οποίο ενεργούν, δεν υπάρχει ανεξάρτητα, αλλά είναι το αποτέλεσμα των εμπειριών και του περιβάλλοντός τους. Βλ. Περισσότερα στο Regis College Online., A Radical Behaviorism Definition - Regis College Online. 2021 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://online.regiscollege.edu/blog/radical-behaviorism-definition/> Τελευταία προσπέλαση 5/2/21)

¹⁵⁴Βλ. M. Lynch and P.B Stratesky ο.π. 2014 σελ. 108-109

¹⁵⁵Ο όρος “treadmill of production” αναφέρεται ουσιαστικά στην σχέση μεταξύ της παραγωγής και του καταναλωτισμού. Πρόκειται για μια γενική περιγραφή σύμφωνα με την οποία ο καπιταλισμός είναι ένα οικολογικά καταστρεπτικό μέσω παραγωγής το οποίο έχει ως αποτέλεσμα, οι διαδικασίες παραγωγής και κατανάλωσης αγαθών να δημιουργούν μια οικολογική αποδιοργάνωση. Βλ. Περισσότερα στο M. Lynch and P.B Stratesky ο.π. 2014 σελ. 139

3.2.2 Το Περιβάλλον και οι Μελλοντικές Γενιές ως Περιβαλλοντικά Θύματα

Η θεώρηση του ίδιου του περιβάλλοντος ως θύμα έχει την τάση να διευρύνει το καθεστώς της προστασίας του περιβάλλοντος αλλά και τον αντίκτυπο στην έννοια της θυματοποίησης. Η έννοια του περιβάλλοντος ως θύμα έχει στόχο την ανάλυση του τρόπου με τον οποίο η παράνομη συμπεριφορά βλάπτει τη βιοποικιλότητα και οικολογική ακεραιότητα του πλανήτη και όχι μόνο των ανθρώπινων όντων. Δεδομένου του ότι το περιβάλλον συχνά θεωρείται και αντιμετωπίζεται ως ένας σχεδόν απεριόριστος πόρος ο οποίος μπορεί να αξιοποιηθεί με οποιονδήποτε τρόπο και χωρίς σοβαρές συνέπειες είναι το πιο συχνό και βασικό θύμα των πράσινων εγκλημάτων. Στην πλειονότητα των εγκλημάτων που στοχεύουν το περιβάλλον οι συνέπειες είναι μη αναστρέψιμες¹⁵⁶. Με την θυματοποίηση του περιβάλλοντος ασχολείται επίσης ο οικοκεντρισμός (ecocentrism) ο οποίος υποστηρίζει πως το περιβάλλον έχει αξία από μόνο του για το ίδιο εκτός από οποιαδήποτε οργανική ή χρηστική αξία διατηρεί για τα ανθρώπινα όντα¹⁵⁷. Βασίζεται σε αρχές οι οποίες σχετίζονται με την εγγενή αξία της φύσης στην οποία περιλαμβάνονται η χλωρίδα και η πανίδα¹⁵⁸.

Ο βαθμός θυματοποίησης του περιβάλλοντος εξαρτάται από την πρόθεση κάποιου ατομικά ή σε συλλογικό βαθμό να το θέσει σε κίνδυνο. Μεγάλη μερίδα ανθρώπων θέτουν το περιβάλλον σε κίνδυνο καθημερινά χωρίς όμως να έχουν αυτή την πρόθεση. Η παραδοσιακή ανθρωποκεντρική προοπτική βλέπει το περιβάλλον ως μέσο επιβίωσης για τον άνθρωπο¹⁵⁹. Σύμφωνα με το προαναφερθέν τα θύματα είναι οι

¹⁵⁶Τέτοιες συνέπειες είναι η εξαφάνιση ειδών, η καταστροφή των φυσικών τοπίων, η σταδιακή κλιματική αλλαγή και τέλος οι βλάβες οι οποίες προκαλούνται σε οργανισμούς οι οποίοι ζούν στο συγκεκριμένο περιβάλλον. Βλ. Περισσότερα στο E. Skinnider, "Effect, Issues and Challenges for Victims of Crimes that have a Significant Impact on the Environment", International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, Canada, 2013, σελ. 7

¹⁵⁷Βλ. R. White, "Green victimology and non-human victims", International Review of Victimology 1-17, Sage Journals, 2018, σελ. 4-5

¹⁵⁸Μια βασική αρχή του οικοκεντρισμού είναι η διατήρηση της προοπτικής πως οντότητες όπως τα ζώα, τα φυτά τα ποτάμια είναι πιθανοί κάτοχοι δικαιωμάτων ή αντικείμενα προσοχής και φροντίδας από την πλευρά των ανθρώπινων όντων. Ουσιαστικά ο οικοκεντρισμός είναι φιλοσοφικά αντίθετος με τον ανθρωποκεντρισμό οποίος προσαρμόζει τις ανάγκες του περιβάλλοντος στα ανθρώπινα δικαιώματα. Βλ Περισσότερα R.White.π.2018 σελ. 5

¹⁵⁹Με βάση την ανθρωποκεντρική προοπτική το περιβάλλον θα πρέπει να είναι κατάλληλο, να υποβληθεί σε επεξεργασία, να καταναλωθεί και να απορριφθεί με τρόπο που ταιριάζει καλύτερα στο άμεσα συμφέροντα των ανθρώπων Βλ. Περισσότερα στο F. Mégret, «The Challenge of an International

άνθρωποι είτε ατομικά είτε σε κοινότητες είτε ως μελλοντικές γενιές. Μέσω της αρχής του μεταξύ των γενεών θα πρέπει να διασφαλίζεται η υγεία, η ποικιλομορφία και η παραγωγικότητα του περιβάλλοντος και να βελτιώνεται προς όφελος των μελλοντικών γενεών υπό την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης¹⁶⁰.

Η βασική διατύπωση των πρασίνων εγκλημάτων κατά των μελλοντικών γενιών βασίζεται κατά κύριο λόγο στην αρχή της ισότητας μεταξύ των γενεών¹⁶¹. Η κλιματική αλλαγή αποτελεί παράδειγμα περιβαλλοντικού προβλήματος που προκαλείται από τρέχουσες και προηγούμενες δραστηριότητες οι οποίες θα επηρεάσουν κυρίως τις επόμενες γενιές καθώς τα αποτελέσματα είναι μακροπρόθεσμα. Η αειφόρος ανάπτυξη θεωρείται μια ορθή λύση αλλά στην πραγματικότητα η σωστή εφαρμογή της είναι αυτή η οποία κρίνει την λύση αυτή ως μοναδική¹⁶².

Ο οικο-φεμινισμός¹⁶³ μεταξύ άλλων αναγνώρισε πως οι μελλοντικές γενιές δεν είναι εφικτό να αυτοκαθοριστούν ως θύματα¹⁶⁴, αναφέροντας ως δικαίωμα των αγέννητων

Environmental Criminal Law”, SSRN Electronic Journal, 2010, όπως αναφέρεται στο E. Skinnider ο.π. 2013 σελ. 7

¹⁶⁰Η αειφόρος ανάπτυξη ορίζεται από τα Ηνωμένα Έθνη ως «η ανάπτυξη η οποία καλύπτει τις ανάγκες της παρούσας γενιάς χωρίς να υπονομεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες» Βλ. Περισσότερα στο U.N. General Assembly “Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, 1987, σελ. 43 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>) Τελευταία προσπέλαση 4/2/2021)

¹⁶¹Η αρχή της διαγενεακής ισότητας δηλώνει πως κάθε γενιά διατηρεί τον πλανήτη από κοινού με τα μέλη της παρούσας γενιάς και με άλλες γενιές του παρελθόντος παρελθόν και του μέλλοντος. Η αρχή διατυπώνει την έννοια της δικαιοσύνης μεταξύ των γενεών στη χρήση και τη διατήρηση του περιβάλλοντος και των φυσικών του πόρων. Η αρχή της διαγενεακής ισότητας αποτελεί το θεμέλιο λίθο της αειφόρου ανάπτυξης. Βλ. Περισσότερα στο Oxford Public International Law, 2021, Intergenerational Equity. Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1421> Τελευταία προσπέλαση 5/2/2021.

¹⁶²Βλ. E. Skinnider ο.π. 2011 σελ. 39

¹⁶³Ο οικο-φεμινισμός ή αλλιώς οικολογικός φεμινισμός αποτελεί ένα φεμινιστικό κίνημα το οποίο στοχεύει στην εξέταση της σύνδεσης μεταξύ της γυναίκας και της φύσης και η έναρξη του χρονολογείται το 1974. Ο οικοφemινισμός στηρίζεται στις βασικές αρχές του φεμινισμού οι οποίες είναι: η ισότητα των φύλων, η αναθεώρηση των μη πατριαρχικών δομών και ο σεβασμός στις οργανικές διαδικασίες. Έχοντας ως βάση αυτές τις αρχές, ο οικοφεμινισμός διατηρεί μια δέσμευση για το περιβάλλον και συνειδητοποιεί την σχέση μεταξύ των γυναικών και της φύσης. Συγκεκριμένα, αυτή η φιλοσοφία δίνει έμφαση στους τρόπους με τους οποίους τόσο η φύση όσο και οι γυναίκες αντιμετωπίζονται από την πατριαρχική (ή ανδροκεντρική) κοινωνία. Οι οικοφεμινιστές εξετάζουν την επίδραση της κατηγορίας του φύλου προκειμένου να αναδείξουν τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνικοί κανόνες ασκούν άδικη κυριαρχία στις γυναίκες και τη φύση. Βλ. Περισσότερα στο K. Miles, "Ecofeminism" Encyclopedia Britannica, 2018, (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.britannica.com/topic/ecofeminism>) Τελευταία προσπέλαση 5/2/2021)

¹⁶⁴Παράδειγμα θυματοποίησης αποτελεί το αγέννητο παιδί το οποίο πάσχει από σοβαρή διανοητική αναπηρία η οποία προκλήθηκε από ακτινοβολία ή μόλυνση από μόλυβδο Βλ. Περισσότερα στο C. Williams ο.π. 1996 σελ. 17

παιδιών την μη έκθεση σε τοξικές ουσίες. Η περιβαλλοντική – ομοιοπαθητική ιατρική διαθέτει αρκετές έρευνες και αναφορές σχετικά με ευπάθεια του εμβρύου σε περιβαλλοντικές τοξίνες και γενετικούς μετασχηματισμούς¹⁶⁵.

3.2.3 Τα Μη Ανθρώπινα Όντα ως Περιβαλλοντικά Θύματα

Όσων αφορά την θυματοποίηση των μη ανθρώπινων όντων, γίνεται αναφορά σε αυτή ξεχωριστά από την κατηγορία του περιβάλλοντος ως θύμα, διότι οι περισσότεροι ακαδημαϊκοί εξετάζουν τα μη ανθρώπινα όντα ως θύματα πράσινων εγκλημάτων ατομικά και ξεχωριστά από το περιβάλλον¹⁶⁶. Με βάση τον Preston «*Η βιόσφαιρά και οι μη άνθρωποι οργανισμοί διατηρούν εγγενή αξία ανεξάρτητα από την χρηστική ή οργανική τους αξία για τα ανθρώπινα όντα. Η βλάβη τους από τα πράσινα εγκλήματα τα καθιστούν επίσης θύματα όσο καθιστούν και τα ανθρώπινα όντα.*»¹⁶⁷ Σε γενικές γραμμές η βιβλιογραφία σχετικά με την θυματοποίηση των μη ανθρώπινων όντων είναι αρκετά περιορισμένη γεγονός το οποίο δείχνει πως η πράσινη εγκληματολογία τείνει να είναι ανθρωποκεντρική.

Τα μη ανθρώπινα όντα θεωρούνται θύματα περιβαλλοντικών εγκλημάτων όταν το φυσικό τους περιβάλλον υφίσταται υποβιβασμό είτε λόγω φυσικών καταστροφών είτε λόγω ανθρώπινων πρακτικών¹⁶⁸. Κλασσικό παράδειγμα υποβίβασης του περιβάλλοντος αποτελεί η αποψίλωση του τροπικού δάσους του Αμαζονίου¹⁶⁹.

¹⁶⁵Βλ. C. Williams ο.π. 1996 σελ. 24

¹⁶⁶Βλ. E. Skinnider ο.π. 2011 σελ. 37

¹⁶⁷Βλ. B. Preston «The use of restorative justice for environmental crime» Criminal Law Journal. 2011, σελ. 143

¹⁶⁸Ως φυσικές καταστροφές που προκαλούν βλάβες στα φυσικά περιβάλλοντα των μη ανθρώπινων όντων θεωρούνται οι σεισμοί, οι ανεμοστρόβυλοι, τα τσουνάμι ενώ ως καταστροφές που προκαλούνται από τον άνθρωπο εωρούνται οι πόλεμοι, η κλιματική αλλαγή, διαρροές πετρελαίου ή αποψίλωση δασών για δημιουργίες πόλεων και δρόμων. Βλ. Περισσότερα στο P. Beirns “Animal rights, animal abuse and green criminology” στο P. Beirns and N. South “Issues in Green Criminology”, Willan Publishing, 1st edition, 2007, σελ. 55

¹⁶⁹Σε αυτή την περίπτωση ο υποβιβασμός ξεκινάει από ανθρώπινες πρακτικές και καταλήγει σε φυσικές καταστροφές και εν τέλει αυτός ο κύκλος έχει συνέπειες τόσο στην βιοποικιλότητα όσο και στα ανθρώπινα όντα. Πιο συγκεκριμένα η τροπική αποψίλωση συμβάλει σημαντικά στην τρέχουσα κρίση εξαφάνισης ειδών και επομένως στην συνεχιζόμενη εξάλλειψη της βιοποικιλότητας η οποία εν τέλει οδηγεί σε μαζική εξαφάνιση ειδών τα οποία παρατηρούνται στα συγκεκριμένα περιβάλλοντα. Η πρακτική της αποψίλωσης έχει ως αποτέλεσμα την διάβρωση εδαφών. Φυσικά υπάρχουν και συνέπειες για την ανθρωπινή υγεία δεδομένου ότι το ¼ των φαρμάκων προέρχονται από από τροπικά φυτά τα οποία εμφανίζονται στο δάσος του Αμαζονίου. Βλ. Περισσότερα στο T. Boekhout van Solinge, K. Kuijpers, “The Amazon Rainforest: A green criminological perspective” στο N. South, A. Brisman, «Routledge International Handbook of Green Criminology», Routledge Publications, 1st Edition, London, 2012, σελ. 199-213

Στην εγκληματολογία υπάρχουν δύο βασικά σκέλη συντονισμένης έρευνας στα μη ανθρώπινα όντα. Το πρώτο σκέλος αφορά ζητήματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας και θέματα όπως είναι το παράνομο ψάρεμα, η λαθροθηρία οστρακοειδών, παράνομο εμπόριο ειδών προς εξαφάνιση, λαθροθηρία ελεφάντων και απειλές για τον πληθυσμό της τίγρης. Το δεύτερο σκέλος αφορά την δημιουργία του συνδέσμου μεταξύ της κακοποίησης των ζώων και της διαπροσωπικής βίας, συμπεριλαμβανομένης της παιδικής κακοποίησης, της οικογενειακής βίας και της σκληρότητας στα μη ανθρώπινα όντα¹⁷⁰. Αξίζει βέβαια να αναφερθεί πως ο βασανισμός των μη ανθρώπινων όντων δεν συμβαίνει μόνο από ανθρώπους οι οποίοι «συνηθίζουν» να τα υποβάλουν σε αγριότητες αλλά και από διάφορες θεσμοθετημένες κοινωνικές πρακτικές στις οποίες η κακοποίηση των ζώων θεωρείται κοινωνικά αποδεκτή¹⁷¹. Άλλες έρευνες αναφέρονται στη συστηματική κακοποίηση μη ανθρώπινων όντων από τις εργοστασιακές φάρμες, το οποίο γίνεται κατανοητό ως βλάβη σε συγκεκριμένους τύπους μη ανθρώπινων όντων.

Μια διαδεδομένη μορφή θυματοποίησης των μη ανθρώπινων όντων αποτελεί η πρακτική «animal testing». Η πρακτική αυτή χρησιμοποιείται κυρίως για την ανάπτυξη ιατρικών θεραπειών, τον προσδιορισμό της τοξικότητας των φαρμάκων, τον έλεγχο της ασφάλειας των προϊόντων που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση και άλλων βιοϊατρικών, εμπορικών και ιατρικών χρήσεων¹⁷². Πλέον υπάρχουν αρκετές ρυθμίσεις από τα κράτη προκειμένου να περιοριστεί ο αριθμός των πειραματόζωων, ωστόσο εξακολουθεί να θεωρείται πρωταρχικός τρόπος δοκιμών παγκοσμίως.

Η πράσινη εγκληματολογία αναγνωρίζει τέτοιου είδους πρακτικές ως αγριότητα απέναντι στα μη ανθρώπινα όντα και θεωρεί δεδομένη την παραβίαση των δικαιωμάτων τους σε τέτοιες περιπτώσεις κάνοντας αναφορά στις «ζωοτομές» (vivisection). Ο όρος «vivisection» αναφέρεται σε επικίνδυνα, μη θεραπευτικά πειράματα ή έρευνες¹⁷³ τα οποία διαφέρουν από τον θεραπευτικό πειραματισμό στον

¹⁷⁰Βλ. R. White and D. Heckenbergo.π. 2014 σελ. 117

¹⁷¹Βλ. P. Beirns “Animal rights, animal abuse and green criminology, P. Beirns and N. Southo.π. 2007 σελ. 55

¹⁷²Βλ. «Animal Testing». History of Animal Testing - ProCon.org. 2021 Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://animal-testing.procon.org/history-of-animal-testing/> Τελευταία πρόσπελαση 6/2/2021.

¹⁷³Σε έρευνες οι οποίες αφορούν τα μάτια χρησιμοποιούνται μαϊμούδες, κουνέλια κ.α. το μάτι του πειραματόζωου καίγεται ή τραυματίζεται με άλλο τρόπο, κάποιες φορές συρράπτεται ή γίνεται αφαίρεση ολόκληρου του ματιού. Σε έρευνες που αφορούν την καύση τα ινδικά χοιρίδια, οι αρουραίοι τα ποντίκια κ.α. καίγονται με τη χρήση χημικών, ραδιενέργειας, με καυτό νερό ή με ατμό, προκαλώντας σοβαρά εγκαύματα για τη μελέτη πιθανού τρόπου επούλωσής των εγκαυμάτων, το ίδιο

οποίο σκοπός είναι να ωφεληθούν τα άτομα στα οποία διεξάγονται τα πειράματα. Στην περίπτωση των επικίνδυνων μη θεραπευτικών πειραμάτων τα υποκείμενα βλάπτονται σημαντικά χωρίς να υπάρχει κάποιο όφελος για τα ίδια αλλά για αυτούς που εκπονούν τα πειράματα¹⁷⁴. Με βάση τις απόψεις της πράσινης εγκληματολογίας, οι δοκιμές στα μη ανθρώπινα όντα, προκειμένου να εξακριβωθεί ποιες μάρκες καλλυντικών ή συνδυασμοί χημικών είναι ασφαλή για τον άνθρωπο, αποτελεί άσκηση δύναμης μεταξύ των εταιρειών παρά ηθικής¹⁷⁵.

Σε γενικές γραμμές ο επιστημονικός κλάδος αντιλαμβάνεται τις ανησυχίες των οργανώσεων σχετικά με τα δικαιώματα των μη ανθρώπινων όντων, ωστόσο τονίζουν πως οι μελέτες και τα πειράματα στα μη ανθρώπινα όντα αποτελούν πρακτικές υψίστης σημασίας και το όφελος είναι αρκετά μεγαλύτερο για το κοινωνικό σύνολο και την ανάπτυξη της επιστήμης. Αρκετές δε, είναι οι φορές κατά τις οποίες θεωρούν ακραίες τις τακτικές των ακτιβιστών¹⁷⁶.

4. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Ένας σημαντικός τομέας μελέτης και ανάλυσης στην πράσινη εγκληματολογία είναι αυτός ο οποίος ασχολείται με ζητήματα που αφορούν τα μη ανθρώπινα όντα. Λόγω της άμεσης σχέσης τους με το περιβάλλον αλλά και λόγω της καταπάτησης των δικαιωμάτων τους οι πράσινοι εγκληματολόγοι αφιέρωσαν μεγάλο μέρος της μελέτης τους προκειμένου να υπάρξει μια ευαισθητοποίηση σε θέματα τα οποία αφορούν βλάβες και εγκλήματα τα οποία διαπράττονται εις βάρος τους. Για αυτό τον λόγο όπως αναφέρθηκε και παραπάνω εξετάζονται ανεξάρτητα από το περιβάλλον

συμβαίνει και σε έρευνες ραδιενέργειας. Σε έρευνες οι οποίες αφορούν τον εγκέφαλο, την λειτουργία του και την συμπεριφορά τα παραπάνω είδη ζώων υποφέρουν από τραύματα στο κεφάλι τα οποία δημιουργούν πειραματικά, συνήθως από άμεσο τραυματισμό και υπόκεινται στη συνέχεια σε χειρουργική χειραγώγηση για τη μελέτη του εγκεφάλου, ενώ δε λείπει ο κοινωνικός αποκλεισμός, η αποστέρηση ύπνου, η έκθεση σε υπερβολικό κρύο ή ζέστη για έρευνες που μελετούν την επιθετικότητα και το στρες. Συχνές είναι πλέον και οι στρατιωτικές δοκιμές οι οποίες ξεκίνησαν από Υπουργείο Άμυνας των Η.Π.Α. και στις οποίες τα μη ανθρώπινα όντα υποβάλλονται σε έκθεση σε συμβατικά, βιολογικά και χημικά όπλα, σε πυρηνική ακτινοβολία. Βλ. Περισσότερα στο T. Regan "Vivisection: The case of abolition" στο P. Beirns and N. South "Issues in Green Criminology", Willan Publishing, 1st edition, 2007, σελ. 115

¹⁷⁴Βλ. T. Regan "Vivisection: The case of abolition" στο P. Beirns and N. South "Issues in Green Criminology", Willan Publishing, 1st edition, 2007, σελ. 114

¹⁷⁵Βλ. T. Regan ο.π. 2007 σελ. 134

¹⁷⁶Βλ. M. Woolley et.al, "Animal Rights", American Association for the Advancement of Science, Science, Oct. 24, 1997, New Series, Vol. 278, No. 5338, Genome Issue σελ. 557-560 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο : <https://www.jstor.org/stable/2901134> Τελευταία Προσπέλαση 9/2/2021)

στο οποίο ζουν. Οι φιλόσοφοι σε γενικές γραμμές ισχυρίστηκαν πως υπάρχει μία κανονιστική σχέση μεταξύ της στάσης των ανθρώπινων όντων απέναντι στα μη ανθρώπινα όντα¹⁷⁷. Έναν τρόπο κατανόησης της ζωής των μη ανθρώπινων όντων προσφέρει το πολυθεώρημα του «σπισισμού». Ο σπισισμός, με βάση την εφαρμοσμένη ηθική και την φιλοσοφία των δικαιωμάτων των μη ανθρώπινων όντων, ορίζεται ως η πρακτική της αντιμετώπισης των μελών ενός είδους ως ηθικά πιο σημαντική από τα μέλη άλλων ειδών¹⁷⁸. Ο σπισισμός προτάθηκε από τον Άγγλο φιλόσοφο Richard Ryder τη δεκαετία του 1970 στο βιβλίο *Victims of Science: The use of animals in Science* και ορίζεται ως «ένας καθεστωτικός λόγος που αξιοποιείται για να αποδώσει και να ερμηνεύσει τις προκαταλήψεις, την έλλειψη κατανόησης και τη μεταχείριση άλλων ζώων ειδών ως λιγότερο άξιων προσοχής φροντίδας και αντιμετώπισης με όρους δικαίου¹⁷⁹». Με βάση τους Best και Nocella ο σπισισμός «αφορά την πεποίθηση η οποία υποστηρίζει ότι τα μη ανθρώπινα όντα υπάρχουν προκειμένου να «υπηρετούν» τις ανάγκες των ανθρώπινων ειδών, ότι τα μη ανθρώπινα όντα είναι με διαφορά κατώτερα από τα μη ανθρώπινα όντα και ως εκ τούτου τα ανθρώπινα όντα μπορούν να ευνοηθούν περισσότερο έναντι των μη ανθρώπινων όντων ανάλογα με την κατάσταση που διαθέτει το είδος»¹⁸⁰. Όπως ακριβώς ο ρατσισμός ή ο σεξισμός έτσι και ο σπισισμός δημιουργεί μία λανθασμένη διαίρεση μεταξύ μιας ομάδας και μιας άλλης προκειμένου να τακτοποιηθούν οι ιεραρχικές διαφορές και να δικαιολογηθεί η κυριαρχία του ανώτερου στον κατώτερο¹⁸¹. Με βάση τον P. Beirns ο σπισισμός είναι «η αποτυχία να θεωρηθούν τα είδη, εκτός από τον άνθρωπο, ότι αξίζουν ίσης εκτίμησης»¹⁸². Τέλος με βάση τον Singer η υπεροψία των ανθρώπινων

¹⁷⁷Βλ. J. A. C Everett, L Caviola, J. Savulescu, and N. S Faber, «Speciesism, generalized prejudice, and perceptions of prejudiced others», *Group Processes and Intergroup Relations* Vol. 22(6) Abstract, σελ. 785

¹⁷⁸Βλ. Encyclopedia Britannica. «Speciesism» | philosophy.2021 Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.britannica.com/topic/speciesism> Τελευταία πρόσπελάσ η 8/2/2021

¹⁷⁹Βλ. R. Ryde, «Victims of Science: The use of animals in science», London, 1975 όπως αναφέρεται στο Γ. Λάζος, «Πράσινη Εγκληματολογία και υπεράσπιση της μη ανθρώπινης ζωής. Προς τη σύνθεση» στο Α. Λυδάκη, «Ο άνθρωπος και τα άλλα ζώα», Εκδόσεις Παπαζήση, 1^η έκδοση, Αθήνα, 2019, σελ. 379

¹⁸⁰Βλ. S. Best and A. J. Nocella, «Terrorists or Freedom Fighters? Reflections on the Liberation of Animals», Lantern Publishing, 2004, σελ. 13

¹⁸¹Βλ. S. Best and A. J. Nocella, ο.π. 2004 σελ. 13

¹⁸²Βλ. P. Beirns «Murdering Animals: Writings on Theriocide, Homicide and Nonspeciesist Criminology», Palgrave Publications, 2018 σελ. 10

όντων στα υπόλοιπα είδη δημιουργεί ένα είδος ρατσισμού και αυτό ακριβώς είναι ο σπισισμός¹⁸³.

Ένα αρκετά ευρύ φάσμα μελέτης καλύπτουν οι σχέσεις ανθρώπινων/ μη ανθρώπινων όντων. Αξίζει να αναφερθεί πως η θυματοποίηση των μη ανθρώπινων όντων είναι αρκετά πιο διαδεδομένη από αυτήν των ανθρώπινων όντων και συχνά αποδεκτή. Οι σχέσεις των ανθρώπινων με τα μη ανθρώπινα όντα συνήθως γίνονται κατανοητές κυρίως ως σχέσεις ιδιοκτησίας. Πιο συγκεκριμένα τα μη ανθρώπινα όντα συχνά θεωρούνται ιδιοκτησία των ανθρώπινων όντων γεγονός το οποίο τα καθιστά ως μη έχοντα ατομικά δικαιώματα. Επιπροσθέτως στις σχέσεις αυτές τα μη ανθρώπινα όντα θεωρείται πως έχουν ένα σκοπό. Ο σκοπός αυτός αφορά την χρήση τους στο ρουχισμό, στο φαγητό, στα φάρμακα και στα πειράματα¹⁸⁴.

4.1 Τα εγκλήματα κατά των μη ανθρώπινων όντων

Τα εγκλήματα κατά των μη ανθρώπινων όντων αποτελούν μια κατηγορία η οποία εξετάζεται ξεχωριστά αλλά και σε συνάρτηση με το περιβαλλοντικό έγκλημα. Η παράνομη διακίνηση και το παράνομο εμπόριο της άγριας ζωής, η θηριωδία, αλλά και η χρήση των μη ανθρώπινων όντων ως πειράματα αποτελούν από τα βασικότερα εγκλήματα τα οποία επηρεάζουν τόσο το περιβάλλον και την βιοποικιλότητα όσο και και τα ανθρώπινα όντα ατομικά ή στο σύνολο τους. Με βάση τον P. Beirns η κακοποίηση των ζώων ορίζεται ως *«όλες εκείνες οι ποικίλες ανθρώπινες ενέργειες οι οποίες συμβάλλουν στον πόνο στα βασανιστήρια ακόμη και στον θάνατο των ζώων ή διαφορετικά όλες εκείνες οι πρακτικές οι οποίες συμβάλλουν στην μη ευημερία των μη ανθρώπινων όντων. Η κακοποίηση μπορεί να είναι σωματική, ψυχολογική, ή συναισθηματική»*¹⁸⁵

¹⁸³Βλ. Σ. Καραγεωργάκης and Α. Γεωργόπουλος, «Όταν η Περιβαλλοντική Ηθική συναντά την Πολιτική Οικολογία», σελ. 6 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο http://users.auth.gr/~ageorgop/files/politiki_ikologia.pdf Τελευταία Προσπέλαση 10/3/2021)

¹⁸⁴Βλ. R. Sollund “Crimes understood through an ecofeminist perspective: Victimization through trafficking and trade” στο N. South and A. Brisman “Routledge International Handbook of Green Criminology”, Routledge Publications, 2014, σελ. 322

¹⁸⁵Βλ. P. Beirns “Animal rights, animal abuse and green criminology” ο.π. 2007 σελ. 55

4.1.1 Το Παράνομο Εμπόριο της Άγριας Ζωής

Στα πράσινα εγκλήματα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, περιλαμβάνονται και το παράνομο εμπόριο και η παράνομη διακίνηση της άγριας ζωής. Το παράνομο εμπόριο της άγριας ζωής ορίζεται ως ολόκληρη η διαδρομή ενός προστατευμένου είδους ή προς εξαφάνιση, φυτού ή παραγωγού αυτών, από τη στιγμή που θα αρπαχτεί από το φυσικό του περιβάλλον μέχρι τον τελικό του προορισμό¹⁸⁶. Το εμπόριο αυτού του είδους περιλαμβάνει την συλλογή του είδους, την συγκομιδή, την κατοχή την επεξεργασία, την απόκτηση ή μεταφορά με σκοπό την αγορά, την εισαγωγή, εξαγωγή, πώληση ή ανταλλαγή¹⁸⁷.

Με βάση την IATA (International Air Transport Association) οι εγκληματικές συμμορίες οι οποίες εδράζονται στο διακρατικό έγκλημα παράνομης διακίνησης άγριας ζωής, εκμεταλλεύονται το όλο και περισσότερο διασυνδεδεμένο σύστημα αερομεταφορών για την κυκλοφορία παράνομης χλωρίδας και πανίδας η οποία υπολογίζεται τουλάχιστον στα 19 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως¹⁸⁸.

Πέραν του ότι η διακίνηση της άγριας ζωής συνιστά παράνομη εγκληματική πράξη, αξίζει να αναφερθεί πως δημιουργεί ανεπανόρθωτη βλάβη στο ίδιο το περιβάλλον. Το περιβάλλον μπορεί να επηρεαστεί από δύο περιβαλλοντικές βλάβες σχετιζόμενες με την παράνομη διακίνηση της άγριας ζωής¹⁸⁹. Η πρώτη αφορά την απώλεια της βιοποικιλότητας και η δεύτερη αφορά τα ανθρώπινα όντα στα οποία μεταφέρονται ζωονοσογόνες ασθένειες¹⁹⁰ από αυτούς το είδους τις συναλλαγές. Όσων αφορά την βιοποικιλότητα, η εξαφάνιση ειδών οφείλεται εν μέρει στην παράνομη διακίνηση της

¹⁸⁶Βλ. T. Wyatt, “Uncovering the significance motivation for wildlife trafficking”, στο N. South and A. Brisman “Routledge International Handbook of Green Criminology”, Routledge Publications, 2014, σελ. 303

¹⁸⁷Βλ. M. Burger et.al “Towards a Sustainable Wildlife Trade: An analysis of Nature Conservation Legislation in South Africa with Particular Reference to thw Wildlife Trade”, Istitute of Criminology, 2001 στο T. Wyatt, “Uncovering the significance motivation for wildlife trafficking”, στο N. South and A. Brisman “Routledge International Handbook of Green Criminology”, Routledge Publications, 2014, σελ. 303

¹⁸⁸Βλ. Iata.org. «CombatingWildlifeTrafficking» 2021
ΔιαθέσιμοσεΗλεκτρονικήΜορφή<https://www.iata.org/en/programs/environment/wildlife-trafficking/>ΤελευταίαΠροσπέλαση 9/2/21)

¹⁸⁹Βλ. T. Wyatt ο.π. 2014 σελ. 304

¹⁹⁰Ως ζωονοσογόνα ασθένεια ορίζεται αυτή η οποία προκαλείται από επιβλαβή μικρόβια όπως ιούς, βακτήρια, παράσιτα και μύκητες. Αυτά τα μικρόβια μπορούν να προκαλέσουν πολλούς διαφορετικούς τύπους ασθενειών σε ανθρώπους και ζώα, που κυμαίνονται από ήπια έως σοβαρή ασθένεια και ακόμη και θάνατο. Τα ζώα μπορεί μερικές φορές να φαίνονται υγιή ακόμη και όταν φέρουν μικρόβια που μπορούν προξενήσουν ασθένειες στους ανθρώπους Βλ. Περισσότερα στο Cdc.gov. 2021. ZoonoticDiseases | OneHealth | CDC. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.cdc.gov/onehealth/basics/zoonotic-diseases.html> Τελευταία προσπέλαση 9/2/2020).

άγριας ζωής δεδομένου του ότι μεγάλο μέρος της εξάλειψης της έχει σχέση με το κυνήγι αλλά και την λαθροθηρία. Όσον αφορά τις ζωνοοσολογικές ασθένειες, κλασσικά παραδείγματα ασθενειών οι οποίες μεταδόθηκαν στο άνθρωπο από μη ανθρώπινα όντα αποτελούν ο Ebola από την θιβετιανή γάτα και ο SARS από τις μαϊμούδες¹⁹¹. Η παράνομη διακίνηση άγριας ζωής παρακάμπτει βασικές κτηνιατρικές επεξεργασίες οι οποίες έχουν στόχο την υγεία των ζώων, την ασφάλεια των βιομηχανιών που εδράζονται στα τρόφιμα αλλά και την ασφάλεια των καταναλωτών¹⁹².

Η Interpol θεωρεί την παράνομη διακίνηση της άγριας ζωής ως ξεχωριστό περιβαλλοντικό έγκλημα και αναφέρει πως η διακίνηση αυτή αποφέρει κέρδη έως 20 δις δολάρια τον χρόνο¹⁹³. Μια αρκετά μεγάλη δράση της Interpol σε συνεργασία με την Europol γνωστή ως «Operation Blizzard» κατάφερε να εξαρθρώσει κύκλωμα με 12 εμπλεκόμενους και να κατασχέσει περισσότερα από 4000 ζωντανά ερπετά. Το National Geographic αναφέρει πως η παράνομη διακίνηση εξωτικών ερπετών έγινε περισσότερο διαδεδομένη τις τελευταίες δύο δεκαετίες με εκατομμύρια ζώα να εξάγονται είτε νόμιμα ή τα παράνομα εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών ως κατοικίδια. Το δέρμα τους σε άλλες περιπτώσεις είχε μεγάλη ζήτηση λόγω της ύπαρξης των δερμάτινων ειδών ένδυσης¹⁹⁴.

4.1.2 Η Περίπτωση της Θηριωδίας

¹⁹¹Βλ. T. Wyatt ο.π. 2014 σελ. 305.

¹⁹²Μια αρκετά επίκαιρη περίπτωση η οποία ανήκει στην βιομηχανική εντατική εκτροφή ζώων υπήρξε η θανάτωση των μινκ λόγω του τι ήταν φορείς του κορονοϊού σε μια περίοδο πανδημίας για την Ελλάδα. Το πρόβλημα στη δεδομένη περίπτωση έχει διπλό συντελεστή ο πρώτος αφορά τη θηριωδία της θανάτωσης μιας ομάδας μη ανθρώπινων όντων και ο δεύτερος αφορά την διατήρηση της υγείας των ανθρώπινων όντων. Η γενικότερη εικόνα ήταν πως η θανάτωση των μινκ υπήρξε αναγκαία για την εύρυθμη λειτουργία της δημόσιας υγείας εν καιρώ πανδημίας. Ωστόσο τα αίτια του προβλήματος πρέπει να αναζητηθούν σε άλλες πρακτικές όπως είναι η συνεχής και αυξανόμενη ύπαρξη της βιομηχανικής κτηνοτροφίας. Στην περίπτωση αυτής της δραστηριότητας, χιλιάδες πανομοιότυπα ζώα συνωστίζονται σε πολύ μικρούς χώρους και άθλιες συνθήκες, δημιουργώντας ιδανικό περιβάλλον για την διάδοση ιών. Αξίζει να αναφερθεί πως το 75% των νέων νόσων που εμφανίζονται στην σύγχρονη εποχή προέρχονται από τα ζώα. Η λύση εδώ δεν περιορίζεται στην θανάτωση των μη ανθρώπινων όντων τα οποία μεταδίδουν την νόσο, αλλά η διατήρηση και ενίσχυση της βιώσιμης γεωργίας. Βλ. Περισσότερα στο Δανάλη, Έ., «Κορωνοϊός σε μινκ και εργαζόμενους: Σταματήστε τη βιομηχανική εντατική κτηνοτροφία!», 2021 - Greenpeace Ελλάδα. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.greenpeace.org/greece/issues/diatrofi/15220/koronoios-se-mink-kai-ergazomenous-stamatiste-tin-viomixaniki-entatikh-ktinotrofia/> Τελευταία προσπέλαση 10/2/2021)

¹⁹³Βλ. Interpol.int. 2021. Wildlife crime. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή: <https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Wildlife-crime> Τελευταία προσπέλαση 9/2/2021)

¹⁹⁴Βλ. Animals. 2021. «4,000 live reptiles rescued in biggest global raid of its kind» (Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.nationalgeographic.com/animals/2019/06/largest-reptile-raid-ever/> Τελευταία προσπέλαση 9/2/21)

Η θηριωδία προτείνεται ως όρος στις περιπτώσεις κατά τις οποίες, ο θάνατος των μη ανθρώπινων όντων προέρχεται από μια ποικιλία ανθρώπινων ενεργειών. Οι κύριοι και συχνά διασταυρούμενοι τύποι θηριωδίας αφορούν πρακτικές σκληρότητας και παραμέλησης, τις θηριωδίες των κρατών, την εργοστασιακή κτηνοτροφία, το κυνήγι, το εμπόριο άγριας ζωής, την ζωοτομία, τον πόλεμο, την κλιματική αλλαγή και την ρύπανση¹⁹⁵.

Στη σύγχρονη εποχή υπάρχουν εννέα μεγάλες τοποθετήσεις σύμφωνα με τις οποίες τα ζώα σκοτώνονται¹⁹⁶. Η πρώτη αφορά την τις πρακτικές σκληρότητας και παραμέλησης και αναφέρεται σε θανάτωση ή κακοποίηση ζώων συντροφιάς. Ωστόσο αξίζει να αναφερθεί πως η θηριωδία εμφανίζεται σε μεγαλύτερη συχνότητα σε ιδρύματα μεγάλης κλίμακας. Η δεύτερη πρακτική αφορά τις θηριωδίες των κρατών. Πρόκειται για πρακτικές οι οποίες διαπράττονται σε τοπικό και εθνικό επίπεδο αλλά και από διεθνείς κυβερνητικούς οργανισμούς. Οι θηριωδίες των κρατών μπορεί να είναι νόμιμες ή παράνομες, εκούσιες ή ακούσιες σε περίοδο ειρήνης ή πολέμου. Τα κράτη σκοτώνουν τα μη ανθρώπινα όντα είτε οι ίδιοι είτε διορίζοντας κάποιους, κυρίως εταιρείες. Πρόκειται για τις κρατικές-εταιρικές θηριωδίες οι οποίες ανήκουν κατά το ήμισυ στα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα τα οποία θα αναλυθούν στην επόμενη ενότητα. Οι πρακτικές αυτές στοχεύουν στην αποτελεσματικότητα των όπλων αλλά και σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τα κράτη νομιμοποιούν την θανάτωση ζώων προς όφελος εταιρειών οι οποίες εδράζονται στην σφαγή ζώων. Τα κράτη, επίσης, θανατώνουν μη ανθρώπινα όντα για το «δημόσιο συμφέρον»¹⁹⁷. Το δημόσιο συμφέρον αφορά την προστασία της ιδιοκτησίας και της γεωργίας αλλά και τις συγκρούσεις μεταξύ της άγριας πανίδας και των ανθρώπινων όντων. Η τρίτη πρακτική αφορά την θανάτωση ζώων από την εργοστασιακή κτηνοτροφία προκειμένου να καταναλωθούν. Η τέταρτη πρακτική αφορά το κυνήγι και τα αθλήματα θανάτου. Πρόκειται για περιπτώσεις κατά τις οποίες οι άνθρωποι εκπαιδεύουν και χρησιμοποιούν ορισμένα μη ανθρώπινα όντα προκειμένου να σκοτώσουν άλλα. Η πέμπτη περίπτωση αφορά την παράνομη διακίνηση και το εμπόριο της άγριας ζωής, της οποίας οι πρακτικές αναφέρθηκαν στην παραπάνω ενότητα. Η έκτη περίπτωση αφορά τις ζωοτομές στις οποίες υποβάλλονται τα μη

¹⁹⁵Βλ. P.Beirns "Murdering Animals: Writings on Theriocide, Homicide and Nonspeciesist Criminology", Palgrave Publications, 2018 σελ. 5

¹⁹⁶Βλ. P.Beirns ο.π. 2018 σελ. 26-33

ανθρώπινα όντα στα ερευνητικά εργαστήρια. Η έβδομη περίπτωση έχει σχέση με τον μιλιταρισμό και τον πόλεμο και αναφέρεται στις περιπτώσεις κατά τις οποίες τα μη ανθρώπινα όντα θανατώνονται από τις στρατιωτικές βιομηχανίες ή λόγω της ασιτίας που ξεσπάει στους πληθυσμούς κατά την διαρκεί μακροχρόνιων πολέμων. Οι δύο τελευταίες περιπτώσεις έχουν πιο άμεση σχέση με το πράσινο έγκλημα και αφορούν την ρύπανση και την κλιματική αλλαγή. Όσων αφορά την ρύπανση, αυτή μπορεί να διεισδύσει στο έδαφος, στο νερό, στον αέρα και στον γενικότερο περιβάλλοντα χώρο μέσω της παραγωγής μεταφοράς και διάθεσης πυρηνικών και ραδιενεργών αποβλήτων¹⁹⁸ έχοντας ως αποτέλεσμα την θανάτωση μη ανθρώπινων όντων . Τέλος η γενικότερη κατάσταση της κλιματικής αλλαγής είναι από μόνη της θανατηφόρα για όλα τα είδη στον πλανήτη είτε σε βραχυπρόθεσμο είτε σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Η κλιματική αλλαγή είναι έργο των ανθρώπινων όντων και έχει ως αποτέλεσμα την παγκόσμια υπερθέρμανση. Τα αποτελέσματα της θα αποτελέσουν απειλή για την επιβίωση χιλιάδων ειδών μέσα στα επόμενα χρόνια.

Όλες οι παραπάνω περιπτώσεις μπορεί να υπάρχουν και σε συνδυασμό. Για παράδειγμα οι θηριωδίες οι οποίες συμβαίνουν στο πόλεμο προκαλούν ρύπανση αλλά στηρίζονται και σε κρατικές- εταιρικές αποφάσεις¹⁹⁹.

Ο Οργανισμός Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών αναφέρει πως περισσότερα από 150 δις ζώων σφάζονται ετησίως προκειμένου να καλυφθούν οι ανθρώπινες ανάγκες τροφής. Η πλειονότητα των ζώων αυτών υποφέρει από περιορισμένη δυνατότητα κίνησης, δεν διαθέτουν την δυνατότητα να βρίσκονται στο φυσικό τους περιβάλλον, να τραφούν σωστά, να υπάρξουν μέλη μιας αγέλης ή της οικογένειας τους, δεδομένου του ότι τα παράγωγα τους (π.χ. αυγά, γάλα κλπ) καταναλώνονται απευθείας από τα ανθρώπινα όντα. Αξιοσημείωτο δε, είναι το γεγονός πως τα περισσότερα μη ανθρώπινα όντα που ζουν κάτω από αυτές τις συνθήκες πάσχουν από σοβαρής μορφής ασθένειες. Αυτού του είδους η κράτηση αποτελεί συστηματική κακοποίηση των μη ανθρώπινων όντων και αρκετές, εάν όχι όλες τις, φορές θεωρείτε πλήρως νόμιμη από αρκετά κράτη²⁰⁰.

¹⁹⁸Παράδειγμα εκτενούς ρύπανσης αποτελεί η πυρηνική έκρηξη στη Φουκουσίμα, όπου η Ιαπωνική κυβέρνηση απαγόρευσε την πώληση 36 ειδών ψαριών στα οποία τα ραδιενεργά επίπεδα βρέθηκαν να είναι ιδιαίτερα αυξημένα. Βλ Περισσότερα στο P.Beirns ο.π. 2018 σελ. 32

¹⁹⁹Βλ P.Beirns ο.π. 2018 σελ. 33

²⁰⁰Βλ. R. Sollund, "Animal Abuse, Animal Rights and Species Justice", American Society of Criminology. Presidential panel about Green criminology, USA, 2013

Ευρέως διαδεδομένη θεωρείται και η χρήση της γούνας συγκεκριμένων μη ανθρώπινων όντων προκειμένου να χρησιμοποιηθούν στον τομέα της ένδυσης. Εκτιμάται πως τα εκτροφεία ζώων για παραγωγή γούνας καλύπτουν το 85% των ειδών γούνας σε όλο τον κόσμο. Τα μη ανθρώπινα όντα τα οποία θανατώνονται κάθε χρόνο για αυτόν τον σκοπό είναι περίπου 1 δις και αποτελούνται κυρίως από αλεπούδες και από μινκ (βιζόν) τα οποία περνούν όλη τους την ζωή σε κλουβιά²⁰¹.

4.1.3 Γενετική Μηχανική και Εργαστηριακές Πρακτικές

Η γενετική μηχανική ως πρακτική συμβαίνει στα εργαστήρια των επιστημόνων τις τελευταίες δεκαετίες και έχει στόχο την μετάλλαξη των τεχνητών γονιδίων με σκοπό την παραγωγή φυτών και ζώων τα οποία δεν εξελίχθηκαν με φυσικό τρόπο πιο συγκεκριμένα η εν λόγω πρακτική δίνει τη δυνατότητα οι επιστήμονες να χρησιμοποιούν ζωντανούς οργανισμούς ως βασικά δομικά υλικά για να αλλάξουν τις υπάρχουσες μορφές ζωής και να κατασκευάσουν νέες²⁰². Τα γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα υπήρξαν το αποτέλεσμα των τεχνολογικών αναπτύξεων στην γεωργία και την βιοτεχνολογία²⁰³.

Τα γενετικά τροποποιημένα ζώα δημιούργησαν νέους κανόνες στην επιστήμη λόγω των θετικών στοιχείων που προσφέρουν στην φυσιολογία και στις διεργασίες μιας νόσου. Προσφέρουν περισσότερο ακριβή μοντέλα σε περιπτώσεις ασθενειών και μεγαλύτερη ακρίβεια σε μελέτες παθογένεσης και θεραπείας και το αποτέλεσμα τους αφορά βελτιωμένη θεραπεία στις μέχρι σήμερα αναποτελεσματικές θεραπείες²⁰⁴. Ωστόσο υπάρχει πάντα το θέμα της ευημερίας των ανθρώπινων όντων σε αυτές τις

Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο https://www.researchgate.net/publication/308878859_ABUSE_ANIMAL_RIGHTS_AND_SPECIES_JUSTICE_1 Τελευταία Προσπέλαση 10/2/2021

²⁰¹Βλ. World Society for the Protection of Animals, «WSPA's investigation into the global fur trade: Things we need to know» 2013, (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://faunalytics.org/wp-content/uploads/2015/05/Citation2186.pdf> Τελευταία Προσπέλαση 10/2/2021)

²⁰²Βλ. GREENPEACE, «Γενετική Μηχανική- Η θέση της GreenPeace» (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <http://www.eng.ucy.ac.cy/cpitris/courses/ECE001/Notes/Cloning-green.pdf> Τελευταία προσπέλαση 10/2/2021)

²⁰³Η βιοτεχνολογία ορίζεται ως η χρήση της βιολογίας προκειμένου να λυθούν προβλήματα και να δημιουργηθούν χρήσιμα προϊόντα. Ο σημαντικότερος τομέας της βιοτεχνολογίας υπήρξε η παραγωγή θεραπευτικών πρωτεϊνών και φαρμάκων μέσω της γενετικής μηχανικής. Βλ. Περισσότερα στο Encyclopedia Britannica. 2021. «Biotechnology: Definition, Examples, & Applications». (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.britannica.com/technology/biotechnology> Τελευταία προσπέλαση 10/2/2021)

²⁰⁴Βλ. Melvin B. Dennis, Jr. «Welfare Issues of Genetically Modified Animals», ILAR Journal, Volume 43, Issue 2, 2002, σελ. 100 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://academic.oup.com/ilarjournal/article/43/2/100/646403> Τελευταία Προσπέλαση 10/2/2021)

περιπτώσεις. Ομάδες ακτιβιστών κάνουν προσπάθειες να θεσπιστούν συγκεκριμένα δικαιώματα για αυτές τις περιπτώσεις, παρόλα αυτά η επιστημονική κοινότητα επιμένει στην άποψη της πως οι προσπάθειες αυτές συμβαίνουν για την θετική έκβαση ασθενειών αλλά και για τις μελλοντικές γενιές. Με αφορμή την παραπάνω άποψη των της επιστημονικής κοινότητας ο Αμερικανικός Οργανισμός για την επιστήμη των εργαστηριακών ζώων (AALAS) οργάνωσε καμπάνιες προκειμένου να γίνει ενημέρωση των σκοπών τέτοιου είδους πρακτικών. Συγκεκριμένα σε σχετική του έκθεση αναφέρει πως *«Η ποιότητα της υγείας των εργαστηριακών ποντικών και άλλων τρωκτικών έχει βελτιωθεί σημαντικά, σε μεγάλο βαθμό, λόγω βελτιωμένων προγραμμάτων παρακολούθησης και στέγασης. Επιπλέον, καθώς η χρήση εργαστηριακών τρωκτικών στη βιοϊατρική έρευνα έχει αυξηθεί, σε μεγάλο βαθμό για διαγονιδιακές και γονιδιακές μελέτες στόχευσης, τα γενετικά τροποποιημένα υποστρώματα τρωκτικών έχουν αποκτήσει μεγάλη αξία. Αυτά τα ζώα συχνά είναι λιγότερο ανθεκτικά, συνήθως με μειωμένη αναπαραγωγική αποτελεσματικότητα και μειωμένη αντίσταση στις ασθένειες. Έχουν την δυνατότητα να αποτελέσουν πρόκληση τόσο για την αναγνώριση της νόσου όσο και για τη σωστή εκτίμηση παρουσίας μιας λοίμωξης. Η διατήρηση αυτών των ζώων σε βέλτιστη υγεία είναι ζωτικής σημασίας για την κάλυψη των αυξανόμενων απαιτήσεων της βιοϊατρικής έρευνας»*²⁰⁵. Γίνεται επομένως κατανοητό πως υπάρχει μια διαρκής διαμάχη μεταξύ των ακτιβιστών και της επιστημονικής κοινότητας η οποία σχετίζεται με την ευημερία των μη ανθρώπινων όντων.

Η απελευθέρωση γενετικά μεταλλαγμένων οργανισμών στο περιβάλλον ενέχει αρκετούς περιβαλλοντικούς κινδύνους. Αρχικά οι γενετικά μεταλλαγμένοι οργανισμοί είναι ιδιαίτερα ασταθείς δομικά, τα γονίδια τους είναι αρκετά πολύπλοκα και συνεργάζονται για την επίτευξη συγκεκριμένων λειτουργιών ενώ μπορεί να είναι δυσλειτουργικά αλλά και καταστροφικά σε περιπτώσεις κατά τις οποίες η λειτουργία τους έρχεται σε επαφή με οργανισμό ή επιφάνεια για την οποία δεν προορίζονται. Επιπρόσθετα τα γενετικά μεταλλαγμένα φυτά είναι ικανά να προκαλέσουν γενετική ρύπανση μεταφέροντας τα επεξεργασμένα γονίδια σε συγγενικά είδη²⁰⁶. Σε γενικές

²⁰⁵Βλ. AALAS. 2021. American Association for Laboratory Animal Science, Position Paper (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.aalas.org/about-aalas/position-papers/health-care-for-genetically-altered-rodents> Τελευταία Προσπέλαση 10/2/2021)

²⁰⁶GREENPEACE, «Γενετική Μηχανική- Η θέση της GreenPeace» (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <http://www.eng.ucy.ac.cy/cpitris/courses/ECE001/Notes/Cloning-green.pdf> Τελευταία προσπέλαση 10/2/2021)

γραμμές οι μεταλλαγμένοι οργανισμοί είναι ζωντανοί επομένως διαθέτουν την δυνατότητα να μεταλλαχθούν, να πολλαπλασιαστούν, να αναπαραχθούν με άλλους ζωντανούς οργανισμούς και να συνεχίσουν την αναπαραγωγή και με μελλοντικές γενιές γεγονός το οποίο μπορεί να προκαλέσει καταστροφές χειρότερες από την ρύπανση εφόσον θα επέλθει η ολική παραμόρφωση της φύσης.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει δώσει απαντήσεις σε ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με την καλή διαβίωση των ζώων σε σχέση με την γενετική τους τροποποίηση αναφέροντας πως έχει αρνητικές επιπτώσεις στην καλή διαβίωση πολλών από τα ζώα που χρησιμοποιούνται. Το Κοινοβούλιο αναφερόμενο σε μια канаδική περιπτωσιολογική έρευνα της γενετικής μηχανικής σε ψάρια με σκοπό την επιτάχυνση της ανάπτυξης τους ανέφερε πως τα αποτελέσματα ήταν αρνητικά δεδομένων των παραμορφώσεων που υπήρξαν στην φυσιολογία τους. Με αυτόν τον τρόπο αλλά και λόγω της «ανηθικότητας» της πράξης, η Ε.Ε. εξακολουθεί να αρνείται την χρήση γενετικά τροποποιημένων ζώων στην κτηνοτροφία²⁰⁷.

4.2 Τα δικαιώματα των μη ανθρώπινων όντων

Τις τελευταίες δεκαετίες όλο και μεγαλύτερες είναι οι προσπάθειες των ακτιβιστών προκειμένου να καταστήσουν τα μη ανθρώπινα όντα ως έχοντα θεμελιώδη δικαιώματα. Αν και οι εγκληματολόγοι του τομέα της πράσινης εγκληματολογίας επιλέγουν να εξετάζουν τα μη ανθρώπινα όντα ως ξεχωριστά από την φύση, οι νόμοι και οι ρυθμίσεις τα αντιμετωπίζουν ως μέρος αυτής. Η πρώτη αναφορά για την ανάγκη ύπαρξης θεμελιωδών δικαιωμάτων των ζώων έγινε από τον J. Bentham²⁰⁸. Οι βασικές παραδοχές του δόγματος των δικαιωμάτων των μη ανθρώπινων όντων αφορούν την απαγόρευση των πειραμάτων στα ζώα, την απαγόρευση της αναπαραγωγής και θανάτωσης των ζώων για τρόφιμα, ρούχα και φάρμακα, την απαγόρευση της χρήσης ζώων για σκληρή εργασία, την απαγόρευση της αναγκαστικής αναπαραγωγής του όντος, την απαγόρευση του κυνηγιού αλλά και την απαγόρευση των τοποθεσιών ψυχαγωγίας που έχουν ως βασικό συντελεστή τα μη

²⁰⁷Βλ. Europarl.europa.eu. 2021. «Ζητήματα δεοντολογίας και καλής διαβίωσης των ζώων σε σχέση με τη γενετική τροποποίηση ζώων» Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-7-2011-005053_EL.html Τελευταία Προπέλαση στις 10/2/2021

²⁰⁸Βλ. Jean-Marc Neumann, «THE UNIVERSAL DECLARATION OF ANIMAL RIGHTS OR THE CREATION OF A NEW EQUILIBRIUM BETWEEN SPECIES» ESSAY, 2012 Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο https://www.animallaw.info/sites/default/files/Iralvol19_1_9_1.pdf Τελευταία προσπέλαση 11/2/2021

ανθρώπινα όντα²⁰⁹.Με βάση τον T. Regan τα βασικά επιτεύγματα των δικαιωμάτων των μη ανθρώπινων όντων θα πρέπει να είναι η ολική κατάργηση της χρήσης μη ανθρώπινων όντων στην επιστήμη, η ισοπέδωση της εμπορικής κτηνοτροφίας και τέλος η μείωση και εξάλειψη του εμπορικού και αθλητικού κυνηγιού αλλά και η αιχμαλωσία. Θεωρεί πως η βασικότερη δυσλειτουργία του συστήματος πολλών κρατών, αποτελεί το γεγονός της επικράτησης της αντίληψης πως τα μη ανθρώπινα όντα είναι πηγές προς εκμετάλλευση για τα ανθρώπινα όντα²¹⁰. Τα δικαιώματα των μη ανθρώπινων όντων και η εκτενής εγκαθίδρυση τους εναπόκειται σε ζητήματα ηθικής.

Η οικολογική δικαιοσύνη και η δικαιοσύνη των ειδών κάνει κατανοητό πως το θύμα δεν είναι αποκλειστικά ένα ανθρώπινο ον αλλά μπορεί να είναι το μη ανθρώπινο ον ή ακόμα και ένα ολόκληρο οικοσύστημα²¹¹.

Μια από τις πιο γνωστές συμβάσεις σχετικά με τα δικαιώματα των μη ανθρώπινων όντων θεωρείται η CITES, η οποία αποτελεί διεθνή συμφωνία μεταξύ των 183 κυβερνήσεων που την έχουν υπογράψει²¹². Τα είδη τα οποία προστατεύονται από την εκμετάλλευση του διεθνούς εμπορίου στη σύμβαση είναι περίπου 38.700. Περιλαμβάνουν μερικές ή και ολόκληρες ομάδες μη ανθρώπινων όντων αλλά και φυτών, όπως πρωτεύοντα, κητοειδή, θαλάσσιες χελώνες, παπαγάλους, κοράλλια, κάκτους και ορχιδέες. Ο λόγος για τον οποίο αναφέρονται σε μερική προστασία είναι διότι σε ορισμένες περιπτώσεις η CITA αναφέρεται μόνο σε ένα υποείδος ή σε έναν γεωγραφικά χωριστό πληθυσμό ενός είδους. Αξιοσημείωτη είναι και η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των ζώων η οποία υπεγράφη στο Παρίσι το 1978 υπό την υποστήριξη της UNESCO και η οποία διασφαλίζει το δικαίωμα των ζώων να γεννιούνται με ίσα δικαιώματα στην ζωή και στην δυνατότητα ύπαρξης²¹³. Η συγκεκριμένη διακήρυξη αναφέρεται επίσης στον σεβασμό απέναντι στα μη

²⁰⁹Βλ. Bbc.co.uk. 2021. BBC - Ethics - Animal ethics: Animal rights. Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο http://www.bbc.co.uk/ethics/animals/rights/rights_1.shtml Τελευταία Προσπέλαση 10/2/2021.

²¹⁰Βλ. T. Regan "The Case for Animal Rights». στο M.W. Fox, L.D. Mickley, "Advances in Animal Welfare Science" Advances in Animal Welfare Science Dordrecht vol 3., 1987 σελ. 179

²¹¹Βλ. R. White, "Environmental Harm: An Eco-Justice Perspective", Polity Press, Bristol 2013, σελ. 73

²¹²Βλ. Cites.org. «HowCITESworks» | CITES, 2021, (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://cites.org/eng/disc/how.php> Τελευταία προσπέλαση 11/2/2021).

²¹³Βλ. Jean-Marc Neumann ο.π. 2012, σελ. 105-109

ανθρώπινα όντα αλλά τονίζει και την στάση την οποία οφείλουν να έχουν τα ανθρώπινα όντα απέναντι τους.

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο αξιοσημείωτη είναι η προσπάθεια να αναγνωριστούν τα μη ανθρώπινα όντα ως οργανισμοί με αισθήματα και υπόσταση. Με βάση την Σύμβαση της Λισαβόνας η οποία τέθηκε σε ισχύ το 2009, αναγνωρίστηκαν τα μη ανθρώπινα όντα ως αισθανόμενα όντα στο Άρ. 13²¹⁴. Με το πέρασμα των ετών το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει κάνει αξιοσημείωτες προσπάθειες προκειμένου να ελαττώσει στο ελάχιστο την κακοποίηση των μη ανθρώπινων όντων και να εξασφάλιση την ευημερία τους²¹⁵.

5. ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ-ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

5.1 Οριοθέτηση των κρατικών-επιχειρηματικών εγκλημάτων.

Η διερεύνηση της ύπαρξης του κρατικού- επιχειρηματικού εγκλήματος ξεκίνησε το 1962 από τον R. Quinney ο οποίος υποστήριξε πως ο νόμος και το έγκλημα αποτελούν κοινωνικές κατασκευές οι οποίες αντανακλούν σχέσεις εξουσίας. Πιο συγκεκριμένα ο Quinney σε συνεργασία με τον Clinard διαχώρισε την ήδη υπάρχουσα θεωρία του εγκλήματος του λευκού κολάρου σε δύο υποκατηγορίες, στο επαγγελματικό έγκλημα (occupational crime) και στο εταιρικό έγκλημα (corporate crime)²¹⁶. Ο Quinney ωστόσο από την μελέτη του έκανε αναφορά στον τρόπο με τον

²¹⁴Βλ. Eur-lex.europa.eu. «Access to European Union Law» EUR-Lex - 12007L/TXT - EN - EUR-Lex. 2021. Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT#ntc28-C_2007306EN.01020201-E0028 Τελευταία προσπέαση 11/2/2021.

²¹⁵Το 1974 υπήρξε η πρώτη ευρωπαϊκή νομοθεσία σχετικά με την προστασία των ζώων στα σφαγεία, το 1978 δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την ευημερία των ζώων, το 1999 υπήρξε σχετικό πρωτόκολλο στη Σύμβαση του Άμστερνταμ στο οποίο τα μη ανθρώπινα όντα αναγνωρίστηκαν ως συναισθηματικά όντα (Το οποίο εισήχθη και στην Σύμβαση της Λισαβόνας το 2013), το 2007 απαγορεύτηκε η πώληση και εισαγωγή γούνας οικόσιτων ζώων(σκύλοι και γάτες), το 2009 απαγορεύτηκε η πρακτική animal testing για προϊόντα καλλωπισμού, το 2012 υπήρξε πρώτη στρατηγική για την ευημερία των ζώων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Βλ. Ec.europa.eu. 2021. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_infogr_aph_40-years-of-aw.pdf Τελευταία προσπέαση 11/2/2021)

²¹⁶«Το επαγγελματικό έγκλημα (occupational crime) αφορά τα αδικήματα που διαπράττονται από άτομα σε έναν εργασιακό χώρο, για τον εαυτό τους κατά τη διάρκεια της άσκησης του επαγγέλματος τους καθώς και τα αδικήματα των εργαζομένων κατά των εργοδοτών τους. Το εταιρικό έγκλημα (Corporate crime) αφορά τα αδικήματα που διαπράχθηκαν από εταιρικούς υπαλλήλους για την εταιρεία τους και τα αδικήματα της ίδιας της εταιρείας.» Βλ. Περισσότερα στο M. B. Clinard and R. Quinney, “Criminal Behavior Systems: A Typology”, 1973, σελ. 188 όπως αναφέρεται στο R. C. Kramer, R. J

οποίο, κάποιες συμπεριφορές χαρακτηρίζονται ως εγκληματικές ενώ το κρατικό επιχειρηματικό έγκλημα αναφέρεται στις συμπεριφορές οι οποίες γίνονται κατανοητές ως μη εγκληματικές και διαπράττονται ύστερα από την διασταύρωση των εταιρικών και κρατικών στόχων. Οι συμπεριφορές αυτές θεωρούνται ως τέτοιες είτε επειδή δεν κατονομάζονται από το νόμο ως εγκληματικές είτε διότι δεν αντιμετωπίζονται ως εγκληματικές από εκείνους που διαχειρίζονται και επιβάλλουν το νόμο, ανεξάρτητα από την κοινωνική βλάβη την οποία προκαλούν²¹⁷. Ο Quinney υπήρξε πρόδρομος και έθεσε τις βάσεις για την θεωρία όπως διαμορφώθηκε αργότερα.

Το κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα (state-corporate crime) έκανε την εμφάνιση του ως ιδέα το 1990 από τους R. Kramer και R. Michalowski. Η συγκεκριμένη μορφή εγκλήματος ανήκει στην ευρύτερη κατηγορία της Υπερεθνικής Εγκληματολογίας²¹⁸ (Supranational Criminology) η οποία αναγνωρίζει, την διάπραξης διεθνών εγκλημάτων από εταιρείες σε συνεργασία με κρατικούς φορείς και κυβερνήσεις. Η έκρηξη του διαστημοπλοίου “Challenger” υπήρξε η έναρξη της αναφοράς του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος από τον R. Kramer το 1986. Σύμφωνα με την εισήγηση του, υπεύθυνη για αυτό το ατύχημα υπήρξαν δύο οργανισμοί, η NASA και η εταιρεία δημιουργίας του διαστημικού αεροσκάφους, δηλαδή ένας κρατικός και ένας ιδιωτικός φορέας²¹⁹. Για το κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα, την δεδομένη στιγμή υπάρχουν τρεις ορισμοί²²⁰. Ο πρώτος ορισμός διατυπώθηκε από τον

Michalowski., and D. Kauzlarich, «The Origins and Development of the Concept and Theory of State-Corporate Crime» *Crime & Delinquency* 48(2), Sage Publication, April 2002, σελ. 264

²¹⁷Βλ. R. J. Michalowski «Order, law and crime» New York: Random House, 1985

όπως αναφέρεται στο R. C. Kramer, R. J Michalowski., and D. Kauzlarich, ο.π April 2002, σελ. 266

²¹⁸Η Υπερεθνική Εγκληματολογία αποτελεί έναν διεπιστημονικό τομέα έρευνας ο οποίος διαθέτει στενούς δεσμούς με την επιστήμη της Εγκληματολογίας, της Κοινωνιολογία, της Ψυχολογία, της Ιστορία, της Φιλοσοφία, της Πολιτική επιστήμη και του Δικαίου. Ο εν λόγω τομέας ασχολείται με την μελέτη των διεθνών εγκλημάτων. Οι έξι βασικές περιοχές έρευνας του συγκεκριμένου τομέα είναι ο ορισμός και η σύλληψη της έννοιας του διεθνούς εγκλήματος, η μετρηση και η χαρτογράφηση διεθνών εγκλημάτων, η εκτίμηση του κοινωνικού κόστους των διεθνών εγκλημάτων, η διερεύνηση των αιτιών, ο καθορισμός και η ανάλυση τρόπων αντιμετώπισης και τέλος η ανάπτυξη στρατηγικών πρόληψης. Η παγκοσμιοποίηση και το ενιαίο σύστημα μετάδοσης των πληροφοριών δημιούργησαν ισχυρές βάσεις για το διεθνές έγκλημα. Βλ. Περισσότερα στο OpenLearn. 2021. «Criminology beyond crime» (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.open.edu/openlearn/society-politics-law/criminology-beyond-crime/content-section-4> Τελευταία προσπέλαση 11/2/2021)

²¹⁹Βλ. H.J Kramer “Atmosphere/Radiation/Aeronomy Missions” στο H.J Kramer “Observation of the Earth and Its Environment” Εκδόσεις Springer, 2002, σελ. 269 όπως αναφέρεται στο Σ. Αγγελή, «Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος της Υπερεθνικής Εγκληματολογίας», στο Ε. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ, Π. Σχίζας, «Συγχρονες Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2018, σελ. 131

²²⁰ Βλ. H.J. Kramer Ο.π. 2002 σελ. 269 όπως αναφέρεται στο Σ. Αγγελή, «Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος της Υπερεθνικής Εγκληματολογίας», στο Ε. Λαμπροπούλου,

Kramer και βασίστηκε στο ατύχημα που προαναφέρθηκε, σύμφωνα με τον οποίο: «το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αποτελεί την παράνομη ή κοινωνικά επιβλαβή πράξη η οποία αποτελεί το συλλογικό προϊόν της αλληλεπίδρασης μεταξύ μιας εμπορικής εταιρείας και ενός κρατικού φορέα που εμπλέκονται σε μια κοινή προσπάθεια. Αυτά τα εγκλήματα περιλαμβάνουν την ενεργή συμμετοχή δύο ή περισσότερων οργανώσεων, όπου τουλάχιστον η μία είναι ιδιωτική και η άλλη δημόσια/κρατική. Είναι, δηλαδή το αποτέλεσμα μιας δια-οργανωσιακής σχέσης μεταξύ επιχείρησης και κυβέρνησης». Ο δεύτερος ορισμός αποτελεί συνεργασία των Kramer και Michalowski οι οποίοι προσάθησαν μέσω αναλύσεων να διευρύνουν τον αρχικό ορισμό. Ο νέος ορισμός ανέφερε πως: «το κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα αφορά τις παράνομες ή επιβλαβείς κοινωνικά πράξεις οι οποίες πραγματοποιούνται όταν ένας ή περισσότεροι φορείς της πολιτικής διακυβέρνησης επιδιώκουν ένα στόχο σε άμεση συνεργασία με έναν ή περισσότερους φορείς της οικονομικής παραγωγής και κατανομής». Οι διαφορές των ορισμών αφορούν τις πράξεις. Στον πρώτο ορισμό πρέπει να υπάρξει το αποτέλεσμα μιας εγκληματικής πράξης ή παράλειψης που προέρχεται από την ανάμειξη κράτους και εταιρείας προκειμένου να χαρακτηριστεί ως κρατικό- επιχειρηματικό έγκλημα ενώ στον δεύτερο ορισμό η πρόθεση της πράξης είναι αρκετή για τον χαρακτηρισμό. Επίσης στον δεύτερο ορισμό γίνεται ξεκάθαρη η σχέση μεταξύ εταιρείας και κράτους σε αντίθεση με τον πρώτο. Ο τρίτος και τελευταίος ορισμός ανήκει στους Aulettes και Michalowski και αναφέρει πως «Το κρατικό- επιχειρηματικό έγκλημα αφορά τις παράνομες ή κοινωνικά επιβλαβείς πράξεις που απορρέουν από την αμοιβαία ενισχυτική αλληλεπίδραση μεταξύ τόσο των πολιτικών ή/και πρακτικών επίτευξης στόχων ενός ή περισσότερων φορέων πολιτικής διακυβέρνησης όσο και των πολιτικών ή/και πρακτικών επίτευξης στόχων ενός ή περισσότερων φορέων οικονομικής παραγωγής και κατανομής»²²¹. Με βάση αυτόν τον ορισμό, ο οποίος δημιουργήθηκε από την μελέτη του ατυχήματος που συνέβη στο Imperial Food Products²²²,

Σ. Παπαμιχαήλ, Π. Σχίζας, «Συγχρονες Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2018, σελ. 132

²²¹Βλ. J. R. Aulettes and R. Michalowski, “Fire in Hamlet: A case study of a state-corporate crime” στο K. D. Tunnell, «Political crime in contemporary America: A critical approach»). New York: Garland, 1993 σελ. 171-206 όπως αναφέρεται στο Σ. Αγγελή, «Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος της Υπερεθνικής Εγκληματολογίας», στο Ε. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ, Π. Σχίζας, «Συγχρονες Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2018, σελ. 133-134

²²²Πρόκειται για την πυρκαγιά στο εργοστάσιο Imperial Food Products όπου κόστισε την ζωή σε 25 εργαζόμενους. Πρόκειται για μια τραγωδία η οποία ήταν αποτέλεσμα του χαμηλού κόστους σε υλικά αλλά και σε εργαζόμενους. Βλ. Περισσότερα στο A. Diamond, 2021. «The Deadly 1991 Hamlet Fire Exposed the High Cost of “Cheap”», Smithsonian Magazine. Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο

διακρίθηκαν οι παραλήψεις των ιδιωτικών εταιρειών σε συστήματα ασφαλείας, στις οποίες το κράτος έχει άμεση συμμετοχή λόγω μη επίβλεψης και επιβολής των σχετικών νομοθεσιών. Μετά από τις παραπάνω αναλύσεις η έννοια και το θεωρητικό μοντέλο του κρατικού-επιχειρηματικού εγκλήματος άρχισε να τοποθετείται και από άλλους μελετητές σε διάφορες κοινωνικές βλάβες. Βασικό παράδειγμα αποτελεί η χρήση της έννοιας του κρατικού-επιχειρηματικού εγκλήματος στην ανάλυση ιστορικών αδικημάτων όπως η συνεργασία των Ναζί με ιδιωτικές επιχειρήσεις²²³. Η έννοια του κρατικού επιχειρηματικού εγκλήματος περιλαμβάνει τέσσερις ικανότητες. Αρχικά την απόδειξη της διασύνδεσης φαινομενικά διακριτών πράξεων οργανωσιακής απόκλισης. Έπειτα αποσαφηνίζει τον ρόλο μεταξύ της θεσμικής συνεργασίας του κρατικού και επιχειρηματικού τομέα προς διευκόλυνση συγκεκριμένων πράξεων και παραλείψεων. Τονίζονται οι οριζόντιες σχέσεις μεταξύ των ισχυρών και τέλος απομονώνει τις κάθετες σχέσεις μεταξύ διαφόρων επιπέδων οργανωτικής συμπεριφοράς συμπεριλαμβανομένης της ατομικής, της θεσμικής και της πολιτικοοικονομικής²²⁴.

Τα κρατικά-επιχειρηματικά εγκλήματα έχουν τρία χρήσιμα χαρακτηριστικά²²⁵. Το πρώτο και βασικό χαρακτηριστικό είναι πως στρέφουν την προσοχή στον τρόπο με τον οποίο εμφανίζονται σε οργανωτικούς κόμβους και στους θεσμούς διακυβέρνησης τέτοιου είδους εγκλήματα. Με αυτόν τον τρόπο, προβάλλονται οι τρόποι με τους οποίους οι αποκλίνουσες οργανωτικές εκβάσεις δεν αποτελούν διακριτικές πράξεις θεσμικών παραπτωμάτων αλλά προϊόν των σχέσεων διαφορετικών κοινωνικών οργανισμών οι οποίοι ανταποκρίνονται σε διαφορετικά σύνολα πιέσεων. Το δεύτερο χαρακτηριστικό αφορά το κράτος το οποίο προσεγγίζεται ως ένα σύνολο σχέσεων και όχι ως ένα σύνολο θεσμικών κυβερνητικών παραγόντων. Το σύνολο των σχέσεων επιτρέπει την εξέταση των τρόπων με τους οποίους οι κάθετες και οριζόντιες σχέσεις μεταξύ οικονομικών και πολιτικών θεσμών περιέχουν δυνατότητες παραγωγής παράνομων και άλλων βλαβερών ενεργειών. Τέλος, το τρίτο χαρακτηριστικό αναφέρει πως η προσέγγιση των κρατικών-επιχειρηματικών εγκλημάτων, ως σύνολο

<https://www.smithsonianmag.com/history/deadly-1991-hamlet-fire-exposed-high-cost-cheap-180964816/> Τελευταία προσπέλαση 14/2/2021.

²²³Βλ. R. J. Michalowski and R. C. Kramer, "State- Corporate Crime: Wrongdoing at the Intersection of Business and Government", Rutgers University Press, 2006, σελ. 16

²²⁴ Βλ. R. C. Kramer and R. J. Michalowski ο.π. 2006 σελ. 18-26

²²⁵Βλ. R.C. Kramer, "Climate Change: A State-Corporate Crime Perspective", Western Michigan University, 2012, σελ. 7-8

σχέσεων, κατευθύνει την προσοχή στις κάθετες σχέσεις μεταξύ διαφορετικών επιπέδων οργανωτικής δράσης μεταξύ της κυβέρνησης και των επιχειρήσεων.

Στην περίπτωση των κρατικών- επιχειρηματικών εγκλημάτων ο στόχος είναι κοινός και αφορά το κέρδος με οποιοδήποτε κόστος. Οι μεν επιχειρήσεις βασιζόμενες στα κράτη έχουν στόχο την μείωση του κόστους και την αύξηση του κέρδους, τα δε κράτη βασίζονται στις επιχειρήσεις για παροχή φορολογικών εισοδημάτων αλλά και χρηματοδότησης πολιτικών εκστρατειών ως αντάλλαγμα στην υποστήριξη δημόσιων πολιτικών οι οποίες ωφελούν τις εταιρείες²²⁶.

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες ζητήματα περιβαλλοντικής δικαιοσύνης έχουν άμεση σχέση ή μπορούν να νοηθούν ως κρατικο-επιχειρηματικά εγκλήματα. Τα εγκλήματα αυτά στην πλειονότητα των περιπτώσεων έχουν σχέση με την κλιματική αλλαγή, τον αφανισμό φυσικών πόρων και των δασών καθώς και την μόλυνση του αέρα και του νερού. Η βασική άποψη της πράσινης εγκληματολογίας είναι πως οι επιχειρήσεις και τα κράτη «εκμεταλλεύονται» κάθε μορφή ανισότητας προκειμένου να πετύχουν δύο στόχους²²⁷, η βλάβη του περιβάλλοντος να είναι λιγότερο ορατή και να υπάρχει εξατομίκευση του προβλήματος της οικολογικής βλάβης²²⁸. Πρόκειται για το πολιτικό πεδίο της πράσινης εγκληματολογίας το οποίο προσπαθεί να δικαιολογήσει την εκμετάλλευση περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων, του περιβάλλοντος και των μη ανθρώπινων όντων. Ο λόγος για τον οποίο η οικολογική βλάβη καθίσταται αόρατη είναι διότι τόσο το κράτος όσο και οι επιχειρήσεις επικεντρώνουν τις δραστηριότητες τους σε περιθωριοποιημένους πληθυσμούς οι οποίοι δεν διαθέτουν οικονομική δύναμη ικανή να αντισταθεί στην οικολογική βλάβη η οποία προκύπτει από τις «παράνομες» πρακτικές²²⁹.

²²⁶Βλ. E. Gaarder, “Evading responsibility for green harm: State-corporate exploitation of, race, class and gender inequality” στο N. South and A. Brisman “Routledge International Handbook of Green Criminology”, Routledge Publications, 2014, σελ. 291

²²⁷Βλ. E. Gaarder, “Evading responsibility for green harm: State-corporate exploitation of, race, class and gender inequality” στο N. South and A. Brisman “Routledge International Handbook of Green Criminology”, Routledge Publications, 2014, σελ. 288-289

²²⁸Η οικολογική βλάβη αποτελεί τομέα ενασχόλησης της πράσινης εγκληματολογίας και μπορεί να λάβει πολλές μορφές. Τέτοιες μορφές είναι η εκμετάλλευση του περιβάλλοντος, η κακοποίηση της μη ανθρώπινης ζωής, οι συνέπειες της τοξικής ρύπανσης για την ανθρώπινη υγεία καθώς και η μονοπώληση των φυσικών πόρων από τα ισχυρά κράτη η οποία καταλήγει συχνά σε βιοπειρατεία. Βλ. Περισσότερα E. Gaarder ο.π. 2014 σελ. 290.

²²⁹Στις Η.Π.Α. τα κυριότερα σημεία απόρριψης τοξικών αποβλήτων τοποθετούνται σε περιοχές με φτωχό και έγχρωμο πληθυσμό. Βλ. Περισσότερα στο E. Gaarder ο.π. 2014, σελ. 290

5.2. Η Συσχέτιση της Παγκόσμιας Υπερθέρμανσης με το Κρατικό Επιχειρηματικό Έγκλημα

Η υπερθέρμανση του πλανήτη ανήκει κατά ένα μεγάλο μέρος, ως συνέπεια, στην σφαίρα των κρατικών-επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Ο Lynch αναφέρει πως η εξέταση των κρατικών-επιχειρηματικών εγκλημάτων παρέχει ένα χρήσιμο εργαλείο εξέτασης των εγκλημάτων τα οποία σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή και την υπερθέρμανση του πλανήτη²³⁰. Η άποψη αυτή του Lynch έγκειται στην γενικότερη εικόνα των Η.Π.Α. και της συνεργασίας τους με τις ιδιωτικές εταιρείες όσων αφορά τις τρομοκρατικές επιθέσεις στο Ιράκ²³¹ αλλά και στην αποβολή τοξικών ουσιών οι οποίες επηρεάζουν την υγεία των ανθρώπινων όντων με τα οποία έρχονται σε άμεση επαφή.

Οι επιβλαβείς συνέπειες για την υπερθέρμανση του πλανήτη και εν γένει της κλιματικής αλλαγής τοποθετούνται τα τελευταία 200 χρόνια κυρίως λόγω της εκβιομηχάνιση και συγκεκριμένα λόγω της κατανάλωσης ορυκτών καυσίμων. Η εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου τα οποία δεσμεύουν την θερμότητα στην ατμόσφαιρα δημιουργούν μια συνεχή αύξηση της θερμοκρασίας στο περιβάλλον του πλανήτη. Αυτή η υπερθέρμανση έχει ως αποτέλεσμα πληθώρα επιβλαβών επιπτώσεων στο κλίμα. Η περιβαλλοντική βλάβη με την σειρά της οδηγεί σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών προβλημάτων τα οποία βλάπτουν το σύνολο της κοινωνίας²³². Μια χώρα η οποία είναι αρκετά γνωστή για τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζει λόγω της υπερθέρμανσης του πλανήτη είναι η Αυστραλία. Η εν λόγω χώρα θεωρείται ιδιαίτερα ευάλωτη λόγω των εύθραυστων οικοσυστημάτων της αλλά και εξαιτίας των ελάχιστων υδάτινων πόρων της (δεδομένου του ότι τα 2/3

²³⁰Βλ. M. J. Lynch, R.G. Burns, P.B. Stratesky, "Global warming and state-corporate crime: The politicalization of global warming under the Bush administration", November 2010, Crime, Law and Social Change 54(3) σελ. 215

²³¹Βλ. R. C. Kramer and R. J. Michalowski ο.π. 2006, σελ. 199-214

²³²Αξίζει να ανφερθεί πως ενώ η Ε.Κ.Τ. ενώ υποστηρίζει πως υιοθετεί μια στάση ουδετερότητας απέναντι στην αγορά, την ίδια στιγμή αγοράζει ομόλογα από από ρυπογόνες βιομηχανίες. Τα εταιρικά ομόλογα των 241 δις € είχαν κατά το ήμισυ εκδοθεί από εταιρείες με υψηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα. Η οικονομική υποστήριξη τέτοιου είδους εταιρειών ωθεί στην επιδείνωση της κλιματικής αλλαγής μέσω του μεγάλου όγκου εκπομπής διοξειδίου του άνθρακα. Βλ. Περισσότερα στο Greenpeace Ελλάδα. 2021. «Η ΕΚΤ ακόμα στηρίζει τα ορυκτά καύσιμα» - Greenpeace Ελλάδα. Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.greenpeace.org/greece/issues/klima/14959/h-ekt-akoma-sthrizei-ta-orykta-kaysima> Τελευταία Προσπέλαση 7/3/2021

της χώρας καλύπτονται από έρημο) αξίζει να αναφερθεί πως μετά την πυρκαγιά που προκλήθηκε τον Ιούνιο του 2019 η Αυστραλιανή βιοποικιλότητα αντιμετώπισε το μεγαλύτερο πλήγμα. Υπολογίζεται πως ένα δισεκατομμύριο έμβια όντα υπήρξαν νεκρά τόσο από την πυρκαγιά όσο και από την απώλεια των βιοτόπων τους. Στον αντίποδα αυτής της κατάστασης ο Υπουργός Οικονομικών της Αυστραλίας επέλεξε να προωθήσει την ιδέα πως το μέλλον της οικονομίας στηρίζεται στα ορυκτά καύσιμα²³³

Αξίζει να αναφερθεί πως μέχρι σήμερα δεν υπάρχει κάποιο διεθνές ή εθνικό δίκαιο το οποίο να προσφέρει νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση των βλαβών (κοινωνικών και περιβαλλοντικών), οι οποίες προκαλούνται από την υπερθέρμανση του πλανήτη. Ο βρετανός δικηγόρος P. Higgins πρότεινε να αναγνωριστούν ως διεθνή τα οικοκτόνα εγκλήματα όπως ακριβώς συμβαίνει με τις γενοκτονίες²³⁴.

Οι επιβλαβείς συνέπειες που οδηγούν στην κλιματική αλλαγή διαμορφώνονται από τέσσερις μορφές κρατικού-εταιρικού εγκλήματος²³⁵. Οι δύο μορφές αφορούν την ανάγκη μείωσης διοξειδίου του άνθρακα και άλλων επιβλαβών ουσιών τα οποία ενισχύουν το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Οι άλλες δύο μορφές αφορούν την αποτυχία προσαρμογής στις συνθήκες τις κλιματικής αλλαγής αλλά και στην προσπάθεια μετριασμού της συγκεκριμένης κατάστασης κυρίως μέσω διαμόρφωσης πολιτικών. Τόσο στην πρώτη όσο και στην δεύτερη περίπτωση τα κρατικά-επιχειρηματικά εγκλήματα συμβαίνουν είτε μέσω παραλείψεων είτε μέσω αποφάσεων που ευνοούν τέτοιου είδους πράξεις. Σε παγκόσμιο επίπεδο επικρατεί η αποτυχία των κρατών είτε μεμονωμένα είτε συλλογικά σε διεθνές επίπεδο να αναλάβουν οποιαδήποτε δράση προκειμένου να μετριαστεί η υπερθέρμανση του πλανήτη, γεγονός το οποίο ορίζει ένα επιχειρηματικό έγκλημα το οποίο διευκολύνεται από το κράτος, δηλαδή μια ενέργεια ή ένα σύνολο ενεργειών που έχουν σχεδιαστεί προκειμένου να επιτρέπουν στους επιχειρηματικούς και κρατικούς

²³³Βλ. Μπερσή, Ε., 2021. «Εικόνες από το μέλλον του πλανήτη» | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. [online] Kathimerini.gr. Διαθέσιμοσε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.kathimerini.gr/world/1059762/eikones-apo-to-mellon-toy-planiti/> Τελευταία Προσπέλαση 9/3/2021

²³⁴Με βάση τον P. Higgins ως οικοκτόνα ορίζεται «Η εκτεταμένη καταστροφή, ζημιά ή απώλεια του οικοσυστήματος μιας δεδομένης περιοχής, είτε από ανθρώπινη υπηρεσία είτε από άλλες αιτίες, στο βαθμό κατά τον οποίο η ειρηνική απόλαυση από τους κατοίκους αυτής της περιοχής μειώθηκε σοβαρά» Βλ. Περισσότερα στο R.C. Kramer, “Climate Change: A State-Corporate Crime Perspective”, Western Michigan University, 2012, σελ. 3

²³⁵Βλ. R. C. Kramer and R. J. Michalowski, «Is Global Warming a State-Corporate Crime?», στο R. White, “Climate Change from a Criminological Perspective”, Springer, New York 2012, σελ. 77-78

φορείς να ακολουθούν οποιοδήποτε πρότυπο επιβλαβούς συμπεριφοράς απέναντι στο περιβάλλον προς δικό τους όφελος²³⁶. Από το παραπάνω συνάγεται και η άποψη μιας άρνησης της ύπαρξης της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Η άρνηση της υπερθέρμανσης του πλανήτη συνιστά μια «επιχειρηματική προπαγάνδα» η οποία βασίζεται πολλές φορές σε ανακρίβειες βιομηχανικών εμπορικών ενώσεων ή μέσω ενημέρωσης τα οποία χρηματοδοτούνται από επιχειρήσεις. Σκοπός τους είναι η δημιουργία, στον κόσμο, αμφιβολιών σχετικά με τα επιστημονικά στοιχεία της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες άρνησης στο θέμα της παγκόσμιας υπερθέρμανσης οι οποίες δημιουργούνται κατά κύριο λόγο από ομάδες προβληματισμού οι οποίες χρηματοδοτούνται από τη βιομηχανία ορυκτών καυσίμων. Υπήρξαν γιγάντιες πετρελαϊκές εταιρείες οι οποίες κατέθεσαν εκατομμύρια δολάρια σε τέτοιες ομάδες οι οποίες εργάζονταν για να αποδείξουν την άρνηση της υπερθέρμανσης του πλανήτη²³⁷.

Ένας ακόμα παράγοντας ο οποίος ευνοεί την υπερθέρμανση του πλανήτη είναι η παγκόσμια οικονομία και κυρίως ο καπιταλισμός. Ο καπιταλισμός σε αυτή την περίπτωση δημιουργεί δύο βασικούς παράγοντες οι οποίοι ενισχύουν τις οικονομικές σχέσεις και τις επιβάλλουν, με αποτέλεσμα να διευκολύνεται η υπερθέρμανση του πλανήτη. Οι δύο παράγοντες είναι από τη μία η ανάπτυξη και από την άλλη η κουλτούρα της κατανάλωσης και της παραγωγής²³⁸. Επικρατεί μία παθολογική προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης μέσω μη ανανεώσιμων πόρων, όπως είναι τα ορυκτά καύσιμα, γεγονός το οποίο καθιστά την οικονομία αυτή σε βάθος χρόνου μη βιώσιμη. Αξιοσημείωτο δε θεωρείται το γεγονός, με βάση τους Lynch και Stratesky, πως η υπερθέρμανση του πλανήτη θα εξομαλυνθεί μόνο μέσω της μείωσης των επιπέδων κατανάλωσης²³⁹. Η κυριαρχία του περιβάλλοντος και των πόρων του από τα ανθρώπινα όντα και συγκεκριμένα από τις επιχειρήσεις, εξυπηρετεί τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα που σχετίζονται με την ατζέντα του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού για την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων κατά το μέγιστο δυνατό.

²³⁶Βλ. R. J. Michalowski and R. C. Kramer, "State- Corporate Crime: Wrongdoing at the Intersection of Business and Government" 2006, όπως αναφέρεται R. White, "Climate Change from a Criminological Perspective", Springer, New York 2012, σελ. 78

²³⁷Βλ. N. Oreskes, and E. Conway "Merchants of doubt: How a handful of scientists obscured the truth on issues from tobacco to global warming», New York, 2010, Bloomsbury Press, σελ. 247

²³⁸Βλ. R. White, ο.π. 2012 σελ. 80-81

²³⁹Βλ. M Lynch, and P. Stratesky "Global warming, global crime: A green criminological perspective" 2010 όπως αναφέρεται στο R. White, ο.π. 2012 σελ. 82

Αυτό καθιστά από μόνο του ισχυρή την άποψη πως η κατανάλωση εμπορευμάτων από τους ανθρώπους, υπερισχύει της προστασίας του περιβάλλοντος.

Όσων αφορά τις διεθνείς συμβάσεις οι οποίες στοχεύουν στην μείωση της υπερθέρμανσης του πλανήτη αξίζει να αναφερθεί πως η πιο αξιόλογη σε διεθνές επίπεδο είναι το Montreal Protocol το οποίο εγκρίθηκε το 1987 και ρυθμίζει την εξάλειψη των αερολυμάτων αλλά και άλλων χημικών ουσιών οι οποίες είναι υπεύθυνες για την για την καταστροφή της στιβάδας του στρατοσφαιρικού όζοντος. Στόχος της συγκεκριμένης διεθνούς συμφωνίας είναι η σταδιακή κατάργηση της παραγωγής και της κατανάλωσης ουσιών που καταστρέφουν το όζον²⁴⁰.

5.3. «Πράσινοι Εκατομμυριούχοι»

Η βασική άποψη των κρατικών-επιχειρηματικών εγκλημάτων σε συνάρτηση με το πράσινο έγκλημα, βασίζεται στις παράνομες πρακτικές των επιχειρήσεων σε συνδυασμό με τις κρατικές και κυβερνητικές αποφάσεις οι οποίες στο σύνολο τους έχουν αρνητικό αντίκτυπο για το περιβάλλον. Ένα εκτενές κεφάλαιο σε αυτό το σημείο αφορά τις πρακτικές των λεγόμενων «πράσινων δισεκατομμυριούχων» οι οποίοι εκμεταλλευόμενοι τις ανάγκες του περιβάλλοντος και τα αιτήματα των σχετικών κινημάτων, επιχειρούν εικονικά να δώσουν λύσεις οι οποίες καταλήγουν σε μεγαλύτερη εκμετάλλευση του περιβάλλοντος αλλά και στο μεγαλύτερο δυνατό κέρδος για τους ίδιους.

Μια αρκετά γνωστή υπόθεση αφορά τον CEO αμερικανικής αεροπορικής εταιρείας ο οποίος δεσμεύτηκε δημοσίως να επενδύσει 3 δις από έσοδα δικών του εταιρειών αεροπορικών και σιδηροδρομικών προκειμένου να υπάρξει ανάπτυξη νέων καυσίμων προς αντικατάσταση των ήδη υπαρχόντων ρυπογόνων. Η δέσμευση αυτή περιλάμβανε διαγωνισμό με έπαθλο 25 εκατομμύρια δολάρια για τον δημιουργό μιας μεθόδου η οποία θα δέσμευε 1 δις τόνων άνθρακα χωρίς όμως να δημιουργεί αρνητικές συνέπειες για το περιβάλλον. Αυτό θα ήταν το γνωστό «πράσινο καύσιμο». Η παραπάνω εικονική δέσμευση είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη της εταιρείας του

²⁴⁰Βλ. United States Department of State. 2021. The Montreal Protocol on Substances That Deplete the Ozone Layer - United States Department of State. Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.state.gov/key-topics-office-of-environmental-quality-and-transboundary-issues/the-montreal-protocol-on-substances-that-deplete-the-ozone-layer/> (Τελευταία Προσπέλαση 7/3/2021)

αλλά και την αύξηση του στόλου του με 166 αεροσκάφη. Τοποθέτησε εξαιρετικά χαμηλούς ναύλους οι οποίοι συγκέντρωναν περισσότερο κοινό το οποίο επέλεγε την μετακίνηση με αεροπλάνο. Όλα τα παραπάνω δημιούργησαν μεγαλύτερες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα. Το αποτέλεσμα σε βάθος χρόνου ήταν η αύξηση των αερίων του θερμοκηπίου κατά 40%²⁴¹. Η δέσμευση αυτή απέιχε από την πραγματικότητα δεδομένου του ότι επένδυσε μόνο 300 εκατομμύρια αντί για 3 δις, ξεκίνησε ως αναζήτηση πράσινης καύσιμης ύλης και προκειμένου να δικαιολογήσει την ελλιπή επένδυση κατέληξε πως από την πλευρά του υπήρξε μια «χειρονομία» προκειμένου να γίνει η έναρξη αναζήτησης για οτιδήποτε είναι οικολογικό. Τέλος για να στηρίξει την συγκεκριμένη «χειρονομία» έκανε τα δύο νησιά, τα οποία του ανήκουν, οικολογικά προκειμένου το ένα να το χρησιμοποιήσει εν τέλει ως εξοχικό και το άλλο σαν ξενοδοχειακή μονάδα με 60.000 δολάρια την διανυκτέρευση²⁴².

Σε άλλη περίπτωση, ιδιοκτήτης εταιρείας εξόρυξης πετρελαίου από το Τέξας, επιθυμούσε να προωθήσει την ηλιακή και αιολική ενέργεια, καθώς και την κίνηση των οχημάτων με φυσικό αέριο. Οι πολιτικές του ευνοούσαν μεγάλη πετρελαϊκή εταιρεία καθώς τα σχέδια το δεν προωθήθηκαν με αποτέλεσμα την εντατική εξόρυξη φυσικού αερίου αλλά και την άποψη πως η εξάρτηση από τους υδρογονάνθρακες (πετρέλαιο) είναι η μόνη λύση²⁴³.

Πρόσφατη περίπτωση Αμερικάνου πολιτικού φανερώνει την παραχώρηση μεγάλων δωρεών σε οικολογικές οργανώσεις αλλά και την ύπαρξη πολιτικών για την κλιματική αλλαγή. Παράλληλα με αυτά δραστηριοποιούνταν στην επένδυση σχεδίων σχετιζόμενων με το πετρέλαιο και τον άνθρακα αλλά και στην αγορά περιουσιακών στοιχείων τα οποία σχετίζονται με αυτά. Υπήρξαν επίσης επενδύσεις στο φυσικό αέριο από την πλευρά του²⁴⁴.

Γνωστή εταιρεία αγροτοχημικής και γεωργικής βιοτεχνολογίας μετά από επτά δεσμεύσεις²⁴⁵ επιχείρησε να προωθήσει τα μεταλλαγμένα προϊόντα με σκοπό το

²⁴¹Βλ. N. Klein, «Αυτό Αλλάζει τα Πάντα: Καπιταλισμός εναντίον Κλίματος», Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2014, σελ. 298-329

²⁴²Βλ. N. Klein. Ο.π. 2014 σελ. 298-329

²⁴³Βλ. N. Klein. Ο.π. 2014 σελ. 298-329

²⁴⁴Βλ. N. Klein. Ο.π. 2014 σελ. 298-329

²⁴⁵Η εν λόγω εταιρεία δεσμεύτηκε με 7 υποσχέσεις προκειμένου να γίνει το όραμα της πραγματικότητα. Οι υποσχέσεις αυτές ανταποκρίνονταν σε μια άλλη πραγματικότητα από αυτήν την οποία εμφάνισε. Η πρώτη υπόσχεση αφορούσε τον εποικοδομητικό διάλογο προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι ανάγκες της κοινωνίας. Το αποτέλεσμα ήταν η δωροδοκία αξιωματούχων προς αποφυγή ελέγχων σε νέες γενετικά μεταλλαγμένες καλλιέργειες. Η δεύτερη υπόσχεση αφορούσε την κατανοητή

υψηλό κέρδος αγνοώντας τις επιπτώσεις στο περιβάλλον αλλά και στην υγεία των αγροτών και των καταναλωτών. Αξιοσημείωτη είναι και η κυκλοφορία ζιζανιοκτόνων τα οποία εκτιμήθηκαν ως καρκινογόνα πλην όμως βοήθησαν στην ανάπτυξη των μεταλλαγμένων σπόρων τους οποίους εισήγαγε η συγκεκριμένη εταιρεία²⁴⁶.

Γίνεται κατανοητό από όλα τα παραπάνω πως η ύπαρξη των οικολογικών κινημάτων αλλά και οι απόψεις περί προστασίας του περιβάλλοντος και κλιματικής αλλαγής γίνονται αντικείμενα σχεδιασμού πρακτικών οι οποίες προσφέρουν μεγάλα κέρδη σε «μεγιστάνες» οι οποίοι εκμεταλλεύόμενοι την παρούσα κατάσταση αλλά και την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος εμφανίζουν πλάνα προστασίας τους τα οποία όμως υποκινούνται από την αύξηση του κέρδους για τους ίδιους.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η κλιματική αλλαγή θεωρείται, αναντίρρητα, η μεγαλύτερη πρόκληση με την οποία θα αναμετρηθεί το σύνολο του πλανήτη τις επόμενες δεκαετίες. Η άποψη πως το μέλλον του πλανήτη είναι στα ανθρώπινα χέρια είναι πλέον πιο επίκαιρη από ποτέ. Η υπερθέρμανση του πλανήτη ολοένα και κερδίζει έδαφος με το πέρασ των ετών, λόγω μιας τεράστιας ποσότητας αερίων του θερμοκηπίου τα οποία διοχετεύονται στην ατμόσφαιρα μέσω της καύσης ορυκτών καυσίμων, λόγω της υπερβολικής κίνησης των αυτοκινήτων αλλά και λόγω της αποψύλωσης τεράστιων δασικών εκτάσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της υπερθέρμανση του πλανήτη αποτελούν τα στρώματα του πάγου στο βόρειο ημισφαίριο τα οποία αρχίσει να υποχωρούν με

πληροφόρηση προς όλους. Το αποτέλεσμα αυτής της δέσμευσης ήταν ψευδές δεδομένου του ότι το γερμανικό δικαστήριο διέταξε την εν λόγω εταιρεία να δημοσιοποιήσει έκθεση 1000 σελίδων η οποία αφορούσε πειράματα σε μη ανθρώπινα όντα και συγκεκριμένα σε αρουραίους. Η τρίτη δέσμευση αφορούσε τον διαμοιρασμό της γνώσης των τεχνολογιών και της επιστημονικής κατανόησης προκειμένου να βοηθηθούν οι αναπτυσσόμενες χώρες. Αυτό οικονομικά δεν βοήθησε τις εν λόγω χώρες. Η τέταρτη δέσμευση αφορούσε την παράδοση προϊόντων υψηλής ποιότητας. Αυτό δεν ίσχυε δεδομένου του ότι το κόστος καλλιέργειας αυξήθηκε. Η πέμπτη δέσμευση αφορούσε τον σεβασμό σε θρησκευτικούς, πολιτισμικούς και ηθικούς προβληματισμούς. Αυτό δεν συνέβη δεδομένου του ότι οι σπόροι των γενετικά τροποποιημένων είναι «νεκροί» και δεν μπορούν να καλλιεργηθούν εκ νέου γεγονός το οποίο δημιούργησε σύγχυση στους ιθαγενείς οι οποίοι ζούν από αυτό. Η έκτη και έβδομη δέσμευση αφορούσαν την διαχείριση των καλλιεργειών από την ίδια την εταιρεία προσφέροντας αξιόλογες συνθήκες εργασίας. Αυτά δεν πραγματοποιήθηκαν λόγω των διώξεων της εταιρείας εναντίων των αγροτών. Βλ. Περισσότερα στο Greenpeace, «Ομάδα Κρούσης Γενετικού Εγκλήματος: Τα 7 θανάσιμα Αμαρτήματα της Monsanto», σελ. 1-5

²⁴⁶Βλ. Ε. Δανάλη, «4+1 αλήθειες για το "πιθανώς καρκινογόνο" ζιζανιοκτόνο της Monsanto», 2021, Greenpeace Ελλάδα. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο: <https://www.greenpeace.org/greece/issues/diatrofi/3031/41-alhtheies-gia-to-pithanws-karkinogono-zizanioktono/> Τελευταία Προσπέλαση 28/2/2021)

αποτέλεσμα η στάθμη της θάλασσας να αυξάνεται, γεγονός το οποίο θα λάβει μεγαλύτερη έκταση κυρίως στο μέλλον²⁴⁷.

Το μέλλον του πλανήτη στηρίζεται σαν αποτέλεσμα στις ανθρώπινες πρακτικές. Τα ανθρώπινα όντα, εκμεταλλεύονται τους φυσικούς πόρους αλλά και όσα προϊόντα της φύσης μπορούν να αξιοποιήσουν, είτε από την χλωρίδα είτε από την πανίδα, προκειμένου να εξυπηρετήσουν συγκεκριμένους σκοπούς οι οποίοι έχουν ως άμεσο στόχο το κέρδος. Η φύση, ωστόσο, όπως παρατηρούμε τις τελευταίες δεκαετίες, «αντιδράει» με αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση των συνεπειών οι οποίες έχουν σχέση μετά έμβια όντα. Με βάση το σύγγραμμα “The Future We Choose: Surviving the Climate Crisis”, των Christiana Figueres και Tom Rivett-Carnac, το 2050 οι συνέπειες των πρακτικών οι οποίες προκαλούν κλιματική αλλαγή θα είναι ολέθριες για το σύνολο του πλανήτη. Η βασική αρχή κατανόησης της υπερθέρμανσης είναι ο ίδιος ο αέρας. Θα υπάρξει βαρύς και εμπλουτισμένος με σωματιδιακή ρύπανση. Οι συγγραφείς υπολογίζουν πως μέχρι το 2050 η χρήση μάσκας θα είναι καθολική προκειμένου να αποφευχθεί η άμεση εισπνοή του αέρα²⁴⁸. Η μισή ποσότητα διοξειδίου του άνθρακα θα απορροφηθεί από τα φυτά, τα εδάφη και τους ωκεανούς, ενώ η συνεχόμενη καταστροφή δασικών εκτάσεων, είτε από πυρκαγιές είτε από το φαινόμενο του θερμοκηπίου, θα κάνει κατοικημένες μέχρι στιγμής περιοχές, αφιλόξενες για τους ανθρώπους. Τα καιρικά φαινόμενα θα αυξηθούν λόγω της συσσώρευσης υγρασίας από τις υψηλές θερμοκρασίες στην επιφάνεια της θάλασσας. Η αύξηση του νερού από το λιώσιμο των πάγων²⁴⁹ θα αναγκάσει μεγάλους

²⁴⁷Όπως αναφέρει ο Andrew Shepherd, του "University of Leeds, μέσω δορυφόρων έχει γίνει προσπάθεια παρατηρήσεις των πόλων του πλανήτη προκειμένου να μελετηθεί το εύρος των αλλαγών που συμβαίνουν σε αυτόν. Την τελευταία δεκαετία χάρη στην αποστολή "CryoSat" του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Διαστήματος, υπήρξε η δυνατότητα εξέτασης όλων των στρωμάτων πάγου στον Βόρειο Πόλο όπως και στο Νότιο Πόλο. Παρατηρήθηκε πως τα στρώματα πάγου μεταλλάσσονται με την πάροδο του χρόνου και μετακινούνται αρκετά γρήγορα. Π.χ. Ορισμένα μέρη στη Γροιλανδία, μετακινούνται 5 με 10 φορές πιο γρήγορα από ό,τι πριν από 20 χρόνια. Βλ. Περισσότερα στο Greenpeace Ελλάδα. 2021. “Η ΕΚΤ ακόμα στηρίζει τα ορυκτά καύσιμα” - Greenpeace Ελλάδα.(Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.greenpeace.org/greece/issues/klima/14959/h-ekt-akoma-sthrizei-ta-orykta-kaysima/> Τελευταία προσπέλαση 9/3/2021)

²⁴⁸Βλ. The Guardian. 2021. ‘The only uncertainty is how long we’ll last’: a worst case scenario for the climate in 2050. [online] (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.theguardian.com/environment/2020/feb/15/worst-case-scenario-2050-climate-crisis-future-we-choose-christiana-figueres-tom-rivett-carnac> Τελευταία προσπέλαση 9/3/2021)

²⁴⁹Η τήξη των πάγων στους πόλους είναι ικανή να χαλάσει την ισορροπία και σε θέματα υγείας, καθώς θα απελευθερωθούν μικρόβια τα οποία μέχρι στιγμής συντηρούνταν στην καταστολή από την ύπαρξη πάγων και στα οποία οι άνθρωποι δεν έχουν έρθει ποτέ σε επαφή. Βλ. Περισσότερα The Guardian. 2021. ‘The only uncertainty is how long we’ll last’: a worst case scenario for the climate in 2050. [online] (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο

πληθυσμούς να εγκαταλείψουν περιοχές οι οποίες θα χαθούν. Η μετανάστευση πληθυσμών σε άλλες περιοχές, λόγω της υπερβολικής αύξησης της θερμοκρασίας θα φέρει αναταραχές εξαιτίας της έλλειψης πόρων και φαγητού, θα υπάρξουν εμφύλιοι και τρομοκρατικές επιθέσεις. Γίνεται επομένως κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο μια περιβαλλοντική βλάβη είναι ικανή σε μεγάλο βαθμό να προκαλέσει κοινωνική σύγκρουση (social conflict). Φυσικά όλα τα παραπάνω αποτελούν συνέπειες μελλοντικές αλλά και συγχρόνως υποθετικές οι οποίες θα συμβούν στην περίπτωση μη μεταβολής της καθημερινότητας και των συνθηκών του πληθυσμού παγκοσμίως.

Στη εποχή μας υπάρχουν αρκετά φαινόμενα τα οποία προβλέπουν μια έντονη κλιματική αλλαγή λόγω της υπερθέρμανσης του πλανήτη²⁵⁰. Τέτοια παραδείγματα είναι το συνεχές κύμα θερμότητας στην κεντρική και δυτική Ευρώπη, οι πλημμύρες και οι συνεχείς βροχοπτώσεις στο Μαρόκο και την Λιβύη, η ξηρασία στην Λατινική Αμερική, οι υψηλές θερμοκρασίες στην Σαουδική Αραβία.

Άλλο ένα σοβαρό ζήτημα το οποίο προβλέπει και συζητάει η Πράσινη Εγκληματολογία είναι η κακοποίηση και εκμετάλλευση των μη ανθρώπινων όντων. Η πρακτικές τέτοιου είδους πέραν του ότι αναγνωρίζονται ως μη αποδεκτές από την Πράσινη Εγκληματολογία, αποτελούν και μεγάλη απειλή για την βιοποικιλότητα. Υπάρχουν συγκεκριμένες συνέπειες, στα μη ανθρώπινα όντα, οι οποίες υποκινούνται από την κλιματική αλλαγή. Αυτές είναι, η ανάγκη προσαρμογής στο μεταβαλλόμενο κλίμα, γεγονός το οποίο κάνει συγκριμένους οικότοπους λιγότερο άνετους και πολλές φορές αφιλόξενους, η αύξηση της ρύπανσης του εδάφους, των υδάτων και του αέρα επηρεάζοντας έτσι τα τρόφιμα τους και τέλος οι μεταβολές στην αναπαραγωγή και την τροφή στις οποίες πολλά ανθρώπινα όντα πρέπει να προβούν προκειμένου να επιβιώσουν από την κλιματική αλλαγή²⁵¹. Το εμπόριο της άγριας ζωής καθώς και τα πειράματα σε μη ανθρώπινα όντα είναι εξίσου επικίνδυνα για την απώλεια της βιοποικιλότητας. Τα μη ανθρώπινα όντα πρέπει να είναι ελεύθερα στο φυσικό του περιβάλλον προκειμένου να διατηρείται η ισορροπία στον πλανήτη όπως ορίζει και η Περιβαλλοντική Ηθική.

<https://www.theguardian.com/environment/2020/feb/15/worst-case-scenario-2050-climate-crisis-future-we-choose-christiana-figueres-tom-rivett-carnac> Τελευταία προσπέλαση 9/3/2021)

²⁵⁰ Βλ. European Commission, "Our planet, our future", 2018 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/youth/docs/youth_magazine_en.pdf Τελευταία προσπέλαση 10/3/2021)

²⁵¹ Βλ. Gvi.co.uk. 2021. «Six animals affected by climate change» | GVI UK. [online] (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.gvi.co.uk/blog/6-animal-species-and-how-they-are-affected-by-climate-change/> Τελευταία Προσπέλαση 10/3/2021)

Σημαντικές συνέπειες όλων των παραπάνω έχουν εντοπιστεί και στον πυρήνα της κοινωνίας. Τόσο οι επιχειρηματικές δραστηριότητες όσο και οι μεμονωμένες ανθρώπινες πρακτικές, οι οποίες προκαλούν την κλιματική αλλαγή, ορίζουν εν τέλει τις συγκρούσεις εντός της κοινωνίας. Η φτώχεια, ο ρατσισμός, και άλλες μορφές ανισότητας είναι εφικτό να «εμπλουτιστούν» από τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής και να δημιουργήσουν κοινωνική αποδιοργάνωση η οποία τελικά θα οδηγήσει σε σύγκρουση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η μετανάστευση των κατοίκων μιας περιοχής λόγω μη αξιοποίησης των εδαφών. Το αποτέλεσμα είναι η μετανάστευση σε άλλες περιοχές του πλανήτη οι οποίες ενδεχομένως να τους υποβάλουν σε μια σειρά μορφών ανισότητας οι οποίες οφείλονται σε όλα τα παραπάνω. Μια τέτοιου είδους μετανάστευση ή εκτενής φτώχεια ενός λαού μπορεί να είναι και συνέπεια μορφών βιοπειρατείας από επιχειρήσεις.

Η Πράσινη Εγκληματολογία θεωρείται ένας τομέας ο οποίος έχει να προσφέρει πλούσιο υλικό, τόσο στην γνώση των εγκλημάτων κατά της χλωρίδας και της πανίδας όσο και στον τρόπο με τον οποίο οφείλουμε να αντιληφθούμε τις μελλοντικές συνέπειες των πράξεων μας, σαν σύνολο. Η ουσία και ο κύριος στόχος του τομέα αυτού της Εγκληματολογίας είναι η ύπαρξη μιας κατανόησης των φθορών και των βλαβών τις οποίες υφίσταται ο φυσικός κόσμος κυρίως εξαιτίας των ανθρώπινων και επιχειρηματικών- κρατικών πρακτικών. Υπάρχουν ξεκάθαρες δηλώσεις και εικόνες οι οποίες δείχνουν τον πλανήτη σε βάθος ετών από το «σήμερα» και σίγουρα δεν θυμίζει σε τίποτα το ήδη υπάρχον περιβάλλον. Σκοπός του τομέα αυτού της Εγκληματολογίας είναι να αναδείξει τις περιβαλλοντικές βλάβες και να υποκινήσει τα κράτη και τις κυβερνήσεις να θέσουν πιο σαφή όρια σε θέματα τα οποία αφορούν την ανθρώπινη υγεία, τα δικαιώματα των μη ανθρώπινων όντων αλλά και την ευημερία του περιβάλλοντος και του πλανήτη στο σύνολο τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

• ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Αγγελή Σ., «Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος της Υπερεθνικής Εγκληματολογίας», (επιμ.) Ε. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ, Π. Σχίζας,, *Σύγχρονες Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2018.
- 2) Αρτινοπούλου Β. και Μαγγανάς Α., *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης* Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996.
- 3) Γάκη Ε., *Μια επίσκεψη στην βαθιά πράσινη εγκληματολογία σε σχέση με την οικονομική εγκληματικότητα κατά του περιβάλλοντος στην Ελλάδα*, Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Συμβολές στο 1ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ, Αθήνα, 24–27 Μαΐου 2016
- 4) Δασκαλάκης Η., *Η εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σακκουλα, Κομοτηνή- Αθήνα, 1985
- 5) Ζαραφονίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2η Έκδοση, Αθήνα 2004
- 6) Λάζος Γ., *Πράσινη Εγκληματολογία και υπεράσπιση της μη ανθρώπινης ζωής. Προς τη σύνθεση* (επιμ.) Α.Λυδάκη, *Ο άνθρωπος και τα άλλα ζώα*, Εκδόσεις Παπαζήση, 1η έκδοση, Αθήνα, 2019
- 7) Λάζος Γρ. *Κριτική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2007
- 8) Σπινέλλη Κ. Δ. *Εγκληματολογία: Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη, 3^η έκδοση, Αθήνα 2014.
- 9) *Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, «ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΣΕ ΕΠΟΧΗ ΚΡΙΣΗΣ», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2016
- 10) Φαρσεδάκης Ι. Ι. *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005
- 11) Klein N., *Αυτό Αλλάζει τα Πάντα: Καπιταλισμός εναντίον Κλίματος*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2014

• ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

➤ ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- 1) Adler F., Mueller G.O.W., Laufer W.S., “*Criminology*”, McGraw – Hill Companies, 8th Edition, 2013
- 2) Beirns P. “*Animal rights, animal abuse and green criminology*”(επιμ.) P. Beirns and N. South “*Issues in Green Criminology*”, Willan Publishing, 1st edition, 2007
- 3) Beirns P. “*Murdering Animals: Writings on Theriocide, Homicide and Nonspeciesist Criminology*”, Palgrave Publications, 2018
- 4) Best S. and Nocella A. J., “*Terrorists or Freedom Fighters? Reflections on the Liberation of Animals*”, Lantern Publishing, 2004
- 5) Boekhout van Solinge T., Kuijpers K., “*The Amazon Rainforest: A green criminological perspective*” (επιμ.) N. South, A. Brisman, “*Routledge International Handbook of Green Criminology*”, Routledge Publications, 1st Edition, London, 2012
- 6) Brisman A. and South N., “*Green Criminology and Environmental Crimes and Harms*”, Willey Publishing, 23 Oct. 2018
- 7) Brisman A., South N., White R., “*Environmental Crime and Social Conflict: Contemporary and Emerging Issues*” Routledge, 2013
- 8) Brisman A., South N., White R., “*Environmental Crime and Social Conflict: Contemporary and Emerging Issues*” Routledge, 2013
- 9) Cohen L.E. and Felson M., “*Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach*”, American Sociological Review Vol.44, 1979
- 10) Dorling D., Gordon D., Hillyard P., Pantazis C., Pemberton S., Tombs S., “*Criminal obsessions: Why harm matters more than crime*”, Center for Crime and Justice Studies, 2nd edition, 2005
- 11) Elliott L. “*Fighting Transnational Environmental Crime*”, Journal of International Affairs Vol. 66, No. 1, Transnational Organized Crime (FALL/WINTER 2012)
- 12) Everett J. A. C. , Caviola L., Savulescu J., and N. S Faber, “*Speciesism, generalized prejudice, and perceptions of prejudiced others*”, Group Processes and Intergroup Relations Vol. 22(6)
- 13) Gaarder E., “*Evading responsibility for green harm: State-corporate exploitation of, race, class and gender inequality*”(επιμ.) N. South and A. Brisman “*Routledge International Handbook of Green Criminology*”, Routledge Publications, 2014
- 14) Gibbs, M. L. Gore, E. F. McGarrell, L. Rivers III, “*Introducing Conservation Criminology: Towards Interdisciplinary Scholarship on Environmental Crimes and Risks*”, BRIT. J. CRIMINOL. (2010) 50
- 15) Gus di Zerega, “*Deep Ecology and Liberalism: The Greener Implications of Evolutionary Liberal Theory*” The Review of Politics, 1996, Vol.58, No 4
- 16) Harsley M. , “*Conservation Criminology and the General Accident of Climate Change*” (επιμ.) N. South, A. Brisman, P. Beirne “*Environmental Crime and Social Conflict: Contemporary and Emerging Issues*” Routledge, 2013
- 17) Hasley M., “*Against Green Criminology*”, The British Journal of Criminology, November 2004, Vol.44. No.6

- 18) Herbig, Friedo J.W., S. Joubert. "*Criminological semantics: conservation criminology - vision or vagary?*" *Acta Criminologica: Southern African Journal of Criminology* 19, 2006
- 19) Hillyard P., Pantazis C., Tombs S., Gordon D. "*Social Harm' and its limits?*", Center for Crime and Justice Studies, 2nd edition, 2005
- 20) Hillyard, P and Tombs, S. "*From 'crime' to social harm?*" *Crime, Law and Social Change*, 48(1-2), 2007
- 21) Kramer R. C. and Michalowski R. J., "*Is Global Warming a State-Corporate Crime?*", (επιμ.) R. White, "*Climate Change from a Criminological Perspective*", Springer, New York 2012
- 22) Kramer R.C., "*Climate Change: A State-Corporate Crime Perspective*", Western Michigan University, 2012
- 23) Lasslett K. "*Crime or Social Harm? A dialectical perspective*" *Crime, Law and Social Change*, Vol. 54, 2010
- 24) Lynch M. J. and Stretesky P.B., "*Exploring Green Criminology: Towards a Green Criminological Revolution*", *Green Criminology Series*, Ashgate, 2014
- 25) Lynch M. J., Burns R.G., Stretesky P.B., "*Global warming and state-corporate crime: The politicalization of global warming under the Bush administration*", November 2010, *Crime, Law and Social Change* 54(3)
- 26) McLaughlin E. and Muncie J. "*The Sage Dictionary of Criminology*", SAGE Publications, 2003
- 27) McLaughlin E. and Newborn T. "*The Sage Handbook of Criminological Theory*", Sage Publications, London 2008
- 28) McLaughlin E. and Muncie J., "*The Sage Dictionary of Criminology*", Sage Publication, 3rd Edition, 2013
- 29) Michalowski R. J. and Kramer R. C., "*State- Corporate Crime: Wrongdoing at the Intersection of Business and Government*", Rutgers University Press, 2006
- 30) Oreskes N., and Conway E. "*Merchants of doubt: How a handful of scientists obscured the truth on issues from tobacco to global warming*", New York, 2010, Bloomsbury Press,
- 31) Pellow D. N., "*The Politics of Illegal Dumping: An Environmental Justice Framework*". *Qualitative Sociology*, 27(4), 2004
- 32) Pinderhughes R., "THE IMPACT OF RACE ON ENVIRONMENTAL QUALITY: An Empirical and Theoretical Discussion", *Sociological Perspectives*, 1996, Vol. 39, No. 2
- 33) Preston B. "*The use of restorative justice for environmental crime*" *Criminal Law Journal*. 2011
- 34) Regan T. "*The Case for Animal Rights*". (επιμ.) Fox M.W., Mickley L.D., "*Advances in Animal Welfare Science*" *Advances in Animal Welfare Science* Dordrecht vol 3., 1987
- 35) Regan T. "*Vivisection: The case of abolition*" (επιμ.) P. Beirns and N. South "*Issues in Green Criminology*", Willan Publishing, 1st edition, 2007
- 36) Skinnider E., "*Effect, Issues and Challenges for Victims of Crimes that have a Significant Impact on the Environment*", International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, Canada, 2013

- 37) Skinnider E., *"Victims of Environmental Crime –Mapping the Issues"* The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, Vancouver 2011
- 38) Sollund R. *"Crimes understood through an ecofeminist perspective: Victimization through trafficking and trade"* στο N. South and A. Brisman *"Routledge International Handbook of Green Criminology"*, Routledge Publications, 2014
- 39) Sollund R., *"The victimization of women children and non-human species through trafficking and trade"*, (επιμ.) Routledge International Handbook of Green Criminology, London and New York, Routledge, 2013
- 40) South N. and Brisman A. *"Routledge International Handbook of Green Criminology"*, Routledge Publications, 2014
- 41) South N., *"A green field for criminology: A proposal for a perspective"* Sage Publications, London 1998
- 42) Sutherland E.H., *"White-Collar Criminality"* American Sociological Review, Vol. 5, No. 1, 1940
- 43) Sykes G. M. *"The rise of Critical Criminology"*, The Journal of Criminal Law and Criminology, Vol. 65, No.2, 1974
- 44) Taylor I., Walton P., Young J., *"The new Criminology: For a social Theory of Deviance"*, Routledge, 1973
- 45) Walters R. and Drake D. H., *"Zemiology: Reconnecting Crime and Social Harm"*, Critical Criminological Perspectives, Palgrave Macmillan, U.K
- 46) White R. and Heckenberg D. *"Green Criminology: An introduction to the study of Environmental Harm"*, Routledge, 2014
- 47) White R. and Heckenberg D., *"Definition of Eco-Global Criminology"* (επιμ.) *"Green Criminology: An Introduction to the Study of Environmental Harm"*, New York, Routledge, 2014
- 48) White R. *"Crimes against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice"* Cullompton, Willan Publishing, 2008
- 49) White R. *"Environmental Crime in Global Context: Exploring the Theoretical and Empirical Complexities"* Current Issues in Criminal Justice, 2005
- 50) White R. *"Transnational Environmental Crime"*, Routledge, 2016
- 51) White R., *"Eco-global criminology and the political economy of environmental harm"* (επιμ.) N. South and A. Brisman, *"Routledge International Handbook of Green Criminology"*, London and New York, Routledge, 2013
- 52) White R., *"Environmental Harm: An Eco-Justice Perspective"*, Polity Press, Bristol 2013
- 53) White R., *"Global Environmental Harm: Criminological Perspectives"*, Cullapton: Willan Publishing, 2010
- 54) White R., *"Green Criminology and the pursuit of social and ecological justice"* (επιμ.) P. Beirne, N. South, *"Issues in Green Criminology"*, Willan Publishing, 2007
- 55) White R., *"Green victimology and non-human victims"*, International Review of Victimology 1-17, Sage Journals, 2018
- 56) Wilson D. and Ross S., *"Crime, Victims and Policy"*, Palgrave Studies in Victims and Victimology. Palgrave Macmillan, London, 2015

- 57) Wilson N.K. *“Eco-Critical Criminology: An Introduction”* CJPR, Vol. 10 No. 2/99
- 58) Wyatt T., *“Uncovering the significance motivation for wildlife trafficking”*, (επιμ.) N. South and A. Brisman *“Routledge International Handbook of Green Criminology”*, Routledge Publications, 2014

➤ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

1. Becker H.S., *“The Other Side. Perspectives of Deviance”* όπως αναφέρεται στο Ιάκωβος Ι. Φαρσεδάκης, *«Στοιχεία Εγκληματολογίας»*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005
2. Becker H.S., *“Outsiders”* όπως αναφέρεται στο Ηλίας Δασκαλάκης *«Η εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης»*, Εκδόσεις Σακκουλα, 1985
3. Chombart de Lauwe Paul-Henry, *“La fin des villes: Myth ou Réalité”*, Calmann-Levy, Paris, 1982 όπως αναφέρεται στο Χ. Ζαραφονίτου *«Εμπειρική Εγκληματολογία»*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2η Έκδοση, 2004
4. Brattingham P.L. and Brattingham P.J., *“Environment, Routine, and Situation: Toward a Pattern Theory of Crime”* όπως αναφέρεται στο C. Ronald V and M. Felson *“Routine Activity and Rational Choice”*, Routledge, 1st edition, 2004
5. Du Rees H. *“Can criminal law protect the environment”* Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention 2, 2001 όπως αναφέρεται στο Hall M. *“Environmental harm and environmental victims: Scoping out a ‘green victimology’”* International Review of Victimology 2014, Vol 20(1)
6. Skinnider E., *“Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues”* The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, Vancouver 2011. Όπως αναφέρεται στο D. Wilson and S. Ross, *“Crime, Victims and Policy”*, Palgrave Studies in Victims and Victimology. Palgrave Macmillan, London, 2015
7. Williams C. *“Environmental Victims: New Risks, New Injustice”*, London: Earthscan, 1998, όπως αναφέρεται στο E. Skinnider *“Victims of Environmental Crime –Mapping the Issues”* The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, Vancouver 2011
8. White R. *“Climate Change and Social Conflict: Towards an eco-global research agenda”* όπως αναφέρεται στο White and D. Heckenberg, *“Green Criminology: An introduction to the study of Environmental Harm”*, Routledge, 2014
9. Mégret F., *“The Challenge of an International Environmental Criminal Law”*, SSRN Electronic Journal, 2010, όπως αναφέρεται στο E. Skinnider *“Effect, Issues and Challenges for Victims of Crimes that have a Significant Impact*

- on the Environment*”, International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, Canada 2013
10. Clinard M. B. and Quinney R., “*Criminal Behavior Systems: A Typology*”, 1973, όπως αναφέρεται στο R. C. Kramer, R. J Michalowski., and D. Kauzlarich, “*The Origins and Development of the Concept and Theory of State-Corporate Crime*” *Crime & Delinquency* 48(2), Sage Publication, April 2002
 11. Kramer H.J “*Atmosphere/Radiation/Aeronomy Missions*” στο H.J Kramer “*Observation of the Earth and Its Environment*” Εκδόσεις Springer, 2002, σελ. 269 όπως αναφέρεται στο Σ. Αγγελή, «Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος της Υπερεθνικής Εγκληματολογίας», στο Ε. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ, Π. Σχίζας, «*Συγχρονες Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής*», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2018
 12. Aulette J. R. and Michalowski R., “*Fire in Hamlet: A case study of a state-corporate crime*” στο K. D. Tunnell, «*Political crime in contemporary America: A critical approach*»). NewYork: Garland, 1993 σελ. 171-206 όπως αναφέρεται στο Σ. Αγγελή, «Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος της Υπερεθνικής Εγκληματολογίας», στο Ε. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ, Π. Σχίζας, «*Συγχρονες Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής*», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2018
 13. Michalowski R. J. and Kramer R. C., “*State- Corporate Crime: Wrongdoing at the Intersection of Business and Government*” 2006, όπως αναφέρει ο R. White, “*Climate Change from a Criminological Perspective*”, Springer, New York 2012

• ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

1. «Ευρετήριο Οικονομικών όρων» στο <https://www.euretiro.com/cartel/>
2. A. Diamond, 2021. «The Deadly 1991 Hamlet Fire Exposed the High Cost of “Cheap”», *Smithsonian Magazine*. Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.smithsonianmag.com/history/deadly-1991-hamlet-fire-exposed-high-cost-cheap-180964816/>
3. AALAS. 2021. American Association for Laboratory Animal Science, Position Paper (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.aalas.org/about-aalas/position-papers/health-care-for-genetically-altered-rodents>)
4. Animals. 2021. «4,000 live reptiles rescued in biggest global raid of its kind» (Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.nationalgeographic.com/animals/2019/06/largest-reptile-raid-ever/>
5. Bbc.co.uk. 2021. BBC - Ethics - Animal ethics: Animal rights. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο http://www.bbc.co.uk/ethics/animals/rights/rights_1.shtml)
6. Bibbings L., “Heterosexuality as Harm: Fitting In.” *Beyond Criminology: Taking Harm Seriously*, στο P.Hillyard, C. Pantazis, S.Tombs, D.Gordon

- «Beyond Criminology: Taking Harm Seriously», 2004, σελ. 217–235. (Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή: www.jstor.org/stable/j.ctt18fscmm.17)
7. Brishman and N. South “Green Criminology and Environmental Crimes and Harms”, Willey Publications, 2018 σελ.2 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/soc4.12650>)
 8. Brishman and N. South “Green Criminology and Environmental Crimes and Harms”, Willey Publications, 2018 σελ.2 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/soc4.12650>)
 9. Britannica, The Editors of Encyclopedia. "Associative learning". EncyclopediaBritannica, 2016 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.britannica.com/topic/associative-learning>)
 10. Cdc.gov. 2021. Zoonotic Diseases | One Health | CDC. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.cdc.gov/onehealth/basics/zoonotic-diseases.html>)
 11. Cites.org. «How CITES works» | CITES, 2021, (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://cites.org/eng/disc/how.php>)
 12. D. J. Decker, T. L. Brown, J. J. Vaske, M. J. Manfredro, «Human Dimensions of Wildlife Management», January 2004, σελ. 187-198 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο: https://www.researchgate.net/publication/250613288_Human_Dimensions_of_Wildlife_Management/link/5834b19408ae102f07395f8a/download)
 13. D. S. Johnson, “The Status of Green Criminology in Victimology Research”, McNair Scholars Research Journal, Volume 10 (1), Art. 8, 2017 σελ. 6 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://commons.emich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1117&context=mcnair&httpsredir=1&referrer>)
 14. David Cayley «Ερωτήματα για την τρέχουσα πανδημία υπό τη θεώρηση του Ivan Illich.» 2020. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή <https://antifono.gr/%CE%B5%CF%81%CF%89%CF%84%CE%AE%CE%BCE%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%84%CF%81%CE%AD%CF%87%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CF%85/>)
 15. Dictionary.cambridge.org. 2021. biopiracy. [online] (Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/biopiracy>)
 16. Ebooks.edu.gr. 2021. ANAZHTΩNTΑΣ ΤΗ ΓΝΩΣΗ. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2664/Arches-Filosofias_B-Lykeiou_html-apli/index3.html)
 17. Ec.europa.eu. 2021. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_infograph_40-years-of-aw.pdf)

18. Encyclopedia Britannica, “Ecofeminism” Sociology and Environmentalism. 2021, (Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.britannica.com/topic/ecofeminism>)
19. Encyclopedia Britannica. 2021. «Biotechnology: Definition, Examples, & Applications». (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.britannica.com/technology/biotechnology>
20. Eur-lex.europa.eu. «Access to European Union Law» EUR-Lex - 12007L/TXT - EN - EUR-Lex. 2021. Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT#ntc28-C_2007306EN.01020201-E0028
21. Europarl.europa.eu. “The Precautionary Principle: Definitions, Applications and Governance” - ThinkTank. 2020 (Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_IDA\(2015\)573876](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_IDA(2015)573876))
22. Europarl.europa.eu. 2021. «Ζητήματα δεοντολογίας και καλής διαβίωσης των ζώων σε σχέση με τη γενετική τροποποίηση ζώων» Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-7-2011-005053_EL.html)
23. European Commission, “Our planet, our future”, 2018 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/youth/docs/youth_magazine_en.pdf)
24. Greenpeace Ελλάδα. 2021. “Η ΕΚΤ ακόμα στηρίζει τα ορυκτά καύσιμα” - Greenpeace Ελλάδα. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.greenpeace.org/greece/issues/klima/14959/h-ekt-akoma-sthrizei-ta-orykta-kaysima/>
25. Greenpeace Ελλάδα. 2021. «Η ΕΚΤ ακόμα στηρίζει τα ορυκτά καύσιμα» - Greenpeace Ελλάδα. Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.greenpeace.org/greece/issues/klima/14959/h-ekt-akoma-sthrizei-ta-orykta-kaysima>
26. GREENPEACE, «Γενετική Μηχανική- Η θέση της GreenPeace” (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <http://www.eng.ucy.ac.cy/cpitris/courses/ECE001/Notes/Cloning-green.pdf>
27. GREENPEACE, «Γενετική Μηχανική- Η θέση της GreenPeace” (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <http://www.eng.ucy.ac.cy/cpitris/courses/ECE001/Notes/Cloning-green.pdf>)
28. Gvi.co.uk. 2021. «Six animals affected by climate change» | GVI UK. [online] (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.gvi.co.uk/blog/6-animal-species-and-how-they-are-affected-by-climate-change/>)
29. Iata.org. «Combating Wildlife Trafficking” 2021 Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή <https://www.iata.org/en/programs/environment/wildlife-trafficking/>
30. Jean-Marc Neumann, «THE UNIVERSAL DECLARATION OF ANIMAL RIGHTS OR THE CREATION OF A NEW EQUILIBRIUM BETWEEN SPECIES» ESSAY, 2012 Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο https://www.animallaw.info/sites/default/files/Iralvol19_1_91.pdf)

31. John Lea, "Left Realism: A Radical Criminology for the Current Crisis", www.crimejusticejournal.com IJCJ&SD 2016 5(3), σελ. 54 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή: <https://www.crimejusticejournal.com/article/view/816/574>)
32. M. L. Gore Conservationcriminology.com– ConservationCriminology. 2020 Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο <https://conservationcriminology.com>)
33. McQueen, Rob. "Why Company Law Is Important to Left Realists." Realist Criminology: Crime Control and Policing in the 1990s, εκδόθηκε στο John Lowman and Brian D. MacLean, University of Toronto Press, 1992 σελ. 177–200. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο www.jstor.org/stable/10.3138/j.ctvcj2hmb.13)
34. Melvin B. Dennis, Jr. « Welfare Issues of Genetically Modified Animals», ILAR Journal, Volume 43, Issue 2, 2002, σελ. 100 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://academic.oup.com/ilarjournal/article/43/2/100/646403>)
35. Meredith L. Gore "The Science of conservation Crime", University of Maryland, College Park, 2001, σελ. 659-661 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή: https://www.researchgate.net/publication/51503987_The_Science_of_Conservation_Crime)
36. Muzomuhle Ntuli "Eco-Marxism and Deforestation", Pambazuka News. Μάιος 2018, (Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.pambazuka.org/land-environment/eco-marxism-and-deforestation>)
37. Ncjrs.gov. «Social Disorganization and Rural Communities -- Community Correlates of Rural Youth Violence», 2021, (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο: <https://www.ncjrs.gov/HTML/ojjdp/193591/page1.html>)
38. OpenLearn. 2021. «Criminology beyond crime» (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.open.edu/openlearn/society-politics-law/criminology-beyond-crime/content-section-4>)
39. Oxford Public International Law, 2021, Intergenerational Equity. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1421>)
40. R. Sollund, "Animal Abuse, Animal Rights and Species Justice", American Society of Criminology. Presidential panel about Green criminology, USA, 2013 Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο https://www.researchgate.net/publication/308878859_ANIMAL_ABUSE_ANIMAL_RIGHTS_AND_SPECIES_JUSTICE_1)
41. R.A. Sollund, "Green Harms and Crimes: Critical Criminology in a Changing World", Palgrave Macmillan UK, 2015 σελ. 1-2 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή: <https://www.palgrave.com/gp/book/9781137456250>)
42. Regis College Online, A Radical Behaviorism Definition - Regis College Online. 2021 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://online.regiscollege.edu/blog/radical-behaviorism-definition/>)

43. Seop.illc.uva.nl. 2021. Environmental Ethics (Stanford Encyclopedia of Philosophy). (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://seop.illc.uva.nl/entries/ethics-environmental/>)
44. Thegreenfuse.org. 2021. "Social Ecology". Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.thegreenfuse.org/social ecology.html>
45. U.N. General Assembly "Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, 1987, σελ. 43 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>)
46. UNCHR The U.N Refugee Agency "Climate Change and disaster displacement", (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.unhcr.org/climate-change-and-disasters.html>
47. United States Department of State. 2021. The Montreal Protocol on Substances That Deplete the Ozone Layer - United States Department of State. Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.state.gov/key-topics-office-of-environmental-quality-and-transboundary-issues/the-montreal-protocol-on-substances-that-deplete-the-ozone-layer/>
48. Woolley M. et.al, "Animal Rights", American Association for the Advancement of Science, Science , Oct. 24, 1997, New Series, Vol. 278, No. 5338, Genome Issue σελ. 557-560 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο : <https://www.jstor.org/stable/2901134>
49. World Health Organization, International Agency for Research on Cancer, "IARC Monographs evaluate consumption of red meat and processed meat", Press Release No 240, 2015 (Διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο https://www.greenpeace.org/static/planet4-greece-stateless/2018/02/pr240_E.pdf
50. World Society for the Protection of Animals, « WSPA's investigation into the global fur trade: Things we need to know» 2013, (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://faunalytics.org/wp-content/uploads/2015/05/Citation2186.pdf>
51. Δανάλη, Έ., «Κορωνοϊός σε μινκ και εργαζόμενους: Σταματήστε τη βιομηχανική εντατική κτηνοτροφία!», 2021 - Greenpeace Ελλάδα. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.greenpeace.org/greece/issues/diatrofi/15220/koronoios-se-mink-kai-ergazomenous-stamatiste-tin-viomixaniki-entatikh-ktinotrofia/>
52. Ε. Δανάλη, «4+1 αλήθειες για το "πιθανώς καρκινογόνο" ζιζανιοκτόνο της Monsanto», 2021, Greenpeace Ελλάδα. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο: <https://www.greenpeace.org/greece/issues/diatrofi/3031/41-alitheies-gia-to-pithanws-karkinogono-zizanioktono/>
53. Ε. Δανάλη, «Λιγότερο κρέας, καλύτερα για όλους», Greenpeace Greece, 2015 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.greenpeace.org/greece/issues/diatrofi/2399/ligotero-kreas-kalytera-gia-olous/>
54. K. Miles, "Ecofeminism" Encyclopedia Britannica, 2018, (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.britannica.com/topic/ecofeminism>)

55. Καραγεωργάκης και Α. Γεωργόπουλος, « Όταν η Περιβαλλοντική Ηθική συναντά την Πολιτική Οικολογία», σελ. 6 (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο http://users.auth.gr/~ageorgop/files/politiki_ikologia.pdf)
56. Λεξικό Merriam-Webster “Legal definition of malum in se” και “Legal definition of malum prohibitum” σε Ηλεκτρονική μορφή στο <https://www.merriam-webster.com/legal/malum%20in%20se> και στο <https://www.merriam-webster.com/legal/malum%20prohibitum>
57. Μπερσή, Ε., 2021. «Εικόνες από το μέλλον του πλανήτη» | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. [online] Kathimerini.gr. (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.kathimerini.gr/world/1059762/eikones-apo-to-mellon-toy-planiti/>)
58. The Guardian. 2021. ‘The only uncertainty is how long we’ll last’: a worst case scenario for the climate in 2050. [online] (Διαθέσιμο σε Ηλεκτρονική Μορφή στο <https://www.theguardian.com/environment/2020/feb/15/worst-case-scenario-2050-climate-crisis-future-we-choose-christiana-figueres-tom-rivett-carnac>)